

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

**İSTANBUL KADI SİCİLLERİNE GÖRE 17. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA
GALATA'DA SOSYAL VE EKONOMİK YAŞAM**

Tutku KORUCU

Yüksek Lisans Tez

Ankara, 2021

**İSTANBUL KADI SİCİLLERİNE GÖRE 17. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA
GALATA'DA SOSYAL VE EKONOMİK YAŞAM**

Tutku KORUCU

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2021

KABUL VE ONAY

Tutku KORUCU tarafından hazırlanan “İstanbul Kadı icilerine Göre 17. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata’da Sosyal Ve Ekonomik Yaşam” başlıklı bu çalışma, 11.06.2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mustafa ALKAN (Başkan)

Prof. Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ (Danışman)

Dr. Öğretim Üyesi Hulusi LEKESİZ (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

01 / 07 / 2021

Tutku KORUCU

¹“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danişmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danişmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danişmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.**

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığımı beyan ederim.

Tutku KORUCU

TEŞEKKÜR

Öncelikle çalışmamın belirlenmesinde fikir veren, çalışmam sırasında pek kıymetli görüş ve destekleriyle yardımlarını eksik etmeyen, çok meşakkatli geçirdiğim tez yazım sürecim boyunca bana olan sabrı, inancı ve verdiği emekleri için tez danışmanım Prof. Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ 'ye sonsuz teşekkürü borç bilirim. Tez savunma sınavım sırasında verdikleri kıymetli öneriler ve sundukları yönlendirmelerle çalışmamın daha da verimli hale gelmesine katkıda bulunan jüri hocalarım Prof. Dr. Mustafa ALKAN ve Dr. Hulusi LEKESİZ hocalarıma minnettarlığımı sunmak isterim.

Araştırmalarım sırasında sıklıkla kaynaklarından faydalandığım Türk Tarih Kütüphanesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Milli Kütüphane ve değerli İSAM çalışanlarına minnettarım.

Eğitim hayatım boyunca bana karşı gösterdiği sonsuz sevgi, sabır ve anlayışı için pek kıymetli anneme, maddi ve manevi olarak beni hep destekleyen, bana elverişli bir çalışma ortamı yaratan saygıdeğer babama ve daima yanımda olup benden yardımını esirgemeyen canım kardeşime en içten sevgi ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmamın her aşamasını okuyarak yoğun bir mesai harcayan, benimle beraber büyük emekler veren, en zor zamanlarımda bana karşı sonsuz bir sabır gösteren ve her zaman birçok konuda desteğini benden bir an olsun esirgemeyen değerli Melih KARABUĞA'ya varlığı ve emekleri için teşekkür etmek istiyorum.

Son olarak yoğun olarak çalışmam gereken günlerde çalışmam için uygun ortamlar sunan, çalışmamın sonlanmasını için her türlü desteğini benden esirgemeyen sevgili Eda Özdemir'e de ilgisi için teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

Korucu, Tutku. *İstanbul Kadı Sicillerine Göre 17. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata'da Sosyal ve Ekonomik Yaşam*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2021.

Galata, tarihi boyunca ve özellikle Bizans ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde oldukça önemli bir konumdaydı. Bu önemli konumunu barındırdığı birbirinden farklı etnik, dini, kültürel unsurları bir araya getiren yapısına borçludur. Bu kozmopolitlik bölgeye farklı bir statü kazandırmış, seyyah ve elçilerin uğrak yeri haline getirmiştir. Bölgenin ticari faaliyetlerin işlek olması da bu yapıyı güçlendirmiştir. Ticarete elverişli konumdaki limanı sayesinde tüccarlar da sıklıkla bölgede bulunmuş ve mozaikçi tamamlayan bir parça haline gelmişlerdir.

Bu çalışmada 17.yüzyılın ikinci yarısına ait Osmanlı Galata'sı incelenmeye çalışılmış, dönemin sosyokültürel hayatı hem idari bir merkez olan payitahta hem de bu bölge özelinde incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın merkez bölgesinin Galata olarak seçilmesi, gayrimüslim-Müslüman ilişkilerinin iç içe geçtiği bir özellikte olması sebebiyle birlikte ortak yaşamın sürdürülebilirliği ve karşılıklı sosyoekonomik ilişkilerin aydınlatılması konusunda örnek alınabilecek bir bölge olması ve devletin de gayrimüslimlere karşı olan duruşunun anlaşılmasında önemli bir konumda olmasıdır. Bu çeşitliliğin incelenebilir kılınmasını sağlayan ana kaynaklar ise Şer'iyye Sicilleridir. Şer'iyye sicilleri içerisinde barındırdığı bilgiler sayesinde oldukça önemli konumdadır. Dönemin sosyo ekonomik hayatının günümüze aktarılmasını sağlamışlardır.

Çalışmamız H. 1073—1074 (M.1663) tarihlerini kapsayan Galata kadılığına ait 90 numaralı Şer'iyye sicil defteri ile H. 1083- 1085 (M. 1672-1674) tarihli belgeleri kapsayan Galata 114 numaralı sicil defteri ışığında hazırlanmıştır. Bu defterlere göre Galata'nın sosyo-ekonomik hayatı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı Devleti, Galata, Ekonomi, Ticaret, Hukuk, Aile,

ABSTRACT

Korucu, Tutku, *Social and Economic Life in Galata in the Second Half of the 17th Century According to the Istanbul Kadi Registers*, Master Thesis, Ankara, 2021

Galata was in a considerably significant position throughout its history, especially during the Byzantine and Ottoman Empire periods. It owes its important position to its structure that harboured the different ethnic, religious, and cultural elements together. This cosmopolitanism denoted the area with a distinct status and turned it into a location frequented by travellers and envoys. The busy trade activities in the area also bolstered this structure. Thanks to its harbour suitable for trade, merchants also frequently visited the area and became a piece completing the mosaic.

This study attempted to examine the Ottoman Galata of the second half of the 17th century; it tried to examine the period's socio-cultural life both in the capital that is also an administrative centre and in the specificity of this area. Galata was chosen as the central area in the study because it can be taken as an example for the sustainability of common life and reciprocal socio-economic relations with its property in which Muslim and non-Muslim relations are intertwined; also, it stands in an important position for understanding the state's stance against non-Muslims. Court Records are the primary sources that render this diversity examinable. Court records are in a considerably important status due to the information they contain. They enabled conveying the period's socio-economic life to our present day.

Our study was prepared according to Galata Court record no. 90, which encompasses AH. 1073-1074 (CE 1663), and Galata Court record No. 114, which encompasses AH. 1083-1085 (CE 1672-1674). Galata's socio-economic life has been tried to be revealed through these registers.

Keywords: Ottoman State, Galata, Economy, Trade, Law, Family

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	İ
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	İİ
ETİK BEYAN.....	İİ
TEŞEKKÜR.....	İV
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER.....	VII
TABLolar	İX
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM GALATA’NIN COĞRAFİ KONUMU, TARİHİ VE İDARİ YAPISI.....	8
1.1. GALATA’NIN COĞRAFİ KONUMU.....	8
1.2. GALATA’NIN TARİHİ	9
1.2.1. Osmanlı Devleti’nin Fethinden Önce Galata	12
1.2.2. Fetih Sürecinde Galata	16
1.2.3. Osmanlı Devleti’nin Fethinden Sonra Galata	18
1.3. GALATA’NIN İDARİ YAPISI.....	20
1.3.1. Galata Kadısı ve Yardımcıları.....	21
1.3.2. Galata’nın Batı’ya Bakan Yüzü: Avrupalılar ve Elçiler	26
2.BÖLÜM: GALATA’DA SOSYAL VE EKONOMİK HAYAT	28
2.1. GALATA’DA SOSYAL HAYAT	28
2.1.1. Nüfus Yapısı.....	28
2.1.1.1. Gayrimüslimler.....	28
2.1.1.2. Müslümanlar.....	32

2.1.2. GALATA MAHALLELERİ	34
2.1.2.1. Mahallenin İdaresi: İmamlar ve Görevleri.....	39
2.1.2.2. Galata Evleri.....	40
2.1.3. GALATA AİLELERİ	43
2.1.3.1. Evlilik Bağının Kurulması: Nikah.....	44
2.1.3.2. Evliliği Sonlandıran Haller: Boşanma	46
2.1.3.3. Mehir	50
2.1.3.4. Nafaka	52
2.1.3.5. Velayet	53
2.1.4. GALATA'DA KÖLELİK.....	54
2.1.5. GALATA'DA SAğLIK HİZMETLERİ.....	57
2.1.6. VAKIF	57
2.2 GALATA'DA EKONOMİK YAŞAM.....	61
2.2.1. ESNAF TEŞKİLATI.....	61
2.2.2. TİCARET MERKEZLERİ	64
2.2.2.1. Liman ve İskele	64
2.2.2.2. Ana Ticaret Merkezi: Lonca	66
2.2.2.3. Çarşılar, Dükkanlar ve Mahzenler	67
SONUÇ.....	69
KAYNAKÇA	71
EK1: ORJİNALLİK RAPORU.....	84
EK2: ETİK KURUL MUAFİYET FORMU.....	86

TABLÖLAR

TABLO 1: 90 ve 114 Numaralı Defterde Adı Geçen Mahalleler	33
TABLO 2: 90 Numaralı Defterde Evlerin Oda Sayıları	38
TABLO 3: 114 Numaralı Defterde Evlerin Oda Sayıları	38
TABLO 4: 90 Numaralı Boşanma Vak'aları.....	41
TABLO 5: 90 Numaralı Defterde Mehir Ücretleri.....	45
TABLO 6: 90 Numaralı Defterlerde Adı Geçen Vakıflar.....	53
TABLO 7: 114 Numaralı Defterde Adı Geçen Vakıflar.....	53

KISALTMALAR

b.: bin

v.: varak

s.: sayfa

a. g. e: Adı geçen eser

C.: Cilt

S.: Sayı

Yön: Yöneten

Bkz.: Bakınız

Çev.: Çeviren

Ed.: Editör

Haz.: Hazırlayan

DİA: Diyanet İslam Ansiklopedisi

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

YKY: Yapı Kredi Yayınları

TTK: Türk Tarih Kurumu

İSAM: İslam Araştırmaları Merkezi

OTAM: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi

İKS, GM: İstanbul Kadı Sicilleri, Galata Mahkemesi

GİRİŞ

Osmanlı Devleti hukukun uygulanmasına oldukça önem vermiştir. Nitekim bir yer fethedildiği zaman bölgeye gönderilen görevlilerden biri de Kadı olmuştur. Kadılar buldukları yerlerde hukukun doğru şekilde işlenmesinde görev almışlar, sorunları hukuk ile çözümlenmeye çalışmışlar ve tutulan kayıtlar da şer'iyeye sicillerine kaydedilmiştir.

Şer'iyeye sicilleri mahkeme kayıtlarını yansıtmalarının yanında, eski yerleşim yerlerinin belirlenmesi, vakfiyeler ile ilgili çeşitli durumların detaylandırılması, noterlik ve beledi hizmetler konusunda da ana kaynak niteliğindedir. Ayrıca içerisinde siyasi ve idari yazışmaları barındırması sebebiyle yönetim mekanizmasının nasıl işlediğini göstermesi bakımından da dikkate değerdir. Kısa söylemek gerekirse, şer'iyeye sicilleri, Osmanlı Devleti'nin sosyal, ekonomik, askeri, idari ve hukuk tarihinin temel kaynaklarından biridir.

İstanbul'un hemen yanı başındaki Galata bölgesi hem Osmanlı hem de yabancı unsurları birleştirmesiyle önemli bir konumdadır. Bu sebeple Galata Mahkemesine ait şer'iyeye sicilleri, daha dikkat çekici bir özellik taşımaktadır. Bu siciller, Galata'nın, sosyal, ekonomik, siyasi, etnik ve kültürel yapısına ilişkin oldukça önemli bilgiler taşımaktadır.

Galata'nın 17.yüzyılın ikinci yarısındaki genel görünümünü anlamak amacıyla Galata'nın fetihten öncesi ve sonrası değişen konumu, bölgenin içinde barındırdığı çok çeşitli dini ve etnik nüfusu incelenmeye çalışılmış, Galata'yı ilgilendiren kayıtlar yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu kayıtların bir kısmı Galata'da yaşamın mahallelerde nasıl aktığını göstermenin yanı sıra, o mahallelerin bir parçasını oluşturan evlerin genel düzeni ve Osmanlı aile yapısını açıkça ortaya koyma bakımından oldukça dikkate değerdir.

Bu bağlamda tezimizin ilk bölümünde Galata şehrinin kuruluşundan başlayarak Bizans, Venedik ve Cenevizliler arasındaki mücadele temelinde şehrin siyasi, iktisadi ve idari önemi incelenmeye çalışılmış ardından fetih süreci ve fethin tamamlanmasının ardından şehrin tesliminin hangi şartlar altında gerçekleştiği ve Osmanlı hakimiyetindeki Galata'nın idari yapısı üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise Osmanlı hakimiyeti altındaki Galata şehrinin demografik yapısına dair veriler ortaya konulmuş, şehrin

mahalleleri, evleri aile yaşantısı, mülkiyet ilişkileri Şer'iyeye Sicilleri ışığında aydınlatılmaya çalışılmıştır. Devamında şehirde yürütülen ticari faaliyetler, esnaf ve lonca ilişkilerine dair veriler yorumlanmıştır.

I. OSMANLI HUKUKUNUN YAPISI VE ŞER'İYYE SİCİLLERİ

Adalet kavramı, gerek İslamiyet öncesi Orta Asya Türk devlet geleneğinde gerekse Türklerin İslamiyet'i kabulünde sonraki süreçte ortaya çıkan Türk-İslam devlet geleneğinin temel yapı taşlarından birini oluşturmuştur.¹ Bu doğrultuda merkezî devlet açısından bakıldığında adaletli olma ve adaleti sağlama Osmanlı sultanlarının da en önemli meşruiyet kaynaklarından birisi olmuştur.²

Ortadoğu devlet ve hükümet sisteminin temel prensibi adalet kavramına dayanır. Bu adalet kavramı halkın şikayetlerini doğrudan doğruya padişaha sunabilmesi ve onun emriyle haksızlıkların giderilmesi demektir. Divân-ı Hümâyûn'un temel görevi budur. Osmanlı Sultanlarının gerek başkentte gerekse eyaletlerde bizzat adaleti tevzi etmelerinin madden imkânsız olduğu açıktır. Ancak hem halkın hem de padişahın ülkede adaletin sağlanmasından kendisini sorumlu tutması, adalet kavramının Osmanlı Sultanları açısından büyük öneme hasıl olduğunu göstermesi açısından dikkat çekicidir. Nitekim devletin sahip olduğu bu bakış açısı Osmanlı devletinin hızla genişlemesini ve uzun yıllar iktidarını muhafaza edebilmesini sağlamıştır.³

Türk İslam devletlerinde olduğu gibi Osmanlı devletinde de İslam hukuku devletin hukuk sisteminin temel yapısını oluşturmuştur. Bununla beraber Osmanlı hukukunun tek dayanak noktası şer'i hukuk değildir. İslam hukukunun devlet liderine tanıdığı geniş takdir ve düzenleme yetkisinden yararlanan Osmanlılar şer'i hukukun herhangi bir hüküm vermediği kimi alanlarda kaynağı gelenek ve görenekler olan örfi hukuk, yani padişahın koymuş olduğu kurallardan oluşmuş bir hukuku devreye sokmuşlardır. Örfi hukukun

¹ Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003. s. 73.

² Nurcan Abacı, *Bursa Şehri'nde Osmanlı Hukuku'nun Uygulanması (17.Yüzyıl)*, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s.199.

³ Sıdık Sami Onar, *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, C.1, Akgün Matbaası, İstanbul 1996, s. 139.

temel dayanak noktası örf yani otoritenin bizzat kendi iradesiyle şeriat çerçevesinin dışında kalmış kimi alanlarda verdiği hükümlerdir. Bu hükümler alınırken devlet otoritesi, devletin çıkarları her şeyin üstünde tutulmuştur.⁴ Bu kanun oluşturma uygulaması Osmanlı Devleti ile başlamış bir uygulama değildir. Osmanlılardan önceki diğer Türk-İslam devletleri de bu uygulamayı kullanmışlardır.⁵ Nitekim Osmanlı Devleti de örfi hukukunu oluştururken kendinden önceki devletlerin hukuki düzenlemelerinden yararlanmışır.⁶ Bu yararlanma sürecinde ise şer'i hukuka aykırı olmama esası benimsenmiştir. Şer'i hukukun dışına çıkmamak ona yanlış anlamlar yüklememek şer'i hükümlerin özünü bozmamak asıl meseleyi oluşturmuştur.⁷

Osmanlı Devleti, kendinden önce hüküm sürmüş Türk-İslam devletlerinden, hukukunu oluştururken faydalandığı gibi hukuk sisteminin en önemli kurumlarından biri olan mahkeme sisteminden de esinlenmiştir. Öyle ki Osmanlı mahkemeleri o döneme kadar kendinden önceki devletlerde var olan adli sistemin nihai ve en gelişmiş parçasını meydana getirmiştir.⁸ Osmanlı mahkemesi gelişmiş olmasının yanında görevleri de ilerlemiş ve yetki alanlarını genişletmiş durumdadır. Mahkemeler dini ve örfi hukukun işlenmesindeki tek yetkilidir.⁹

Kadılar yargılama işlerini cami, mescit, medrese veya evlerinde görebilirlerdi. 1836 yılına kadar özellikle merkez kadısının yargı işlemini gerçekleştirdiği hususi bir mahkeme binası yoktu. Bazen de davalar ayaküstü görülürdü. Bu da pratikliğin bir göstergesidir. Genel olarak mahkemelerde davaların, şeriata göre pratik ve hızlı kararlar ile çözüme ulaştırılmasına önem verildiği ifade edilebilir.¹⁰

⁴ H. İnalçık, *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 227.

⁵ H. İnalçık, *a.g.e.*, s.102- 103.

⁶ Mehmet Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yayıncılık, İstanbul 2020, s.72-73.

⁷ M. Akif Aydın, *a.g.e.*, s.78- 79; Ömer Lütfi Barkan, *Kanunnameler*, C. 6, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü Neşriyatı, İstanbul 1943, s.190.

⁸ M.Akif Aydın, *a.g.e.*, 2005, s.83.

⁹ M.Akif Aydın, "Mahkeme", *DİA*, C.27 (2001), s.342.

¹⁰ İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı*, Kronik Yayınevi, İstanbul 2016, s. 50-51.

Şer'iyye Sicilleri

Kadılar, görülen mahkemelerde verdiği hükümleri, aldığı kararları sicil adı altındaki defterlere kaydettirirdi. Bu defterlere şer'iyye sicilleri, kadı sicilleri, mahkeme defterleri, kadı defterleri, sicilât defterleri gibi çeşitli isimler verilirdi. Bu defterlere kaydedilen vakalar o zamanın olaylarını doğrudan aktarmaktadır.¹¹

Bu kaynak grubu vakıfların işleyişi esnafın teşkilatlanmaları, merkezin taşra kadısı ile olan ilişkileri halkın karşı ile ilişkileri ticari faaliyetler katl, yolsuzluk, gasp, miras, köle azli, nikah gibi toplumsal vakaların işlendiği kayıtlar, tarihin alt dallarını oluşturan iktisadi, beşerî, dini, sosyal, edebi, tarihini aydınlatmada bir araçtır.¹²

Siciller hukuk tarihine de kaynaklık ederler ve bu anlamda seçkin kaynaklardır. Bu defterlerde yer alan kayıtların en önemli özelliği objektif, ana doğru kaynak olmasıdır.¹³ Bununla birlikte şehir tarihleri açısından, askeri tarih açısından, sosyal ve ekonomik tarih bakımından önemli kaynaklar içerisinde yer almaktadır. Askerî açıdan bakıldığında sefer zamanlarında merkez tarafından kadılardan istenen teçhizat ve muhtelif ihtiyaçlar kayıtlarda yer alır. Gıda maddeleri, araba, at gibi taşınabilir ihtiyaçların giderilmesi kadılara merkezde gönderilen emirler ile olurdu.¹⁴

Şer'iyye Sicilleri, halkın ekonomik durumu, yaşam şekli, mal alışverişi, tarım mahsulleri, çiftçilik faaliyetleri, sanayi faaliyetleri, meslekleri, cezalarda ödenen tazminatların miktarları gibi iktisadi terimlerin bulunduğu konusunda önemli bilgiler içerirler.¹⁵

Mahkemelerde görülen davaların yazıldığı siciller yalnızca hukuk tarihi açısından değil, her alanda yol gösteren kayıtlardır. Devletin sosyal, ekonomik, kültürel tarih kollarının da aydınlatılması açısından bir araç konumundadır. Bu bağlamda kadı da bölgedeki

¹¹ Hatice Şahin, "Bursa Şer'iyye Sicillerinin Dili Üzerine Bir İnceleme Denemesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.12. S. 1 (2002), s. 102.

¹² Aydın Bilgin, "Osmanlı Dönemi İstanbul Mahkemelerine Ait Sicillerin Korunması ve Şer'iyye Sicilleri Arşivinin Kurulması", *Arşiv Araştırmaları Dergisi*, S.1 (1999), s. 55.

¹³ Nejat Göyünç, "Türk Kültür Tarihi Bakımından Arşivlerimizin Önemi", *Bellekten*, C. 37, S.147 (1973), s. 307.

¹⁴ Ahmet Akgündüz, *Şer'iyye Sicilleri*, C.1, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s.12.

¹⁵ A. Akgündüz, *a.g.e.*, s.16.

yalnızca siyasi bir aktör bir hukuk adamı değil, bir mülki amir, noter, vergi denetme memuru, belediye başkanı vazifeleri taşımaktadır.¹⁶

Sicillerde ferman, berat, vakfiye ve hüccetlere de yer verilirdi. Bu sayede bölgeye devlet tarafından gönderilen belgelere ulaşılır, merkezin taşraya olan merkezîyetçi tavrı izlenebilmekteydi. Taşra düşünüldüğünde ise bölgede vuku bulan olayların aydınlatılmasında bir araç olmuşlardır. Taşradaki kimi koyulan yasaklar, belediye hizmetleri, ordu için yapılan hazırlıklar, halktan toplanan vergiler gibi yönetim ile ilgili kayıtlar deftere tutulduğu gibi aile ilişkileri, evlerin yapısı, yetişen ürünler gibi beşerî kayıtlar da defterlere kaydedilmiştir.¹⁷ Kadıların tutmakta zorunlu olduğu bu defterler, yaklaşık yirmi beş bin adettir.¹⁸

Kadı sicillerinin içinde barındırdığı belge türleri şunlardır:

- Hüccet, hükmü içerisinde barındırmayan; davalı ve davacının karşılıklı olarak aynı zeminde buluştukları ve bunu kadının imza ve mührü ile onayladığı belgedir.¹⁹
- İ'lam, bir dava hakkında verilen hükmü açıkça gösteren belgelerdir.²⁰
- Maruz, kadıların yetkili birimlere idari durumları bildirdiği belgelere bu ad verilir. Bu belgeler hüküm içeriği olmayan hukuki herhangi bir durumun belirlenmesi için yazılı bir delil özelliği taşımayan dilekçe nitelikli belgelerdir.²¹
- Müraseleler, kadı eliyle yazılmış resmî belgelerdir. Bu belgeler kadının kendinden daha düşük mertebedeki birey ya da makamlara yazdığı belgelerdir.²²
- Buyruldu, Osmanlı devletinde üst mertebeli devlet adamlarının daha düşük mertebedeki diğer görevlilere gönderdikleri belgelerdir.²³

¹⁶ Yunus Uğur, “Şeriyeye Sicilleri”, *DİA*, C.39 (2010), s.8-11.

¹⁷ İbrahim Yılmazçelik, “1736–1739 (H.1149–1151) Tarihli Amasya Şeriyeye Sicilinin Tanıtımı ve Fihristi”, *OTAM Dergisi*, S.9, C.9 (1999), Ankara, s.457.

¹⁸ M. Birol Ülker-Bilgin Aydın, “Türkiye Haricinde Bulunan Osmanlı Kadı Sicilleri”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, C.16 (2004), s.2.

¹⁹ M. Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.350.

²⁰ M. Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.345.; H. Cin-A. Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*. C.1, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s.409.

²¹ H. Cin- A. Akgündüz, *a.g.e.*, s.410.

²² H. Cin- A. Akgündüz, *a.g.e.*, s. 412.

²³ M. Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.197.

- Fermanlar, Divani hümayunlarda ve çeşitli divanlarda alınan kanunların ve emirlerin yazıldığı padişah tuğrası taşıyan belgelerdir. Bu belgeler hüküm niteliği taşımaktadır.²⁴
- Berat, Padişah tarafından bir görevliyi tayin, bir durumun açıklığa getirilmesi, bir ücret tahsisi gibi sosyo-ekonomik kayıtların günlük hayat düzenlemelerin muhtevasını oluşturduğu belge türleridir.²⁵
- Vakfiye, vakıfların hizmetlerinin yazılı olduğu belgelere vakfiye adı verilirdi. Bir anlamda bu belgeler vakıfların şartlarını açıklayan kadı tarafından verilen belgelerdir.²⁶
- Tezkireler, aynı bölgelerdeki kişiler arasındaki haberleşmeleri sağlamak amaçlı yazılırdı. Bölge halkına, çeşitli esnaf ve halkın diğer meslek gruplarına dağıtılan resmî belgelere de bu isim verilirdi.²⁷
- Tereke, Osmanlı toplumunda vefat eden kişinin geride bıraktığı mallardır. Tereke kayıtları ölen kişinin hayatta iken kullandığı ve sahip olduğu giysileri, evinin eşyaları, yiyecek maddeleri, ev, bahçe, bağ, değirmen, mutfak eşyaları, hayvanları, kitapları, silahları, tarım aletleri, hayvancılıkta kullanılan bazı malzemeleri ve gayrimenkullerini kapsar.²⁸

II. İSTANBUL KADI SİCİLLERİ

Şer'iyye sicillerinin yaklaşık olarak 20.000 kadarının ülkemiz sınırları içerisinde olduğu tahmin edilmektedir. İstanbul kadı mahkemelerine ait olup elimizde mevcut halde bulunan miktar 10.000 civarındadır. İstanbul kadı sicillerini değerli kılan, Osmanlı devletine başkentlik yapmış idare merkezi olan bir şehre ait bilgileri ihtiva etmesidir. Üstelik bu şehir, içerisinde farklı dini, siyasi, etnik kökenli insanları barındırmaktadır. Şehir, önceki yönetimin kalıntılarını yerleşik gruplar aracılığıyla hâlâ taşımaktaydı. Bu

²⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Ferman", *DİA*, C. 4 (1977), s. 57.

²⁵ M. Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.124.

²⁶ M. Kütükoğlu, *a.g.e.*, s.359.

²⁷ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, MEB Yayınları, Ankara 2004, s.453.

²⁸ Tahsin Özcan, "Muhallefât", *DİA*, C.30 (2005), s. 407.

yerleşik grubun üstüne Avrupa'dan göç edenler, İspanya'dan gelen Müslüman Arapların eklenmesiyle birbirinden çok farklı grupların birleştiği, birbirinden farklı unsurların başrolde olduğu kayıtlar defterde mevcuttur. Bu özellik İstanbul kadı sicillerini önemli bir konuma koymuştur. Dini, ırki birçok farklılığı içerisinde toplayan şehir, kayıtları da şekillendirmiş, bu farklı grupların nasıl bir arada yaşadıkları, karşılıklı ticari ilişkileri böylece gözlemlenebilmiştir.²⁹

İSAM tarafından Üsküdar Kadı Sicilleri'nin on defteri Latin harflerine transkribe edilerek yayımlanmıştır. Daha sonraki dönemlerde Sur içi İstanbul, Eyüp ve Galata Kadı Sicilleri de yayımlanmıştır. Galata Mahkemesi'nde toplam 1040 adet sicil mevcuttur. Toplam siciller 40 cilt halinde yayımlanmıştır.³⁰

90 numaralı Galata sicil defteri, 1073-1074(1663) tarihlerini kapsamaktadır. Defter 40X14 ebatında ve kağıdının yapısı aharlıdır. Genel yazı şekli kırma ta'lik tarzıdır. Defterde toplam 546 hüküm mevcuttur. Defter 407 sayfadır. Defterde muhtelif konuda belgeler bulunmaktadır. Defter tamamen hüccetlerden oluşmuştur. Defterde boşanma, evlilik, miras davaları, ev satışları, vakfiyelere dair kayıtlar mevcuttur.³¹

114 numaralı sicil ise 9 Zilkade 1083/ 8 Mart 1673- 1 Cemaziyelahir 1083/24 Eylül 1672 arasındaki kayıtları içermektedir. Defter, 877 sayfadır ve 673 kayıt bulunmaktadır. Sicildeki çoğu belge Müslüman tarafların konu edindiği sicillerdir. Defter konu bakımından incelendiğinde, alışveriş, hisse devri, ev satışları, vasi tayinleri, miras konulu belgeler, varisliğin ispatı maaş tayini gibi belgelerin yoğunlukta olduğu görülmüştür. Defterdeki en ön plana çıkan özellik, terekelerin yoğunluğudur.³²

²⁹ Fethi Gedikli, "Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer'iyye Sicilleri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, S. 5,C.3 (2005), İstanbul, s.187-213.

³⁰ Defterlerin tamamının pdf görüntüsü için bkz. <http://www.kadısicilleri.org/yayin.php> (Son Erişim Tarihi: 20.06.2021.)

³¹ İstanbul Kadı Sicilleri, Galata Mahkemesi, 90 Numaralı Sicil (H. 1073-1074/ M. 1663), (Proje Yön. Mehmet Akif Aydın), (Ed. Coşkun Yılmaz), İSAM Yay., İstanbul 2012. (Bu defter bundan sonra İKS, GM, 90 şeklinde kısaltılacaktır).

³² İstanbul Kadı Sicilleri, Galata Mahkemesi, 114 Numaralı Sicil (H. 1083-1085/M. 1672-1674), (Proje Yön. Mehmet Akif Aydın), (Ed. Coşkun Yılmaz), İSAM Yay., İstanbul, 2019. (Bu defter bundan sonra İKS, GM, 114 şeklinde kısaltılacaktır).

1. BÖLÜM: GALATA’NIN COĞRAFİ KONUMU, TARİHİ ve İDARİ YAPISI

1.1) GALATA’NIN COĞRAFİ KONUMU

Galata, İstanbul’un sur içi olarak adlandırılan bölgesinin karşısında konumlanmıştır. Bölge kavisli şekle sahip olup denizle bir olan sahil kısmı düz, sağ ve sol yakası ise yokuşlu yapıdadır. Yapılan tariflere göre Galata’nın kuzeyinde Beyoğlu, batısında Kasımpaşa ve güneyinde haliç vardır.³³ Galata, surlarla çevrili bölgelerden oluşmuştur. Surların çıkış kapıları Azap Kapı, Meyyit Kapı, Yağ Kapanı Kapısı, Kireç Kapısı, Demir Kapı, Kürkçü Kapı, Tophane Kapısı olarak adlandırılmıştır.³⁴

Galata’nın coğrafi konumunu Evliya Çelebi şöyle anlatır:

“Galata ’nın bulunduğu yer deniz kıyısından kuzey tarafındaki kale kapısına varıncaya kadar bir saat yokuş yukarı çok katlı Ceneviz yapısı binalarla doludur. Caddeleri satranç şeklinde yapılmış umumi yolların tamamı bin yüz altmış sokak kabul edilmiştir. Fakat kaleden dışarıda deniz kıyısındaki büyük yol ile kale içindeki voyvoda yolu, Arap Cami yolu, harbi yolu, kule kapısı yolu, kalabalık yollardır.”³⁵

Haliç, İstanbul ve Galata’yı birbirinden ayıran doğal bir sınır görevindedir. Hans Derscham, Galata ve İstanbul’un Haliç ile ayrılmasını Buda ve Peşte şehirlerinin su yoluyla ayrılmalarına eş değer olarak görmektedir. Haliç, bir koy ve doğal limandır. Stratejik konumu ile dikkat çeken bölgenin Tophane’ye kadar uzanan sahil şeridinde konumlanmış olan Galata da özel bir konumdadır. Bu doğal limanlar Galata’nın önemini arttırmıştır.³⁶

³³ İlber Ortaylı, “Galata”, *DİA*, C.13 (1996), s.303.

³⁴ İ. Ortaylı, *a.g.m*, s. 304.

³⁵ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C.1, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2010, s.300.

³⁶ Hans Derscham, *İstanbul ve Anadolu’ya Seyahat Günlüğü*, (Çev. Yaşar Önen), Kültür Bakanlığı Yayınları, Mersin 1992, s.121.

Bölge, farklı dini, etnik ve ekonomik grupları içerisinde barındıran bir konumdadır. Bu grupların konakladıkları, yerleştikleri, ticaret yaptıkları bir noktadır. Kozmopolit yapısının bir sonucu olarak da Latin kiliseleri ve Yahudi havraları bölgede vücut bulmuştur.

Burada bulunan farklı etnik gruplar Galata'nın çeşitli yerlerinde yerleşik hale geçmişler ve mahallelerini kurmuşlardır. Bu mahalleler Okçumusa ve Baş hisar bölgeleri etrafında şekillenmiştir. Türk mahalleleri ise genellikle Hisar içi ve Azap Kapı civarında yerleşmiştir. Yağ Kapanı ve Karaköy Bölgeleri ise özellikle ticaretin en hareketli, en işlek yerleridir.³⁷

1.2) GALATA'NIN TARİHİ

Galata ve Pera kavramları ile ilgili çeşitli rivayetler mevcuttur. Bunlardan Pera kelimesi ile alakalı olan görüşler, çoğunlukla bölgenin meşhur incir ağaçlarının bolluğu ve gösterişli görüntüsü çerçevesinde şekillenmiştir. *Sykides* şehrin ilk isimlerinden biridir ve incirlik anlamı taşır.³⁸ Zaman içinde, yerleşik halk bölgeyi bu incirlik kavramından türeyen *Pera en Sykides*³⁹ olarak anmış ve Pera kavramı yerleşik bir hale gelmiştir.⁴⁰ Bölgede bir dönem hâkim olan Cenevizliler de Galata için Pera kelimesini kullanmıştır.⁴¹ Rumlar ise bölge için Pera kelimesine çağrışım yapan ve karşı yaka anlamında *Perama* ismini kullanmışlardır.⁴² Bu isim bölgenin Konstantinopolis'in tam karşısında olması ve iki bölgenin Haliç ile ayrılmasından ileri gelmektedir.⁴³

³⁷ Halil İncik, "Osmanlı Frengistân": Galata", *Osmanlılar: Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s.196.

³⁸ Philippe du Fresne Canaye, *Fresne-Canaye Seyahatnamesi-1573*, (Çev. Teoman Tunçdoğan), Kitap Yayınları, İstanbul 2009, s.60.; Dionysios Byzantions, *Boğaziçi'nde Bir Gezinti*, (Çev. M. Fatih Yavuz), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010, s.50.

³⁹ Celal Esad, *Eski Galata ve Binaları, Ahmed İhsan ve Şürekası*, İstanbul 1329, s.5-6.

⁴⁰ Semavi Eyice, "Galata", *DİA*, C.8, s.116.

⁴¹ S. Eyice, *a.g.m.*, s.348.

⁴² C. Esad, *a.g.e.*, s.8.

⁴³ Salomon Schweigger, *Sultanlar Kentine Yolculuk (1578-1581)*, (Çev. Türkis Noyan), Kitap Yayınevi, İstanbul 2007, s. 149.

Galata isminin kökeni için ise rivayetler çeşitlidir. Bu rivayetlerden ilki, Galata isminin bölgede yaşamış olduğu rivayet edilen *Galatalı* adlı kişiden geldiğidir. Bizans halkı bu kişi sebebiyle bölgeyi “*tou Galatia*” yani “*Galatalı'nın yeri*” ismiyle anmıştır. Bu kavramın zaman içinde Galata formuna dönüşmüş olabileceği düşünülmektedir.⁴⁴ Diğer bir görüş ise Keltlerin burada konakladıkları M.Ö 278 tarihine dayanır. Yerli halkın Keltleri, Galat olarak adlandırması, bölgenin bu isimle yerli halk arasında yerleşmesine sebep olmuştur. Ayrı bir diğer görüş ise, bölgedeki süthanelerin varlığıyla ilgilidir. Yunanca süt anlamını taşıyan *gala / galaktikos* bu bölgenin ismini şekillendirmiştir.⁴⁵ Bu görüşü Şemseddin Sami de savunarak şöyle demiştir:

*“Galata ismi lisan-ı Rumî’de süt kârhanesi olup, evvel emirde İstanbul’a süt vermek üzere inek ve koyun besler birkaç kulübeden ibaret bir köy halinde bulunmuş olması muhtemeldir.”*⁴⁶

Evliya Çelebi ise seyahatnamesinde, Galata’dan bahsederken bu bölgenin, çimeni bol ve otlığı geniş arazilere sahip olmasıyla hayvancılığa oldukça elverişli olduğunu burada beslenen hayvanların sütlerinin lezzetinin ön plana çıktığını ve buradan elde edilen sütlerin sultana sunulduğunu ve bölgenin de bu nedenle Galata adını taşıdığını ileri sürer:

*“Acem dilinde "Kend-i şir" derler. Arap dilinde "Rabta-i leben" derler. Türkçe’de "Sütlüce" derler. Rum’da "Galata" derler. Hepsi süt anlamındadır. Bu kasabanın otunun ve havasının letafetinden sütü halis olduğu için Sütlüce derler.”*⁴⁷

1544 yılında İstanbul’a gelen Petrus Gyllius, bu görüşlere katılmaz ve bölge isminin Galyalılara dayandığını şöyle ifade eder:

“Galata adının nereden kaynaklandığı sorusunu tüm İstanbullular, orada eskiden süt satıldığı ya da sağıldığı anıştırması yoluyla cevap vereceklerdir. Eğer Galata’ya eskiden Sykai denildiğini bilselerdi, bu adın incirlerin sütünden kaynaklandığını söylemeye cesaret edecekler ve bu yanlışı burada yetişen incir ağaçlarının bolluğundan ve güzelliğinden dolayı bölgeye Sykai

⁴⁴ S. Eyice, *a.g.m.*, s.116.

⁴⁵ Eremya Çelebi Kömürçüyan, *İstanbul Tarihi-XVII. Asırda İstanbul*, Eren Yayınları, İstanbul 1988, s.37.; İ. Ortaylı, “Galata”, s.303.

⁴⁶ Şemseddin Sami, *Kamusu'l-Â'lâm*, Mihran Matbaası, İstanbul 1314, s.3284.

⁴⁷ Evliya Çelebi, *a.g.e.*, s.81.

adının verildiğini yazan Bizanslı Dionysios'un yetkin adıyla destekleyebileceklerdi."⁴⁸

Tamamen farklı bir görüş olarak sayılabilecek bir görüş de Galata Limanı'nın sahil şeridinin girintili olmasının İtalyancadaki *calata\caladdo* (merdiven) sözcüğü ile bağdaştırılarak buranın nitelendirilmesidir.⁴⁹ Bölgeye gelen Seyyahlar, Galata ve Pera isimlerini hem Konstantin şehrinin karşısında konumlanmış Haliç'in kuzeyini hem de asıl ana şehri ifade etmek için kullanmışlardır.⁵⁰

Özellikle bir İspanyol asilzadesi olan ve papalık tarafından elçilik görevi üstlenmiş olan Ruy Gonzales de Clavijo İstanbul şehrini ziyareti sırasında Ceneviz ve Rumların bölgeyi birbirlerinden farklı isimlerle andıklarını yazmıştır. Örneğin, Bölge Rumlar için Galata, Cenevizli yerliler için Peradır.⁵¹

Şehrin fethinden sonra ve akabindeki dönemde bu iki kavram birbiri ile iç içe geçmiş şekilde kullanılmış, Galata ve Pera isimlerinin ayrımı keskin bir hat ile çizilmemiştir. Özellikle fetihten sonra yeni başkenti gezen seyyahlar sur içi şehrini "Pera" olarak anmayı tercih etmişlerdir.⁵² Fethi takip eden yıllarda ise Pera ismi sur dışı bölgeye taşınmıştır. Pera isminin tamamen sur dışına taşınması elçiliklerin de burada konumlanması ile ilişkilidir.⁵³ Bu süreci Galata'nın Beyoğlu adı ile anılmaya başlanması takip etmiştir. Beyoğlu'nda ikamet eden yabancıların, bölgede elçiliklerin, kiliselerin ve mimari yapıların vücut bulması buranın da zamanla Galata'dan farklı bir sosyal ve fiziki bir yapı kazanmasını sağlamıştır.⁵⁴

⁴⁸ Petrus Gyllius, *İstanbul'un Tarihi Eserleri*, (Çev. Erendiz Özbayoğlu), Eren Yayınları, İstanbul 1999, s.195.

⁴⁹ S.Eyice, *a.g.e.*, s.116.

⁵⁰ P. Gyllius, *İstanbul Boğazı*, (Çev. Erendiz Özbayoğlu), Eren Yayınları, İstanbul 2000, s. 83.

⁵¹ Ruy Gonzales De Clavijo, *Timur Devrinde Kudüs'ten Semerkant'a Seyahat*, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), Kesit Yayınları, İstanbul 2007, s. 50.

⁵² Tommaso Bertelé, *Venedik ve Kostantiniyye: Tarihte Osmanlı-Venedik İlişkileri*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, s. 108.

⁵³ Luigi Bassano, *Kanunî Dönemi Osmanlı İmparatorluğu'nda Gündelik Hayat*, (Çev. Selma Cangı), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011, s. 152.

⁵⁴ E. Çelebi Kömürciyan, *a.g.e.*, s. 235.

1.2.1) Osmanlı Devleti'nin Fethinden Önce Galata

Galata'nın tarihi incelendiğinde kaynaklarda ilk çağlardan beri bölgede çeşitli yerleşmelerin olduğu ve bilhassa sahip olduğu geniş otlakları sayesinde hayvan ticareti için bu bölgenin seçildiği söylenir.⁵⁵ Bizans imparatorluğu döneminde de bölge ticari faaliyetleri ile ön plana çıkmıştır. Konstantinopolis şehrinin *kanton* adı verilen alt birimlerinden biri olan Galata, şehrin en önemli ticari ve ekonomik merkezlerinden biri olmuştur.⁵⁶ Galata 1. Constantinus (324-337) döneminde surlar ile çevrelenmiştir. Bununla beraber bölge hamam, kilise gibi sivil mimari ile donatılmıştır. Daha sonra hüküm süren I. Justinianus adını şehre vermiş ve şehrin Justinianopol olarak nam salmasını istemiş fakat halk arasında bu isim kabul görmemiştir. Onun döneminde şehrin surları tamir edilmiş, şehir dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı güçlendirilmiş ve Haliç'e zincir çekilerek buraya bir hisar yaptırılmış ve böylece savunma hattı sağlanmıştır.⁵⁷

Galata, konumu ve limanı sayesinde daima tüccarların uğrak noktası olmuştur. Özellikle dönemin donanma kuvveti olan Cenevizliler bu bölge ile ilgili çeşitli hamleler gerçekleştirmek istemişler, Bizans İmparatorluğu ile temaslar kurmuşlardır. Bu temasların bir sonucu olarak 1155'te imzalanan bir anlaşmayla ilk resmi ticari imtiyazı imparatorluktan almayı başarmışlardır. Bu anlaşmanın akabinde imzalanan diğer anlaşmalarla da Cenevizliler bölgede kendilerine ait bir mahalle kurmayı başararak Galata bölgesinde yerleşmenin ilk adımını atmışlardır.⁵⁸

Cenevizlilerin bölgede nüfus sahibi olması bölgede varlığını sürdüren ve ticari üstünlüğünü kaptırmak istemeyen diğer ülkelerin tüccarlarının da rahatsız etmiştir. Bunun

⁵⁵ İlber Ortaylı, "İstanbul'un Mekânsal Yapısının Tarihsel Evrimine Bir Bakış" *Amme İdaresi Dergisi*, S.10 (1977), s.78.

⁵⁶ P. Gyllius, *a.g.e.*, s. 192.

⁵⁷ Brendan Freely-John Freely, *Galata, Pera, Beyoğlu: Bir Biyografi*, (Çev. Yelda Türedi), YKY, İstanbul 2020, s.13.

⁵⁸ Donald M. Nicol, *Bizans ve Venedik: Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine*, (Çev. Gül Çağalı Güven), Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2000, s. 89.

bir sonucu olarak Cenevizlilerin burada barınamaması için onların mallarını yağmalamışlar ve onları uzaklaştırmaya çalışmışlardır.⁵⁹ Lakin bu çabalar Cenevizlileri bölgeden uzaklaştırmaya yetmemiştir.⁶⁰

Galata bölgesindeki imtiyazlarını korumak ve nüfusunu arttırmak isteyen Cenevizliler 1169'da imparator I. Manuel ile görüşüp yeni anlaşmalar imzalamışlar ve merkeze yakın olan *Korparion (Coparion)* veya *Korparia (Corparia)*⁶¹ olarak adlandırılan mahalleyi kendilerine tahsis ettirmeyi başarmışlardır. Bunu takip eden süreçte II. Isaakios döneminde, Cenevizlilerin ikamet ettikleri mahallelerinin genişletilmesi ve yeni bir rıhtımın inşasına izin verilmiştir. 1202'e gelinceye kadar da Cenevizliler benzer yeni rıhtımlar inşa etmeye devam etmişlerdir. 1204'te gerçekleşen Haçlı Seferi esnasında İstanbul Latinler tarafından istilaya uğramıştır. Bu istilanın sonucu olarak da Galata, Venediklilerin hakimiyeti altına girmiştir. Böylece İstanbul ticareti bu dönemde Venedik tekeline geçmiştir. Galata'nın Venedik hakimiyetine girmesiyle Cenevizliler bütün ayrıcalık ve imtiyazlarından mahrum kalmıştır.⁶²

Haçlı seferleri sonucunda, İstanbul, Suriye, Doğu Akdeniz gibi yerlerdeki kolonilerini kaybeden Cenevizliler ve başkentini kaybetmek üzere olan Bizans imparatoru Mihail Paleologos'un bir araya gelmesine zemin hazırlamıştır. Bu buluşmada taraflardan biri denizdeki Venedik hegemonyasına son vermeyi amaçlarken diğer taraf da İstanbul'u Latinlerden temizlemeyi hedeflemiştir. Böylece 1261'de Nifte imzalanan anlaşma ile Cenevizlilere Karadenizde ticaret yapma hakkı kazanmıştır.⁶³ Devam eden süreçte Galata bölgesi başta olmak üzere başkent Latin istilasından temizlenmiş, Cenevizliler ise kaybettikleri kolonilerini yeniden kazanmış ve Karadeniz'deki ayrıcalıkları sayesinde yeni yerlere koloniler kurmuşlardır. Ayrıca 1267'de de Cenevizlilere Galata'da yerleşiklik hakkı tanınmıştır.⁶⁴

⁵⁹ W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, (Çev. Enver Ziya Karal), TTK Yayınları, Ankara 2000, s.221- 222.

⁶⁰ Donald M. Nicol, *a.g.e.*, s. 90.

⁶¹ W. Heyd, *a.g.e.*, s. 229-277.

⁶² Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I*, Metis Yayınları, İstanbul 1990, s. 40.

⁶³ D. Mac Gillivray, *a.g.e.*, s. 166.

⁶⁴ W. Heyd, *a.g.e.*, s.487

Galata, Konstantinopolis ile arasındaki yakın mesafe ve gemilerin zincirlenmesindeki liman uygunluğu sebebiyle Cenevizliler için önemli bir merkez olmuştur.⁶⁵ Bu sebeple Cenevizliler bölgede yerleşim alanlarını genişletmek istemiş ve bu doğrultuda Galata'nın elverişli bölgelerinde lonca binası, kıyıya bir gümrük binası, ambarlar, tersane ve yönetim merkezi inşa etmişlerdir.⁶⁶

II. Andronikos zamanında Venedik deniz kuvvetleri Galata'daki Cenevizlere saldırmış, donanmalarını tahrip etmiştir. Bu olaydan sonra Cenevizliler güvenliklerini sağlamak için şehrin içlerine çekilmişler ve yüksek kuleler dikip çevresini hendeklerle sağlamlaştırmışlardır. Bu hendekler İtalya'daki donanmaların Galata'ya yönelmeleri sebebiyle genişletilmiştir. Hendekleri surlar ve kule biçimli evler takip etmiştir.⁶⁷ Baş kule konumunda olan Galata Kulesi'nin inşası da bu dönemde yapılmıştır. Bu dönemin devamında Cenevizliler şehrin yüksek tepelerine surlar dikmeye devam etmişlerdir. Hatta şehri surlarla çevreleme işi o kadar genişlemiştir ki Galata'nın arka taraflarından görünen bütün yüksek tepeleri surlar ile kapatılmış hale getirmişlerdir. Böylece bu tepedeler de Ceneviz toprakları içerisine dolaylı da olsa katılmıştır. Güvenliklerini bu sayede temin edeceklerini düşünen Cenevizliler, Galata'yı surlarla çevrili bir şehre dönüştürmüşlerdir ve şehre asker sevkiyatı yapmaya başlamışlardır.⁶⁸

Cenevizlilerin Galata üzerinde takındıkları bu istilacı politika, bölgeyi yeniden elde etmek isteyen Bizans imparatorluğunun rahatsızlık duymasına sebep olmuştur. Ancak Cenevizlilerin bölgede yükselen bir güç olması Bizans İmparatorluğu'nun Ceneviz karşısında başarısız olmasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda Ceneviz, Bizans devletinin karşısında etkin bir güç konumuna gelmiştir. 1349'a gelindiğinde şehir, tam anlamıyla Cenevizlilerin hakimiyetine girmiş, 1352'de ise imparator, Ceneviz'i Galata topraklarından çıkaramayacağına ikna olmuştur.⁶⁹ İmparatorluğun Galata'yı yeniden elde etmek için yaptığı girişimlerinin başarısızlıklarla sonuçlanması, Cenevizlileri bölgeden çıkarmak için tek yolun Venedik ile iş birliğine gitmek olduğunu düşünmelerine sebep olmuş ve onları ortak hareket etmek için ittifaklar kurmaya mecbur bırakmıştır. Bizans

⁶⁵ W. Heyd, *a.g.e.*, s.490.

⁶⁶ Müller-Wiener, *Bizans'tan Osmanlı'ya İstanbul Limanları*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2003, s. 38.

⁶⁷ P. Gugios İncicyan, *18. Asırda İstanbul*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2000, s.88.

⁶⁸ S. Eyice, *a.g.m.*, s.116.

⁶⁹ Donald M. Nicol, *a.g.e.*, s.264-265.

Devleti'nin, Galata Cenevizlileri karşısında Venedik ile iş birliği yapmaları ve ittifak yoluna gitmeleri sonucunda Venedik donanma kuvvetleri Galata'yı kuşatmıştır. Bu kuşatma karşısında savunmasız kalan Cenevizliler ittifak kurmak için Osmanlı Devleti ile anlaşma yoluna gitmiştir.⁷⁰ Bu anlaşmaya göre Galatalıların, Osmanlı Devleti'ne yıllık vergi ödemeleri karşılığında yiyecek ve asker temini ihtiyacı karşılanacaktı. Yeni Osmanlı-Ceneviz ittifakı sayesinde Galatalıların eli imparatorluk ve Venediklilerin karşısında kuvvetlenmiştir.⁷¹

Bu ittifakın Osmanlı Devleti için de oldukça kazançlı olduğu açıktır. İttifak, Osmanlıların Gelibolu tarafına geçmeleri için bir fırsata dönüşmüştür. Ayrıca, Osmanlıların yeni fethettikleri özellikle Rumeli bölgesinde uyguladığı iskân politikasının pratiğe konmasında, Türk nüfusun iskân yerlerine intikalinde de Ceneviz gemilerinden faydalanmışlardır.⁷² I. Murad tahta geçtiğinde Galata ile Osmanlı ilişkileri devam etmiş ve karşılıklı ticari bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre iki ülke tüccarları karşılıklı olarak topraklarında serbest ticaret yapma konusunda anlaşmışlardır.⁷³ Daha sonra ise 1387 tarihli bir ticaret ve dostluk anlaşması yapmışlardır.⁷⁴ Bu dostane ilişkiler Yıldırım Bayezid'in İstanbul'u kuşatması ile bozulmuştur. İstanbul ve Galata'daki hakimiyetlerinin tehlikeye gireceğini fark eden Cenevizliler, Venedik ile İstanbul ve bilhassa Galata'nın savunmasında ittifak yapma kararı almışlardır. Niğbolu'da alınan zafer sonrası etkisini iyiden iyiye hissettirmeye başlayan Osmanlı Devleti'nin baskısı, Timur'un Anadolu'daki tehdidi ile son bulmuştur.⁷⁵ Sonraki süreçte süregelen fetret devrinde Sultan Yıldırım Beyazid'in oğulları arasındaki mücadelede Ceneviz mevcut durumu korumaya yönelik bir politika seyretmiş ve ikili ilişkileri asgari düzeyde tutmuştur. Taht mücadelesini I. Mehmed'in kazanması ve barışın sağlanması Galatalı Cenevizlileri de oldukça mutlu etmiştir.⁷⁶

⁷⁰ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.1, TTK Yayınları, Ankara 1994, s. 231.

⁷¹ Herbert Adams Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, (Çev. Ragıp Hulusi Özdem), 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara 1998, s. 80.

⁷² Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I*, Metis Yayınları, İstanbul 1990, s. 288.

⁷³ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 232.; H. Gibbons, *a.g.e.*, s. 135.

⁷⁴ Şerafettin Turan, *a.g.e.*, s. 292.

⁷⁵ Ş. Turan, *a.g.e.*, s. 328-331.

⁷⁶ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 348.

Galata Cenevizlileri içinde buldukları şartlara göre gerek Osmanlı Devleti'ne karşı Bizans İmparatorluğuyla gerekse Bizans İmparatorluğuna karşı Osmanlı Devleti'yle ittifaklar içine girmiştir. Bu değişken politikasının belirleyici noktası ise ticari faaliyetleridir. Yani, Galatalılar için siyasi duruşlarının belirlenmesindeki en önemli kıstas, mevcut ticaretlerinin zarar görmemesidir. Halkın ve yöneticilerin en elzem amaçları ticaret için en uygun şartların ve ortamın sağlanmasıdır.⁷⁷

1.2.2. Fetih Sürecinde Galata

II. Mehmed'in İstanbul kuşatması başladığında (1453) Galatalıların bu kuşatma karşısında takındıkları tutum devamlı olarak izledikleri politikanın bir benzeriydi. Duruşlarını ve siyasi hamlelerini ticaretin devamlılığı ilkesi şekillendirmiştir. Merkez Cenova Bizans'a yardım götürülmesi konusunda hamleler yaptığı gibi, Galata podestası aracılığıyla da Türklerle bağıni koruma yolunu seçmiştir. Galatalıların, Osmanlı devleti ile bağıni koparmak istememesinin ana sebebi, İstanbul'un Türklerin eline geçme ihtimaline karşılık kolonilerini korumaktır.⁷⁸

Kuşatma başlamadan evvel Galatalılar ve II. Mehmed arasındaki ilk temas Rumeli hisarının yapımı vesilesiyle gerçekleşmiştir. Hisarın yapımındaki ana amaç, padişahın kuşatma esnasında Bizans'a gelecek yardımların önüne geçmektir. Yapılacak hisarın yeri boğazın en dar yerinde Anadolu hisarının tam karşı mevkinde olacak şekilde seçilmiştir.⁷⁹ Padişah hisar yapımına başlamadan evvel Bizans devletine elçiler yollamış, ordusunun Anadolu ve Rumeli geçişlerinde zorlandığını, geçişler sırasında İstanbul'un yerleşik halkının rahatsız edildiğini sebep göstererek Rumeli yakasında bir alanı

⁷⁷ Kate Fleet, *Erken Osmanlı Döneminde Türk-Ceneviz Ticareti*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009, s. 13-14.

⁷⁸ Steven Runciman, *Konstantinopolis Düştü*, (Çev. Derin Türkömer), Doğan Yayınları, İstanbul 2005, s. 76.

⁷⁹ S. Eyice, "Rumeli Hisarı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.6, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s. 355.

imparatorluktan istemiştir. Bu durum Osmanlı kaynaklarından Heşt Behişt adlı eserde şöyle geçmektedir:

*“Hilâfet hanedanının maiyet halkı İstanbul geçidinden Anadolu ve Rumeli câniplerine geçmeleri icâb edince, ordunun izdihamından geçit muhafızlarına ve İstanbul halkına çok rahatsızlıklar vârid olmaktadır. Şimdi, irâdemiz odur ki, Boğaz’ın Anadolu cânibindeki İslâm kalesinin karşısına, Rumeli yakasında da cüz’i bir hisâr inşa olunsun ki, askerlerin geçiş ve konaklamalarında kolaylığı mûcip olsun.”*⁸⁰

Bu isteğin maksadını anlayan imparator izin vermek istememiş ve o alanın Frenklere ait olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine II. Mehmed, Frenklere ait olduğunu öğrendiği bu arazinin izine tabi olmadığını belirterek inşa faaliyetine başlamıştır. Galatalılar ile var olan iyi ilişkilerin varlığına Galatalıların II. Mehmed’e bu hisarın yapımına müsaade ettikleri bir kanıt olarak görülmüştür.⁸¹ Zira, kuşatma henüz başlamadan kısa süre önce de Galatalılar Edirne’ye elçilerini göndererek padişaha bağlılıklarını tebliğ etmiştir. Padişah, mevcut olan anlaşmanın devam etmesi karşılığında Bizans’a yardım etmemelerini istemiş, Galatalılar da bu konuda söz vermişlerdir.⁸²

II. Mehmed’in amacı tamamen İstanbul’a odaklanmak ve dikkatini tek bir yere kanalize etmektir. Galata ile anlaşmasının sebebi ise Venedik ile olası bir anlaşmanın önüne geçmektir. Galata tarafı yani Haliç uzantısı boyunca hücum kanadı açmayı da hedeflemiştir. Böylece taktikler yeniden yapılmış, Galata’nın yakınındaki topraklar taktiklerin merkezine konumlandırılmıştır.⁸³

Galata ve Haliç civarının kuşatılması ve bölgedeki hareketleri Zağanos Paşa tarafından kumanda ediliyordu.⁸⁴ Bu birimin fetih esnasında yaptığı en önemli şey ise bazı

⁸⁰ Muhammed İbrahim Yıldırım, ‘İdris-i Bitlisi’nin Heşt Behişt’ine Göre Fatih Sultan Mehmed ve Dönemi’, (Basılmamış Doktora Tezi), *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul 2010, s. 120.

⁸¹ Şerif Baştav, “XVI. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihine Göre İstanbul’un Muhasarası ve Zabtı”, *Belleten*, S. 69 (1954), s. 68.

⁸² Mikhael Umar Doukas, *Tarih Anadolu ve Rumeli 1326-1462*, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Yayınları, İstanbul 2008, s. 235.

⁸³ M. Umar Doukas, *a.g.e.*, s.235.

⁸⁴ Kritovulos, *İstanbul’un Fethi*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2005, s. 66.; Zorzo Dolfin, “1453 Yılında İstanbul’un Muhasara ve Zabtı”, *Fâtiḥ ve İstanbul I*, (Çev. Samim Sinanoğlu ve Suat Sinanoğlu), İstanbul 1953, s. 42.

kadırgaların Haliç'e demirlemesini sağlamaktı. Bu gemiler Cenova'dan gelen bazı yardım gemileri ile çarpışmıştır. Bunu, devam eden süreçte donanma kuvvetlerinin Galata'nın arkasından geçerek Haliç'e indirilmesi hamlesi izlemiştir.⁸⁵ 21-22 Nisan'da gemiler Galata sırtlarından Haliç'e indirilmiştir. Gemilerin geçişinin İstanbul ve Galata'dan farkedilmemesi ile gemilerin Bizans kanadında bir teessür yaşattığı söylenmektedir.⁸⁶ Bu teessürü atlatan Bizanslılar, Haliç'e demirleyen Osmanlı donanmasının yakılması planı yapmışlardır. Galatalılar bu planın ileri bir geceye ertelenmesini, böylece destek olacaklarını söylemişlerdir. Harekatın seyrinin bu esnada Galatalılar tarafından planın Osmanlı kanadına bildirmeleri sayesinde değiştiğine inanılmaktadır.⁸⁷

Galatalı Cenevizlilerin taktiklerini İstanbul'un hem Bizans hem de Osmanlının elinde olma seçeneklerine göre farklıca belirlemeleri ve bunu iki seçenek üzerine de kurmaları onları ikili oynamaya sevk etmiş olabilir. Galata'nın fetih ile ilgili olarak çeşitli konularda rol oynadığı görülmektedir. Gemilerin karadan yürütülmesi⁸⁸, Haliç baskının haber verildiği rivayeti⁸⁹ bunlara örnektir. Osmanlıların Galatalılar ile iyi ilişkiler içerisinde olmaları onlara Haliç'in kapısını açmıştır. Buna müteakip olarak Galatalılar, Osmanlılara direkt olarak savaş ilanında bulunmamışlardır ve yeni bir cephe açmamışlardır. Bu tutum fethin tek bir odak noktası üzerine kanalize olmasını sağlamıştır. Böylece dikkatleri dağılmayan ve birden fazla cephe ile uğraşmak zorunda kalmayan İstanbul'un fethi başarıyla tamamlamış oldu.⁹⁰

1.2.3.Osmanlı Devleti'nin Fethinden Sonra Galata

⁸⁵ Feridun M. Emecen, *Fetih ve Kıyamet: 1453 İstanbul'un Fethi ve Kıyamet Senaryoları*, Timaş Yayınları İstanbul 2012, s. 257-262.

⁸⁶ A. Pertusi, *a.g.e.*, s. 83.

⁸⁷ Nicolo Barbaro, *Kostantiniyye Muhâsarası Ruznâmesi*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1953, s. 45-46.

⁸⁸ F. Emecen, *a.g.e.*, s. 262-263.; Doukas, *a.g.e.*, s. 237.

⁸⁹ F. Dirimtekin, *İstanbul'un Fethi*, Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 222.

⁹⁰ Pertusi, *a.g.e.*, s. 176.

29 Mayıs 1453'te fethin başarıyla tamamlanmasından sonra Galatalılar, ilk zamanlarda olayın şaşkınlığı içerisinde kalmışlardır. Kuşatmanın beklenenden daha kısa sürede sonuca bağlanmasından sonra ise Galata Cenevizlileri daha öncelikle Bizans'tan elde ettikleri ticari imtiyazların devam etmesi ümidiyle şehri yeni padişaha temsil etme kararı aldılar ve 1 Haziran 1453'te şehri Osmanlılara teslim ettiler.⁹¹ Bu teslimiyet sonrasında padişah, idaresi altına giren tüm ahalinin can güvenlikleri ve mallarının korunmasını sağlama görevinin üstlenildiğini ilan eden bir *aman* ilan etmiştir.⁹² II. Mehmed, Galata'yı elinde tutmak ve buranın işlek bir ticaret limanı olma özelliğinden faydalanmak istemiştir. Bunun için bölgede yerleşik olan Galatalı Cenevizlilere zimmi statüsü vermiştir. Bu statü bir ahitname ile ilan edilmiştir. Bu ahitname ile Cenevizliler zimmi statüsü olarak ve cizye vergisine tabi olmuşlardır.⁹³ İlan edilen bu ahitname ile Galatalıların dini işlerinin devamlılığını sağlamak amacıyla kethüdalara bağlı olan 10 kişilik bir heyetin kurulmasına müsaade edilmiştir. Galata halkının, kiliseleri de camiye dönüştürülmeyecekti. İbadetlerini varlığı devam eden kiliselerinde yapabileceklerdi. Yalnızca yeni kilise inşa etmeyeceklerdi. Böylece, halk, yerleşmiş gelenek ve örflerinin icrasında, dini vazifelerinin ifasında özgür bırakılmıştır. Ayrıca ahidname ile yerleşik halkın, ticaretteki hürriyetlerinin devamı sağlanmış, Cenevizli tüccarlara da vergi ödeme koşulu ile ticari faaliyetlerine devam etme izni verilmiştir.

Fatih Sultan Mehmed'in ahitnamesinde şu satırlar öne çıkmaktadır:⁹⁴

*“Ben dahi kabul eyledim ki kendilerin ayinleri ve erkânları ne vecihle cari ola geldi ise yine ol üslub üzere adetlerin ve erkânların yerine getireler. Ben dahi askerimle varub kalelerin harab etmeyim. Buyurdum ki kendileri ve malları ve rızıkları ve mülkleri ve mahzenleri ve bağları ve değirmenleri ve gemileri ve sandalları ve bilcümle meta'ları ve avretleri ve oğlancıkları ve kulları ve cariyeleri kendilerin ellerinde mukarrar ola mutaarrız olmayım ve üşendirmeyim.”*⁹⁵

⁹¹ A. Pertusi, *İstanbul'un Fethi*, C.1, (Çev. Mahmut H. Şakiroğlu), İstanbul Fetih Cemiyeti Yay, İstanbul 2004, s.121.

⁹² H. İncelik, *a.g.e.*, s.195.

⁹³ H. İncelik, *a.g.e.*, s.195.

⁹⁴ Ahmed Ateş, “İstanbul'un Fethine Dair Sultan Mehmed Tarafından Gönderilen Mektuplar ve Bunlara Gelen Cevaplar”, *Tarih Dergisi*, S.7 (2001), s. 19-20.

⁹⁵ A. Ateş, *a.g.e.*, s. 19-20.

Bu ahitname ile Galatalı halk özgür vatandaş statüsüne gelmiştir. Dilerlerse Galata’da kalıp bu konumları ile özgürce yaşayabilir isterlerse ülkelerine dönebilirlerdi. Bu bağlamda Galata’da sayım yapılmış, evlerini terk edenlerin sayılarının belirlenmesi sağlanmıştır. Evlerini terk edenlerin malları da kaydedilmiştir. Bu mallar yerleşik halkın dönmesi halinde sahiplerine yeniden teslim edilecekti.⁹⁶

Fetihten sonra çeşitli imar faaliyetlerine de hız verilmiş ve nüfusun yerleşik hale gelmesi ve artması istenmiş ve buna uygun politikalar izlenmiştir.⁹⁷ Osmanlı Devleti, Galata’yi eski konumundan uzaklaştırmamış aksine ticari bir merkez olarak devamını sağlamak için çaba göstermiştir. Bunu korumak için de çeşitli ülke tüccarlarına yardımcı olmuş ve kolaylıklar sağlamıştır. Bölge bu sayede canlılığını korumuş, gemicilik ve donanma faaliyetlerinin de yapıldığı en önemli merkezlerden biri haline gelmiştir. Ayrıca, Fatih Sultan Mehmed döneminden itibaren Galata, Avrupa’dan gelen elçilerin merkezi elçiliklerinin burada açılmasıyla imparatorluğun batıya açılan bir kapısı olmuştur.⁹⁸

1.3. GALATA’NIN İDARİ YAPISI

Osmanlı devleti kurulduğu ilk beylik dönemlerinden itibaren fethettiği bölgelere idari ve yargı görevlerden sorumlu bir kadı atamıştır.⁹⁹ Bu doğrultuda İstanbul Kadılığı da fethin hemen akabinde kurulmuştur. Ancak İstanbul şehrinin imparatorluğun en büyük şehri olması sebebiyle şehrin idaresi İstanbul ve “Bilâd-ı Selâse” adıyla anılan Eyüp Kadılığı, Üsküdar Kadılığı ve Galata Kadılığı olmak üzere birbirinden bağımsız dört kadılık halinde teşkilatlandırılmıştır.¹⁰⁰ Galata kadısına tâbi nâiblerin yetki alanı Hasköy ve Boğaz’dan Yeniköy’e kadar uzanan bir alanı kapsıyordu. Dolayısıyla idarî yönden Haliç’in kuzey ve Boğaz’ın Avrupa yakası Galata kadılığına bağlıydı. Galata,

⁹⁶ M. Doukas, *a.g.e*, s. 278.

⁹⁷ A. Pertusi, *a.g.e*, s. 171.

⁹⁸ A. Pertusi, *a.g.e*, s. 172.

⁹⁹ İ. Ortaylı, *a.g.e*, s.261-275.

¹⁰⁰ Mehmet İpşirli, ‘İstanbul Kadılığı’, *DİA*, C.23 (2001), s.305-307.

kendisinden sonra diğer önemli semtleri olarak öne çıkan Kasımpaşa, Tophane ve Beşiktaş ile idare edilmiştir.¹⁰¹

Kasımpaşa, devlet eliyle yapılmış olan tersaneye ev sahipliği yapması açısından önemlidir. Buna bağlı olarak burada tersane amiri ve donanma komutan başı kaptan paşa ikamet etmiştir. Galata'nın güvenlik ve asayişinin sağlanması görevi kaptan paşaya verilmiş ve ona görevinde subaşı ve tersane kethüdası da eşlik etmiştir.¹⁰²

Tophane ise top dökümünün merkezi konumundaydı. Fetihden sonra, burada bir topçu kışlası ve top döküm atölyesi de yaptırılmış böylece bölgedeki ilk resmî kurumlar ortaya çıkmıştır.¹⁰³ Topların dökümünün sorumluluğunu üzerinde taşıyan topçubaşı ağa burada ikamet eder ve burasıyla beraber Beşiktaş'ın da asayişini temin ederdi. Aynı zamanda Pera'nın asayiş de topçubaşı ağaya bırakılmış durumdaydı.¹⁰⁴

Askeri kimlikleriyle öne çıkan bu iki ilçe ile Beşiktaş da Galata Kadılığına bağlı olarak idare edilmiştir. Kadılar buralarda idareyi sağlarken naipleri, subaşı, muhtesip, muhızır ve bostancıbaşı da görev yapmıştır.¹⁰⁵

1.3.1. Galata Kadısı ve Yardımcıları

Fatih Sultan Mehmed İstanbul'a, fetihden sonra Hızır Bey'i kadı olarak atamış, Hızır Bey'in vefatı sonrasında İstanbul kadılığı Üsküdar ve Galata Kadılıkları ile birleştirilerek Molla Hüsrev'in sorumluluğuna verilmiştir. Ancak, bu durum fazla uzun sürmemiş ve Galata'ya farklı kadılar tayin edilmiştir.¹⁰⁶

Osmanlı Devleti'nde kadılıklar dereceleri itibariyle kaza ve mevleviyet kadılıkları olmak üzere iki ana gruba ayrılmıştır. Mevleviyet Kadılıkları, imparatorluğun nüfus yoğunluğu

¹⁰¹ İ. Ortaylı, *a.g.m.*, s.303.

¹⁰² Robert Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul*, C.1, (Çev. Mehmet A. Kılıçbay-Enver Özcan), TTK Yayınları, Ankara 1990, s.69.

¹⁰³ Haluk Y. Şehsuvaroğlu, "İstanbul'da Yeniden İmar Edilen Tophane", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, S.181 (1957), s.3.

¹⁰⁴ S. Eyice, *a.g.e.*, s.1214.

¹⁰⁵ E. Çelebi, *a.g.e.*, s.440.

¹⁰⁶ İ. Ortaylı, *a.g.e.*, s.189.

fazla olan ve stratejik önem arz eden şehirlerine tecrübeli kadıların tayin edilmesi ile kaza kadılıklarından ayrılan aynı zamanda itibar ve ücretlendirme açısından daha üstte olan kadılıklardır. Mevleviyet kadılıkları, kadılar derecelerine göre Mahreç Mevleviyetleri, “Bilâd-ı Hamse” Mevleviyetleri, Haremeyn Mevleviyetleri olarak itibar bakımından derecelendirilmiştir. Büyük mevleviyet kadılık merkezlerinden biri olan Galata kadılığı da devriye mevleviyetlerinin üzerinde yer alan Mehreç Mevleviyeti statüsündedir.¹⁰⁷

Sahn-ı Seman ve Süleymaniye medreselerinden mezun olan müderrisler arasından seçilen kişiler ilk görev yerleri olan mahreç mevleviyetlerine atanır ve resmen kadı olurlardı.¹⁰⁸ Bu müderrislerin ilk mezun olduklarında daha orta dereceli bir kadılığa sonra da İstanbul, Edirne, Bursa gibi daha yüksek dereceli bir mevleviyete atamaları yapılmıştır. Buna benzer olarak Galata kadıları da genellikle başka bir mevleviyet kadılığından bu göreve atanmış olurdu.¹⁰⁹

XVI. yüzyılın sonlarından itibaren mevleviyet statüsündeki kadılıklarda payeli tayinler dikkat çekmeye başlamıştır. Bir kadılık makamının fiilen işgal edilmeden yalnızca rütbesi ve unvanının taşınmasına “pâye” denilirken bu şekilde yapılan tayinler için payeli tayinler ifadesi kullanılmıştır.¹¹⁰ Bu tür atamaların Galata Kadılığı içinde söz konusu şeri’yye sicillerindeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Örneğin 17. Yüzyılda incelediğimiz sicilde yer alan bir kayda göre Hicri 1073 (M. 1663) yılının Şaban Ayında Yahya Efendi Mekke-i Mükerreme payesi ile Galata’ya kadı olarak tayin edilmiştir.¹¹¹

Kadıların tayin edildikleri yerlerde geçirdikleri süre kısa olmuştur. Uygulamada kadıların bölge ahalisi ile sıkı ilişkiler kurmaları, sosyal ilişkiler içinde bulunmaları ile yargı ve yönetim kanadının güçsüz duruma gelmesinin önüne geçmek, için görev süreleri sınırlandırılmıştır.¹¹²

Galata kadılığı, boğazın Rumeli yakasıyla beraber güney Marmara’daki bazı yerleri de içine alan bir kazaydı. Kazanın sınırları içerisinde Beşiktaş, Tophane, Kasımpaşa gibi

¹⁰⁷ Fahri Unan, “Mevleviyet” *DİA*, C. 29, Ankara 2004, s. 467-468.

¹⁰⁸ Bilgin Aydın ve Rifat Günalan, “XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Mevleviyet Kadıları,” *Prof. Dr. Şevket Nezih Aykut Armağanı*, Etkin Yayınevi, İstanbul 2011, s.19-34.

¹⁰⁹ Aydın ve Günalan, *a.g.e.*, s. 24.

¹¹⁰ İ. Ortaylı, *a.g.e.*, s.467-468.

¹¹¹ İKS, GM, 90, v. 7b-1.

¹¹² H. İnalçık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s.136.

önemli yerleşimler bulunuyordu.¹¹³ Galata'ya yakın daha küçük nüfuslu kasaba ve nahiyelerde ise Galata kadısına bağlı olan naipler görev yapmaktaydı. Bu naiplerin tayinlerine Galata Kadısı karar vermiştir. Kararlar ise ilgili bölgenin hem nüfusu hem de merkeze olan mesafesi ile ilgili olmuştur.¹¹⁴

Adli vazifelerin yerine getirilmesinde kadının en büyük yardımcısı gerek kadıya vekâlet eden gerekse kır iskân merkezlerinde dolaşarak bazı küçük davalara bakmak üzere tayin olunan 'Naib'ti. Lügat anlamı kadı vekili manasını taşıyan naipler kadıların birinci dereceden yardımcıları konumundadırlar. Şer'i mahkemelerin hakimidirler. Naib sayısına İstanbul karar verirdi. Naibler genellikle bölgenin sözü geçen kişileri arasından seçilirdi. Kadı, kimi zaman atandığı yere kimi zamansa atandığı kazanın büyük olması durumunda birkaç önemli noktasına naib gönderirdi. Küçük kazalarda görev verilen kadılar kendileri gitmediği durumlarda naiplerini vekil tayin ederlerdi bu naiplere "aralık naibi" adı verilirdi. İmparatorluğun ehemmiyetli bazı kazalarında kadılar hususi davalarını görürken naiplere görev verilirdi. Bu görevliye ise "bab naibi" denilirdi. Bu görevlilerin maaşlarını kadı öderdi. Naiplerin yapıp ettikleri işlerden, verdiği hükümlerden, aldıkları kararlardan, uyguladıkları işlemlerden kadılar sorumluydu.¹¹⁵ Naipler ekseri olarak mahkemelerde hakimlik yaparlardı. Sorgulamalarda görev yaparlardı. Sorgulamayı gerçekleştirir, fakat nihai kararları verme yetkileri yoktu.¹¹⁶ Bu görevliler için "*Mefahirü'l-kuzât ve'l-hükkâm ma'denü'l-fezâili ve'l-keâm*"¹¹⁷ elkabları kullanılırdı. İstanbul bab mahkemeleri naipliği bu elkabı çeşitlendirmiştir. Bazı durumlarda kadılar tarafından görevlendirilir, keşif yaparlardı. Örneğin, Abdullah'ın kızı Üftade eşinin ölümü sonrasında vakfettiği odalardan sükna yani oturma hakkı için mahkemeye bizzat başvurması sonrasında naip, mimar ile bölgede incelemeler yapmış ve kadına hakkı mahkemece tespit edilen sekiz odanın tayini yapılmıştır. Naiplerin kadıların yerlerine yerleşim yerlerinde görev almaları zamanla kadılık mesleğinin itlaf edilmesine sebep olmuştur. Zamanla işinin ehli

¹¹³ Ahmet Akgündüz, *Şer'iyye Sicilleri: Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler*, C.1, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s. 92-131.

¹¹⁴ İlber Ortaylı, *a.g.e.*, s. 30.

¹¹⁵ Ekrem Buğra Ekinci, "Osmanlı Devleti'nde Mahkemeler ve Kadılık Müessesesi Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.3, S.5 (2005), s.430.

¹¹⁶ Abdülaziz Bayındır, "Osmanlı'da Yargının İşleyişi.", *Osmanlı*, C.6, Ankara 1996, s.435-436.

¹¹⁷ E. Buğra Ekinci, *a.g.m.*, s.42.

olmayanların kadılıklara getirilmeleri, naiplerin gelirlerini arttırmak için çeşitli hukuk dışı uygulamalara başvurmaları buna sebep olmuştur.¹¹⁸

Kassamlar ise “taksim eden, bölüştüren” anlamı taşımaktadır. Bu görevliler ölenlerin geride bıraktıkları mallarını varislerine bölüştürmekle görevli kişilerdi. Kassamlar bizzat ölen kişinin yaşadığı mahalli bölgeye giderek terekeyi varislerine pay ederdi. Bu manada hâkimin yardımcısıdır.¹¹⁹ Kassamlar bu görevlerinin karşılığında bölüştürme yaptıkları malların belirli oranlarını kendilerine ayırırlardı. Bu da “resm-i kismet” adıyla anılırdı. Bu görevlerini ifa ederlerken kadı tarafından görevlendirilirler, kadılıklarda görev yaparlar, ölen her kişinin mallarını tereke defterine geçirirlerdi. Tereke defterlerine kaydedilen mallara işin ehli kişilerce paha biçilirdi.¹²⁰ Kassamlar, Osmanlı Devleti’nde farklı bir yapıya bürünmüştür. Askeri ve reaya olarak sınıflandırılmıştır. İlki, yönetici sınıfının miraslarını pay eden askeri kassam ve diğeri reaya yani halktan kişilerin terekelerini mirasçılara taksim etmekte görevli beledi kassamlarıdır.¹²¹ Görev yaptıkları bölgelere göre Anadolu veya Rum kazaskerlerine bağlı görev yapmışlardır. Oldukça küçük sayılabilecek yerlerde askeri kassamların görevlerini beledi kassamları üstlenmiştir. Askeri Kassamlar sadece görev yaptıkları zaman içerisindeki davalar ile ilgilenirlerdi.¹²²

Mahkemelerde alınan kararların kaydedilmesi, ilam ve hüccetlerin kaleme geçirilmesi ise kâtipler tarafından gerçekleşirdi. Mahkeme gerçekleşirken söylenenlerin harfi harfine yazılmasında görevli olmuşlardır. Hukuk kurallarının düzgün kaleme geçirilmesinden resmi yazışmaların yapılmasına kadar uzanan görevleriyle katiplerin en elzem görevlilerden birisi olduğu açıktır.¹²³ Katipler seçilirken güvenilir, davaları temize geçirmede yetenekli bireylerin seçilmesi esas alınmıştır. Adli suçları işlemek adına kadı gözetiminde görevlerini ifşa etmişlerdir. Başkatip ve yeteri kadar kâtibin

¹¹⁸ M. Akif Aydın, *a.g.e.*, s.92.

¹¹⁹ Said Öztürk, ‘Kassam’, *DİA*, C.24 (2001), s.579-582.

¹²⁰ E. Buğra Ekinci, *Osmanlı Hukuku*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2010, s.378.

¹²¹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti’nde Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, TTK Yayınları, Ankara 1984, s. 7.

¹²² S. Öztürk, *a.g.m.*, s.579-582.

¹²² E. Buğra Ekinci, *a.g.e.*, s.378.

¹²³ A. Bayındır, *İslam Muhakeme Hukuku.*, İslami İlimler Araştırmaları Vakfı Yayınları, Ankara 1999, s.36.

mahkemelerde yer alması hukukla sağlanmıştıdır. Genellikle bölgesel aydınlar arasından seçilmişlerdir.¹²⁴

Muhzır ise etimolojik kökeni ihzar edici huzura getiren anlamına gelir. Şahne/Şihne kavramının da muhzır yerine kullanıldığı görülmüştür. Mahkemelerde davacı konumundaki kişileri mahkemeye getirme işlemini üstlenen görevlidir. Modern hukuk incelendiğinde savcının kimi görevlerini yaparlardı. Mahkemenin işlenişi esnasında da huzurlu bir ortam oluşmasını sağlamış, taşkınlıkları önlemiştir. Mahkeme kayıtları incelendiğinde şühûd-ı hâl olarak daimî bir yerinin olduğu da görülmüştür. İstanbul'a yakın yerlerde kadının merkeze gönderdiği bazı belgeleri de muhzır merkeze ulaştırmıştır. Daha küçük yerlerde de mahkeme kâtipliği ve mübaşirliği görevlerini üstlenmişlerdir.¹²⁵ Muhzırlar, yerleşik halkın arasından seçilmiştir. Kadı seçtiği kişiyi merkeze önerir, merkezden beratla göreve ilgili kişinin ataması yapılırdı. Şühûd-i Hâl olarak daimî bir yerinin olduğu ve bu kayıtlarda “ser-i muhzırân” olarak geçmektedir.¹²⁶

Muhzır sayısının fazlaca olduğu büyük kadılıklarda muhzırbaşı seçilmiştir. 90 numaralı defterde 1074 senesinde El-Hac Sefer Ağa muhzırbaşı olarak tayin olmuştur. Kayıtlarda muhzırbaşların çok büyük bir kısmının toplumun ileri gelen kişilerin arasından seçildikleri, ağa lakabı taşıdıkları tespit edilmiştir.¹²⁷

114 numaralı defterimizde de benzer şekilde muhzırbaşı tayinine dair kayıtlar bulunmaktadır. Bu bağlamda, Dergah-ı Ali kapıcılarından Ahmed Çelebi misal olarak gösterilebilir.¹²⁸

Subaşı ise mahkemelerde alınan hükümlerin alınan kararların, verilen kimi cezaların uygulamaya konmasından sorumluydu. Cezası aleni olan bazı ehemmiyetsiz işlenen suçlar için subaşı ceza tayin edip bunu uygulardı. Bu durumlar haricinde subaşı bir durum karşısında bir ceza kesip bunu tayin etme yetkisine vakıf değildi. Subaşı bir kolluk kuvveti görevi görürdü. Suçluların takibinin yapılmasında mahkemeye intikalinin sağlanmasında, mahalle ve pazar yerlerinin düzenli işleyişinin sağlanmasında, beledi görev olarak sayılabilecek cadde sokaklardaki kimi aksaklıkları gidermek, bina

¹²⁴ Ahmed Akgündüz, *Şer'iyye Sicilleri*. C.1, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s.12.

¹²⁵ E. Buğra Ekinci, *a.g.e.*, s.378.

¹²⁶ İKS, GM, 90, v. 3a-2.

¹²⁷ İKS, GM, 90, v. 1a-3.

¹²⁸ İKS, GM, 114, v. 149a-3.

tamirlerinin gerçekleştirilmesi için görevlilere muhbirlik yapan görevlilerdi. Bununla beraber örfi vergilerin halktan toplanmasını da sağlamışlardır.¹²⁹

1.3.2. Galata'nın Batı'ya Bakan Yüzü: Avrupalılar ve Elçiler

Osmanlı Devleti'nin hem ticari hem de siyasi sebeplerle Avrupa ülkelerine tanıdığı kimi imtiyazlar Galata'nın gerek ticari gerekse diplomatik anlamda önemini arttırmıştır. Bu durum bölgenin yabancı nüfusunda ve özellikle elçilerin sayısında artışa sebep olmuştur.¹³⁰

Galata'da ilk elçilik, Pera bağları olarak adlandırılan bölgeye, Fransızlar tarafından açılmıştır. Bu durum Fransızların bu topraklarda nüfuz kazanmasını sağlamıştır. Süreç, elçiliklerin bu bölgede ve özellikle de Pera'da boy göstermesiyle ve yenilerinin eklenmesi ile devam etmiştir. Pera bölgesi açılan elçilikler sayesinde bir Avrupa şehri görüntüsü kazanmıştır.¹³¹ 18. yüzyıla gelindiğinde Venedik, İngiltere, Polonya, Hollanda, İsveç saraylarının elçilikleri Galata'da yerleşmiş durumdadır.¹³² Galata'nın bir elçilik merkezi haline gelmesiyle bu resmî kurumların güvenliklerini sağlama ihtiyacı doğmuş ve bu ihtiyaç doğrultusunda ücretleri elçilikler tarafından ödenen ve "yasakçı" ismiyle anılan yeniçeri birlikleri oluşturulmuştur.¹³³

Elçiliklerin ana görevi, ülkelerinin Osmanlı Devletinden aldığı ticari ve siyasi imtiyazların mevcudiyetinin sağlanması, ülkelerinin çıkarlarının korunması ve bu çıkarların devamlılığının sağlanması olmuştur. Bu bağlamda elçiler, Osmanlı devletinden elde edilen çeşitli imtiyazların sürekliliğinin sağlanmasında ve yenilerinin elde

¹²⁹ A. Bayındır, "Osmanlı'da Yargının İşleyişi.", *Osmanlı*, C.6. Ankara 1996, s.435-436.

¹³⁰ Reşat Ekrem Koçu, "Galata", *İstanbul Ansiklopedisi*, C.11, Koçu Yayınları, İstanbul 1971, s.5884.

¹³¹ Ahmet Refik, *Eski İstanbul*, Kanaat kütüphanesi, İstanbul 1931, s.126.

¹³² İ. Ortaylı, *a.g.e.*, s.304.

¹³³ Robert Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul*, C.2, (Çev. Mehmet A. Kılıçbay-Enver Özcan), TTK Yayınları, Ankara 1990, s.145-146.

edilmesinde önemli görevler üstlenmişlerdir.¹³⁴ Temsilciliklerin bir diğer görevi ise çeşitli bilgilendirmelerin kendi ülkelerine raporlanmasını sağlamak olmuştur.¹³⁵ İçeriğini, Osmanlı Devleti ile ilgili detayların da oluşturduğu bu raporlar devletin somutlaştırılmış ve gerçekçi halini gözler önüne sermeye yardımcı olmuştur. Özellikle açılan bu temsilcilikler sayesinde Osmanlı devletinin yakından takibi yapılmış, Osmanlı sistematığının anlaşılır kılınması sağlanmıştır.¹³⁶ Bilhassa Galata bölgesinde yoğunlaşan elçilikler Osmanlı devleti hakkında çeşitli bilgileri kendi ülkelerine aktardılar. Elçilikler, Osmanlı devletinin maddi ve manevi dayanak noktalarının tespitinde önemli görevler üstlendiler.¹³⁷ Bu durumun Osmanlı devleti açısından sonucu ise devletin diplomatik ilişkilerinin genişlemesi ve merkezdeki konumunun bu bağlamda korunması olmuştur.¹³⁸ Üstelik bu sayede Osmanlı devleti, elçilik hizmetlerinin devlet diplomasisinde yerleşmesinin sağlanmasında bu devletlerin desteğini almıştır.¹³⁹

¹³⁴ Metin Ziya Köse, *Osmanlı Devleti ve Venedik Akdeniz'de Rekabet ve Ticaret*, Giza Yayınları, İstanbul 2010, s. 35.

¹³⁵ Erving Goffman, *Kamusal Alanda İlişkiler*, Heretik Yayınları, İstanbul 2017, s.220.

¹³⁶ Firdevs Çetin, *Batılı Seyyahlara Göre İstanbullu Gayrimüslimler*, Yeditepe Yay., İstanbul 2012, s.132.

¹³⁷ Fuat Carim, *Kanunî Devrinde İstanbul*, Yeni Savaş Matbaası, İstanbul 1964, s.174.

¹³⁸ Erving Goffman, *Kamusal Alanda İlişkiler*, Heretik Yayınları, İstanbul 2017, s.220.

¹³⁹ E. Goffman, *a.g.e.*, s.220.

2.BÖLÜM: GALATA'DA SOSYAL VE EKONOMİK HAYAT

2.1. GALATA'DA SOSYAL HAYAT

2.1.1. Nüfus Yapısı

Osmanlı devleti, farklı etnik ve dini grupları bünyesinde barındıran bir imparatorluktur. Bu farklı coğrafya, ulus ve dinlerden halklar dinlerine göre tasnif edilmiştir. Halk, Gayrimüslim ve Müslüman olarak ikiye ayrılmıştır. Buna göre bütün Müslüman halk, hukuken ve devlet önünde eşit sayılmıştır. Osmanlı devleti gayrimüslim halka ise oldukça hoşgörülü ve iltimaslı davranmışlardır. Öyle ki, başka topraklarda olup da baskıya maruz kalan bazı halklar da Osmanlı topraklarına gelmişler, Osmanlı hoşgörüsüne sığınmışlardır.¹⁴⁰

2.1.1.1. Gayrimüslimler

Gayrimüslim tebaa devlet ile ilişkilerine göre 3 grup ile sınıflandırılmıştır. Bunlar; müste'men, zimmi ve harbi olarak adlandırılmıştır. Müste'men ilan edilen bir aman ile kısıtlı bir süre İslam coğrafyasında oturmasına izin verilen gayrimüslimlerdir.¹⁴¹ Toplum yapısına göre müstemenler ekseri olarak Osmanlı devletine ticaret yapmaya gelen

¹⁴⁰ Cevdet Küçük, "Osmanlılarda Millet Sistemi ve Tanzimat", *Tanzimattan Cumhuriyete Türk Ansiklopedisi*,

C. 4, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s.1007.

¹⁴¹ C. Küçük, *a.g.e.*, s.1007.; Gülnihal Bozkurt, "Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.64, S.1, Ankara 2015, s.7-8.

bezirgân ve tüccarlar ve geçici görevle burada bulunan elçilerdir. Bu kişiler cizyeden muaf tutulmuşlardır.¹⁴² Harbi ise Osmanlı devleti ile muahedesi olmayan topluluktur.¹⁴³

Zimmi, Osmanlı devleti toprakları altında yaşamaya kendileri razı olan kişilerdir. Zımmiler, tam anlamıyla Osmanlı tebaasının parçasını oluşturan gayrimüslim halkı temsil eder. Osmanlı devletinin hakimiyetini tanıyan halk ile zimmet denilen bir anlaşma imzalanır, kişiler kısmi özgür bırakılırdı.¹⁴⁴ Bu kişilerin kilise ve havraları otonom bir yapı kazanırdı.¹⁴⁵ Osmanlı Devleti, gayrimüslimlerin ruhani liderlerine beratlar vermişler ve onları vergilerden muaf tutmuşlardır.¹⁴⁶

Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altında yaşamayı tercih edenlere zimmi statüsü verilmiş ve bu kavram bölgedeki yeni kimliklerinin oluşmasında önemli bir hale gelmiştir. Zimmi statüsünde olan halklara 1453 ahitnamesi ile geniş haklar tanındı. Bu haklar arasında özgürce ibadet yapma, mallarını kendi ellerinde bulundurabilme sayılabilir.¹⁴⁷

Galata, Bizans İmparatorluğu zamanından beri kozmopolit bir yapıdadır. Galata'nın çok uluslu bir yer olmasının birden fazla sebebi vardır. Bu sebepler arasında belki de en önemlisi bölgenin ticaret için oldukça elverişli ve işlek bir limana ev sahipliliği yapmasıdır. İşlek limanı sayesinde dönemin önemli donanmalarına sahip olan Ceneviz, Venedik gibi İtalyan şehir defterlerinin ticaret kolonileri burada demirlemiştir. İşlek bir limana sahip olmasının bir sonucu olarak burada kurulan tersane de nüfus çeşitliliğinin artmasında etkili olan faktörlerden biridir. Tersanelerin iş gücü ihtiyacını karşılamak farklı coğrafyalardan kişiler kabul edilmiştir. Böylece nüfus hareketliliği oluşmuş ve bu nüfus hareketliliği şehirdeki yaşamı da etkilemiş, çeşitli milletten vatandaşlar konaklamak için kendi mahallelerini kurmaya başlamıştır.¹⁴⁸

13. yüzyılda Galata'da Bizans imparatorluğundan birtakım tavizler elde eden Cenevizliler, diğer İtalyan unsurlar ile ticaret kolonilerini kurmuşlardır. Osmanlı

¹⁴² Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.2, MEB Yayınları, Ankara 2004, s.631.

¹⁴³ M. Zeki Pakalın, *a.g.e.*, s.663.; Gülnihal Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu*, TTK Yayınları, Ankara 1996, s.8.

¹⁴⁴ Ahmet Refik, *Hicri On İkinci Asırda İstanbul Hayatı (1100-1200)*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1988, s.30.

¹⁴⁵ M. Macit Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi –Mit ve Gerçek-*, Klasik, İstanbul 2012, s.31.

¹⁴⁶ Abdullah Poş, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Tarsus'ta Müslim-Gayrimüslim İlişkileri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.17, S. 2 (2008), s.595.

¹⁴⁷ Mahmut H. Şakiroğlu, "Frenk", *DİA*, C.13, s. 197-199.

¹⁴⁸ R. Mantran, *a.g.e.*, s.26.

Devleti'nin İstanbul'u ve beraberinde bölgeyi teslim almasından sonra bu unsurların bir kısmı Galata'da kalıp merkezin istediği gibi yaşamaya başlarken bazıları ise bölgeyi terk etmişlerdir. Fetihden sonra kaçıp gidenlerin bir kısmı ise kalan mallarını yeniden almak ve bölgedeki ticaretlerine devam edebilmek için geri gelmişler ve Çoğunlukla Galata Kulesi ve çevresinde yerleşmişlerdir.¹⁴⁹ 1478'de İstanbul kadısı olan Mevlâna Muyyiddin'nin Galata'da yaptırdığı sayıma göre Galata'da ortalama 330 Frenk hanesi vardır. Ve bu sayı şehrin %22'ine tekabül ediyordu. Bölgeye gelen yabancı seyyahlar ise Frenklerin 500 adet nüfusunun olduğunu ileri sürmektedirler. Fakat bu sayının Osmanlı devleti tarafından yapılan sayımdan çok daha fazla olduğu aşikârdır. 17.yüzyılın başlarına doğru Frenkler bölgedeki ticari üstünlüklerini Ermeni, Yahudi tüccarlara karşı kaybettiler. Daha sonra ise coğrafi keşiflerin etkisiyle ilginin Atlantik ve okyanuslara kayması İtalyanların Galata ile bağlarını zayıflatmaya ve zamanla da kaptırmalarına neden olmuştur.¹⁵⁰

Osmanlı Devleti yabancılara karşı oldukça geniş ve hoşgörülü bir yapı oluşturmaya çalışmıştır. Ticaret için bölgede bulunan çeşitli devletlerin tüccarlarına serbest ticaret hakkı gibi birtakım ayrıcalıklar tanımıştır. Özellikle bu bağlamda öne çıkan Venedikliler, haraç ve cizye gibi vergilerden muaf tutulmuşlardır.¹⁵¹ 1612 yılında ise Hollandalı tüccarlar burada diğer devletlere benzer ticari ayrıcalık kazanmışlardır. Bu ayrıcalık ile öncesinde İngiliz ve Fransız gemisi ile gezinen Flemenkilere ticaret izni verilmiştir. Bunu Hollandalıların ev ve iş yerlerinin diğer yabancı iş yerlerinin yanında yerini alması süreci takip etmiştir.¹⁵²

Yahudilerin ise İstanbul'daki varlıkları çok eski tarihe dayanmaktadır. Daha 10. yüzyılda başkentte etkinliklerini arttıran Yahudiler şehirden atıldılar. Şehrin daha düşük kademeli yeri olarak görülen Haliç'in karşı kıyısına Pera ve Stenon olarak anılan bölgeye sürüldüler.¹⁵³ 15.yy'dan sonra Hz. İsa'nın ölmesinden sorumlu olarak görülen Yahudiler, Avrupa'nın birçok yerinden zorla çıkartılmış ve dışlanmışlardır. Bu süreçte bir hoşgörü başkenti olan İstanbul, Yahudi halka kucak açmış ve bazı Yahudiler İstanbul topraklarına

¹⁴⁹ Edhem Eldem, "Nostaljidenden Arındırılmış Bir Bakış: Galata'nın Etnik Yapısı", *İstanbul Dergisi*, S. 1 (1992), s. 59.

¹⁵⁰ Charles A. Frazee, *Katolikler ve Sultanlar*, Küre Yayınları, İstanbul 2009, s. 85.

¹⁵¹ Simon Şişman, "İstanbul Karayları", *Türk Kültürü Dergisi*, C. 10, S. 110 (1971), s. 92-93.

¹⁵² Halil İnalçık, "Türk-Hollanda İlişkilerinin Başlangıcı", *Düşünce ve Tarih Dergisi*, (Haz. Mehmet Tütüncü), İstanbul 2016, s.37.

¹⁵³ P. Ğugios İnciciyan, *XVIII. Asırda İstanbul*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1976 s. 50.

yerleşmeye başlamışlardır. 16.yy'da ise Almanya, Rusya, Polonya gibi bazı devletlerde Yahudiler yapılan tacizlerden kaçarak yine İstanbul'a gelmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin Kırım'ı ilhakı sonrasında bölgedeki Yahudiler de Galata'ya yerleşmişlerdir. Böylece Galata çok farklı milletlerin yaşam yeri haline gelmiştir.¹⁵⁴ 17.yüzyılda ise Yahudiler, Galata'da tam yerleşik haldelerdi. Özellikle ipek konusunda maharetli olan Yahudiler bu konuda kendilerini oldukça geliştirmişlerdir. Bunun haricinde ticaret ile de ilgilenmişlerdir.¹⁵⁵ Evliya Çelebi'ye göre Yahudiler daha çok Eminönü tarafında ikamet ediyorlardı. 17 yüzyılda ise bütün Yahudiler sadece Balat'ta oturabilmiştir.¹⁵⁶

Ermeniler, Cenevizlilerin hüküm sürdüğü zamanlarda Galata'da ikamet etmişler ve burada bir kilise kurmuşlardır. Galata'daki ilk Ermeni kilisesi "Surb Kirkor Lusavoriç Kilisesidir". Eremya Çelebi'ye göre bu kiliseyi Kefe'den gelen bir Ermeni yaptırmıştır.¹⁵⁷ Bu topluluğu genelde Kefe'den gelen tüccarlar oluşturmuştur. Fetihden sonra Fatih Sultan Mehmed bu halkın ibadetleri için yeni bir patrikhane oluşturmuş ve bütün patrikleri de bu çatı altında toplamıştır.¹⁵⁸ Burada amaç, Anadolu'da bir Ermeni isyanının oluşmasına engel olmaktır.¹⁵⁹

Rumlar, Osmanlı devletinin hakimiyetini tanıyan ilk millet olup, Osmanlı Devleti yöneticileri ve halkı ile uyumlu bir çizgi yakalamıştı. İstanbul'a gelen Rumlar daha çok Trabzon ve Mora üzerinden göç etmişlerdir. 17.yy'ın başlarında Galata'nın ambar kısmında yoğunlaşmış durumdaydılar.¹⁶⁰ Rumlar, ayakkabıcılık, terzilik, dokumacılık gibi çeşitli işlerle meşgul olmuşlardır. Ayrıca zanaatkâr ve tercüman, rehber ve karşı kıyıya taşımacılık yapanlar da vardı.¹⁶¹ Galata'da en önemli durumdakiler meyhaneciler

¹⁵⁴ P. Ğugios İnciciyan , *a.g.e.*, s.51.

¹⁵⁵ Minnia Rozen, *İstanbul Yahudi Cemaatinin Tarihi, Oluşum Yılları (1453-1566)*, (Çev. Serpil Çağlayan), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2010, s. 5.

¹⁵⁶ E. Çelebi, *a.g.e.C.1*, s.432.

¹⁵⁷ Eremya Çelebi Kömürciyan, *İstanbul Tarihi XVII. Asırda İstanbul*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 35.

¹⁵⁸ Davut Kılıç, "Dini İlişkiler Bakımından İstanbul Ermeni Patrikhanesi", *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, (Haz. Metin Hülâgü), Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri 2007, s.563.

¹⁵⁹ İnciciyan, *a.g.e.*, s.14.

¹⁶⁰ H. İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, (Çev. Halil Berktaş), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s.329.

¹⁶¹ R. Mantran, *a.g.e.*, s.56.

ve han otel işletmeciliği yapanlardı.¹⁶² Bununla birlikte cerrahlık, saatçilik gibi meslek grubundan olan kimseler de vardı.¹⁶³

Galata'da Ermeni, Yahudi ve Rumların yansıra Avrupa'dan gelen İngiliz, Fransız, Felemenk ve İtalyan senyörler ve tüccarlar da bulunmaktaydı.¹⁶⁴ Bazı tüccarlar ticaret yapmaya aileleri ile gelmişler ve burada yerleşmişlerdi. Böylece yerleşik halkın ve yeni gelenlerin bir araya gelerek oluşturdukları Levanten sınıf meydana gelmiştir.¹⁶⁵

19. yüzyıla gelindiğinde ise Fransız, İngiliz, Alman, Rus, İtalyan, Rum ve çeşitli Avrupalı milletlerden kişilerin Galata'da ikamet ettiği ve bu sayının yaklaşık 50 bine ulaştığı bazı kaynaklarda geçmektedir.¹⁶⁶ Ayrıca aynı dönemde Malezyalı, Çinli, İranlı ve Moğolların da bulunduğu bilinmektedir.¹⁶⁷

2.1.1.2. Müslümanlar

Fetihten önce Galata'da, Cenevizlilerle ticari münasebet içinde olan Suriyeli Müslüman Araplar ve boğazın diğer tarafındaki Üsküdar'a kadar yayılmış olan Türklerin tüccar sınıfından ailelerin bölgede ikamet halinde olduğu bilinmektedir. Nitekim 1455 tahririne göre sayıları 20'yi geçmeyen bu Müslüman ailelerin şehirde azınlığı oluşturduğu bilinmektedir.¹⁶⁸ Fetih sonrası yapılan sayımlara göre burada olan Müslümanlar genellikle kaptan, yeniçeri gibi asker kökenlilerdi. Ehl-i seyf dışında tüccar ve esnaflar sayıca az olsalar da Galata'da ikamet eden ilk Müslümanlar arasındadırlar. Şehrin ilk Müslüman mahalleleri şehrin daha az nüfuslu bölgelerinde kurulmuştu.¹⁶⁹ Bu ilk

¹⁶² F. Dirimtekin, *İstanbul'un Fethi*, İstanbul Belediyesi, İstanbul 1949, s.82.

¹⁶³ R. Mantran, *a.g.e.*, s.56.

¹⁶⁴ R. Mantran, *İstanbul Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s.72.

¹⁶⁵ S. Eyice, *a.g.m.*, s.307.

¹⁶⁶ Gerard de Nerval, *Doğuya Yolculuk*, (Çev. Muharrem Taşçıoğlu), T. C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s.30.

¹⁶⁷ Georgina Max Müller, *İstanbul'dan Mektuplar*, (Çev. Afife Buğra), Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1978, s.20.

¹⁶⁸ Kerim İlker Bulunur, *Osmanlı Galata'sı*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2014, s. 170-171

¹⁶⁹ S. Eyice, "Galata Hakkında İki Kitap ve Bu Münasebetle Bazı Notlar", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, S. 1 (1949), İstanbul, s. 212-219.

Müslüman mahallelerinin ortak noktası; cami veya mescid merkezli olmayıp Müslümanların şahsi mülkleri çevresinde konuşlandırılmasıdır.¹⁷⁰

Fetihten sonra gerek devletin iskân politikası gerekse ticaretle uğraşan Müslüman kesimin Galata'ya yerleşmesi ile bölgede Müslüman nüfus büyük bir hızla artmıştır. İstanbul'un fethinden sonra yapılan ilk tahrirde Galata'da ve sur içi İstanbul'unda yaşayanlar yerleşik halkın nüfusu tespit edilmiştir. Bu sayıma göre Galata bölgesinde 20'ye yakın Müslüman kaydedilmiştir. Devam eden süreçte gerek devletin iskân politikası gerekse ticaretle uğraşan Müslüman kesimin Galata'ya yerleşmesi ile bölgede Müslüman nüfus büyük bir hızla artmıştır. 1478'de Mevlâna Muhyiddin'in yaptırdığı sayımda aynı bölgede 535 hane ile Müslümanlar, toplam nüfusun %35'isini oluşturmuşlardır. Bu rakamları yüzdeye vurduğumuzda Türkler ise bölgedeki toplam nüfusun %35'ini temsil etmiştir. Bu da aradan geçen 20 yıllık sürecin Müslümanların bölgede oldukça hızlı artış gösterdiğinin bir kanıtıdır.¹⁷¹

Bu çok uluslu bölge daha sonraları Endülüslü Araplara da ev sahipliği yapmıştır. Böylece Galata farklı milletten vatandaşların toplandığı ortak bir mekân haline gelmiştir.¹⁷²

1492 yılında Endülüs'te İslam devletinin yıkılmasının ardından burada yaşayan Müslüman halk kabileler halinde İslam devletlerinin yönetim alanları içinde kalan bölgelere göç etmiş ve bu göç hareketinde Galata bölgesi de nasibini almıştır. Bu göç dalgası ile Galata'ya gelen Endülüslü Araplar çoğunlukla Galata Cami-i Kebir etrafına yerleştirilmiştir. Hatta caminin isminin buraya yerleşen Araplara nispetle Arap Cami olduğu yaygın olarak kabul edilen görüştür. 16.yy'da İstanbul'da inşaat, taş işleme, çanak çömlek gibi alanlarda öne çıkan maharetli Araplar da Galata'ya yerleştirilmiştir.¹⁷³

Evliya Çelebi'ye göre 17.yüzyılda Galata'da 18 Müslüman, 70 Rum, 3 Frenk, 2 de Ermeni mahallesi vardır. Buralarda altmış bine yakın Müslüman ikamet ederken bu sayı gayrimüslim halkta 200 bini bulmaktaydı.¹⁷⁴ Müslüman halkı oluşturan ögeler, Mısırlı,

¹⁷⁰ K. İlker Bulunur, *a.g.e.*, s.12.

¹⁷¹ Fuat Carim, *Kanuni Devrinde İstanbul*, Yeni Savaş Matbaası, İstanbul 1964, s.174.

¹⁷² İ. Ortaylı, "İstanbul'un Mekânsal Yapısının Tarihsel Evrimine Bir Bakış", *Amme İdaresi Dergisi*, C.10, S.2 (1977), İstanbul, s.89-91.

¹⁷³ R. Mantran, *XVI. ve XVII. Yüzyılda İstanbul'da Gündelik Hayat*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Eren Yayıncılık, İstanbul 2005, s.53.

¹⁷⁴ E. Çelebi, *a.g.e.*, s 431.

Endüslü ve fetihin ardından yerleşen Türklerdi.¹⁷⁵ Bölgede öne çıkan grup ise Endüslü tüccarlardı. Endüslü tüccar ve halk özellikle Galata Cami-i Kebiri çevresinde yerleşmişlerdir.¹⁷⁶

2.1.2.Galata Mahalleleri

Mahalle, inmek veya konmak anlamında kullanılan “hall” kelime kökünden türemiştir.¹⁷⁷ “Birbirlerini tanıyan, bir ölçüde birbirlerinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerden oluşmuş bir topluluğun yaşadığı yer” olarak tanımlanmıştır. Fiziki ve ictimai olarak çeşitli mekanların oluştuğu yerler olan mahalleler sosyal bir bütünlük ile oluşmuş aile yaşamının inşa edildiği yerlerdir.¹⁷⁸

Osmanlı şehirleri mahallelere ayrılarak idari yapılara bölünmüştür. Kentsel alanda Osmanlı idaresinin klasik dönemden beri en alt birimleri olan mahalle toplulukları¹⁷⁹ bir çeşme veya camiinin etrafına kurulmuş; mektebi, hamamı, çarşısı ile bir bütün halinde ve kendi kendine yeten en küçük idari birimlerdir. Mahalleleri oluşturan evlerin bir araya geliş şekilleri de mahallelerin karakterini oluşturmuştur. Genel olarak Osmanlı mahalleri plansızdır, doğaya uygun ve bir bütün halindedir. Mahalleler genellikle engebeli arazilerin üzerine konuşlanmış ve akıntılara akış olanağı verilmiştir.¹⁸⁰

Osmanlı Devleti izlediği iskân politikası çerçevesinde gayrimüslim nüfusun çoğunluğu oluşturduğu bir şehri kendi topraklarına kattığında, şehri İslamlaştırmak adına buradaki gayrimüslim nüfusu devletin hakimiyet alanı içindeki başka bölgelere gönderirken yerlerine de Müslüman nüfusu yerleştiriyordu. Yeni fethedilen bölgelere gelen Müslüman nüfusun oluşturduğu Müslüman mahalleleri genellikle bir devlet adamının ya da varlıklı bir tüccarın yaptırdığı cami veya mescid etrafında oluşuyordu. Ancak bu pratik Galata

¹⁷⁵ R. Mantran, *a.g.e.*, s.72.

¹⁷⁶ S. Eyice, “Arap Camii” *İstanbul Ansiklopedisi*, C.2 (1959), s.941.; S. Eyice, “Arap Camii”, *DİA*, C.3, (1991), s.326.

¹⁷⁷ Ali M. Yel-M. Sabri Küçükaşçı, “Mahalle”, *DİA*, C. 23, İstanbul 2003, s.323.

¹⁷⁸ Doğan Kuban, “Mahalleler –Osmanlı Dönemi-“, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.5, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, s.242.

¹⁷⁹ İ. Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, Ankara 2017, s. 305.

¹⁸⁰ Ahmet Eyüce, *Geleneksel Yapılar ve Mekanlar*, Birsen Yayınevi, Ankara 2005, s.103.

için tam anlamıyla uygulanmamış, Galata'nın yerli nüfusu yer değiştirmeye zorlanmamıştır. Bu bağlamda Galata'da kurulan ilk mahalleler de şahsî mülkler etrafında oluşmuş ve şahıs isimli mahallelerdir. Bir cami veya mescid temeline dayanmayan bu şahıs isimli mahaller, Fatih Sultan Mehmed dönemi sonlarına kadar mevcudiyetini muhafaza ederken bu dönemden itibaren cami veya mescit merkezli mahallere yerini bırakmaya başlamıştır. Bu süreç Kanuni Sultan Süleyman devrine kadar devam etmiş ve şahıs isimli mahallelerin sayısı bu dönemde yok denecek kadar azalmıştır.¹⁸¹

Osmanlı şehirlerinde temel yönetim birimi olan ve toplumun bir arada yaşadığı en küçük yapı olarak öne çıkan mahalleler, her kesimden insanı buluşturan bir yapıdaydı. Genel olarak İslâm şehirlerinde mahallelerin oluşmasında dinin önemli bir etken olduğu hatta çeşitli dinî ve etnik gruplara göre şehrin bölge ve semtlere ayrılmasının bir İslâm şehrinin en önemli özelliği olduğu bazı tarihçiler tarafından vurgulanmıştır.¹⁸² Buna paralel şekilde Osmanlı Devleti'nde de aynı dinden olanların bir arada yaşaması merkez tarafından kural altına alınmıştır.¹⁸³ Ancak Galata örneğinden yola çıkarak bu kuralın uygulanmasında çok katı olunmadığı, Müslümanların ve gayrimüslimlerin bir arada yaşadığı mahallelerin olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, 90 numaralı defterde, Sururi Efendi mahallesinde ikamet eden Hürmüz v. Mürüvvet adlı bir Ermeni, aynı mahallede sahip olduğu ve bir taraftan el-Hac Mehmed bin Abdullah mülküne bir taraftan da Papa Kaçpar isimli bir Ermeni Mülküne komşu olan evini, Asvader isimli başka bir Ermeni'ye satmıştır.¹⁸⁴ Bu kayıt, Müslüman ve gayrimüslimlerin aynı mahallede komşuluk yaptıklarının da göstermektedir.

Osmanlı mahallelerinin en önemli özelliklerinden birisi şehrin güvenlinin sağlanması konusunda önemli bir konumda olmasıdır. Osmanlı kanununa göre mahalle sakinleri birbirlerine karşılıklı olarak kefildirler. Yani faili meçhul bir olayın açıklığa kavuşturulması için toptan sorumlu tutulmuşlardır.¹⁸⁵ Bu bağlamda kefillik, mahalle sınırları içinde işlenen suçların sorumluları ortaya çıkartılamadığı zaman cezanın tüm mahalle sakinlerinden alınması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu sayede işlenen suçların

¹⁸¹ K. İlker Bulunur, *a.g.e.*, s.111-112.

¹⁸² Ali M. Yel-M. Sabri Küçükaşçı, "Mahalle", *DİA*, C. 23, s.323.

¹⁸³ Nurcan Abacı, *a.g.e.*, s.199.

¹⁸⁴ İKS, GM, 90, v. 17b-3.

¹⁸⁵ Özer Ergenç, Osmanlı Şehri'ndeki "Mahalle'nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, C.4, S.4 (1984), İstanbul 1984 s. 73.

faili meçhul kalma oranında düşüş sağlanmış ve karanlıkta kalması muhtemel olayların, ceza ödememek amacıyla mahalle sakinleri tarafından kadıya intikal ettirildiği görülmüştür. Bu durum merkezi otoritenin, şehrin genel güvenliğini istenilen biçimde gerçekleştirilebilmesi açısından kolaylık sağlarken diğer taraftan mahallede ikamet eden kişilerin birbirlerini tanıyan, birbirlerine karşı sorumlu kişiler olmasına neden olmuştur.¹⁸⁶

Osmanlı şehirlerinde mahallelerin en önemli özelliklerin de birisi de yukarıda bahsedildiği gibi burada yaşayan her kişinin hem kendine de birbirine karşı davranışlarında sorumlu olmasıdır. Mahalle kültürü insanın kendini ve çevresindekileri devamlı olarak kontrol eden bir mekanizmaydı. Bu bağlamda Osmanlı şehirlerinde mahalleler, şehri oluşturan idari en küçük yapı olduğu kadar, onu oluşturan kişilerin de hem toplumsal hem kültürel yaşamlarını etkileyen düzenleyen ve denetleyen bir yapı sıfatı taşımıştır.¹⁸⁷ Bu bağlamda mahalle sakinlerinin birbirine karşı ortak sorumluluk taşıdığı ve hukukun uygulanmasında önemli bir yer tuttıkları sicillere yansımaktadır. Örneğin Galata'da Câmî-i Kebîr mahallesinde ikamet eden Âmine isimli bir kadının “kötü hal” üzere olduğu şikayetleri Voyvoda İsmail Ağa tarafından araştırılmış ve bahsi geçen kadına “mahalle sakinlerinden bir kişinin bile kefil olmaması” sonucunda mahalleden ihracına hüküm verilmiştir.¹⁸⁸ Başka bir kayıta ise Firuz Ağa mahallesinde yaşayan Rabia ve Rahime adlı iki kadının kötü hal üzere oldukları iddiasıyla mahalleden ihracı istenmiş, ancak yapılan soruşturmada mahalle sakinlerinin bu iki kadının “kendi hallerinde” iyi bilinen kadınlar olduğuna şahitlik etmesi üzerine soruşturma kapatılmıştır. Görüldüğü gibi mahalle sakinlerinin, işlem yapılan kişiler hakkında yaptıkları tanıklığın hukuki kararların alınma sürecinde çok önemli bir rolü vardır.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Ö.Ergenç, *a.g.e.*,s.75.

¹⁸⁷ İ. Ortaylı, *a.g.e.* , s.23-24.

¹⁸⁸ İKS, G.M, 90, v. 32b-2.

¹⁸⁹ Mahallenin huzur ve güven ortamının korunması mahallelinin görevidir. Mahalle sakinleri kişilerin aile ortamına uygun bir hayat sürüp sürmediklerine dair devamlı olarak iç denetleme yapmışlardı. Bu bağlamda örnek belge için bkz. İKS, GM, 90, v. 30b-1.

Tablo 1: 90 ve 114 Numaralı Defterde Adı Geçen Mahalleler ¹⁹⁰

ADI GEÇEN MAHALLELER	
Şehsuvar Mahallesi	Fîruz Ağa Mahallesi
Tercüman Yunus Mahallesi	Ayaniko Mahallesi
Piyale Paşayı Kebir Mahallesi	Avni Efendi Mahallesi
Yolcuzade Mahallesi	Salih Paşa Mahallesi
Kepekçi Mahallesi	Emir Şerif Mahallesi
Arpa Emini Mahallesi	Küçük Piyale Paşa Mahallesi
Sinan Paşa Mahallesi	Karabaş Mahallesi
Hoca Ali Mahallesi	Kalafatçıbaşı Mahallesi
Cami'i Kebir Mahallesi	El Hac Ahmed Mahallesi
Emekyemez Mahallesi	Sinan Ağa Mahallesi
Bereketzade Mahallesi	Suüruri Efendi Mahallesi
Hoca Ali Mahallesi	İbadullah Mahallesi
Sultan Bayezid Mahallesi	Firuz Ağa Mahallesi
Mahmud Paşa Mahallesi	Bulgurlu Mahallesi
Avmi Efendi Mahallesi	Yolcuoğlu Mahallesi
Okçumusa Mahallesi	Çakır Baba Mahallesi
Makaryalı Mahallesi	Tomtom Mahallesi
Sirkeci Muslihiddin Mahallesi	Katip Mustafa Mahallesi
Kuloğlu Mahallesi	Çukur Cami Mahallesi
Kara Mustafa Paşa Mahallesi	Perviz Ağa Mahallesi
El Hac Memi Mahallesi	Raziye Hatun Mahallesi
Şahkulu Mahallesi	Santa Marika Mahallesi
Alaca Mascid Mahallesi	Ebülfazl Mahallesi
Müeyyedzade Mahallesi	Kadı Mahmud Mahallesi
Yazıcızade Mahallesi	Çukurmescid Mahallesi

¹⁹⁰ İstanbul Kadı Sicilleri 90 ve 114 numaralı defterlerdeki verilerden elde edilen sonuçlara göre hazırlanmıştır.

Mustafa Paşa Mahallesi	Hüseyin Ağa Mahallesi
Çatmamescid Mahallesi	Mahmud Çavuş Mahallesi
Seyyid Ömer Mahallesi	Sarı Musa Mahallesi
Gül Cami Mahallesi	Yahya Kethüda Mahallesi
El Hac A'ma Mahallesi	Süruri Mahallesi
Bedreddin Bey Mahallesi	El Hac Hüsrev Mahallesi
Molla Çelebi Mahallesi	Seferikoz Mahallesi
Sarı Lütü Mahallesi	El Hac Şaban Mahallesi
Cihangir Mahallesi	Hafız Paşa Mahallesi
Tahtakadı Mahallesi	Çukurcuma Mahallesi
İlyas Çelebi Mahallesi	Farfara Mahallesi
Beyzade Mahallesi	Süleyman Ağa Mahallesi
Sahhaf Muslihiddin Mahallesi	Şeyh Vefa Mahallesi
Kazancıbaşı Mahallesi	Katib Kasım Mahallesi
Katib Mustafa Çelebi Mahallesi	Mimar Sinan Mahallesi
Beyoğlu Mahallesi	Yırtlaz Hasan Mahallesi
Zeytun Mahallesi	Muslihiddin Mahallesi
Ekmekçibaşı Mahallesi	Ruslar Mahallesi
Başmakçı Şüca Mahallesi	Haydar Ağa Mahallesi
Defterdar Cami Mahallesi	Fenayi Dede Mahallesi
Ağa Cami Mahallesi	Debbağlar Mahallesi
Cihangir Cami Mahallesi	Hatuniye Mahallesi
Ali Kapudân B. Şaban Ve Ebülfazl Mahallesi	İsa Divanı Mahallesi
Sirkeci başı Mahallesi	Ketehorya Mahallesi
El Hac Hüseyin Mahallesi	Yeni Mahalle

1.2.2.2. Mahallenin İdaresi: İmamlar ve Görevleri

Ekseri olarak bir cami çevresinde şekillenen mahalleler bu yapının ismi ile anılırdı. Bu bağlamda camiler mahallenin temel yapısını oluşturmaktadır. Cami mahallede bir araya gelme ve bir sosyalleşme merkeziydi. Camiye iştirak, mahallelinin birbirini tanması için oldukça önemliydi. Camiinin mahalledeki ilişkileri bu derecede etkiliyor olması camii imamını mahallenin idari amiri olarak benimsemesine sebep olmuştur.¹⁹¹ Cami içinde namaz kıldırma görevini üstlenen imamlar cami dışında ise Kadının mahallelerdeki temsilcileri durumundadır.¹⁹² İmamlar, camilerde imamlık ve vakıf temsilleri gibi resmi görevlerinin dışında mahallenin huzurunu sağlar ve bunu korurlardı. Mahallelerdeki dirlik, düzen, temizlik, ya da yangın gibi zarar verici durumların önlenmesi gibi beledi görevlerinin yansira¹⁹³ nikah işlemlerini de imamlar yapardı. Müslüman olan çiftlerin nikâhları imam tarafından gerçekleştirirdi.¹⁹⁴ Mahalleye yeni yerleşenlerin ve mahalleden çıkanların kayıtları da imamlar tarafından tutulurdu.¹⁹⁵

İmamlar kadılar tarafından devamlı olarak denetime girmişlerdir. Bu denetimde mahallede yapılması elzem olan hizmetlerin yapılıp yapılmadığına bakmışlardır. Müslümanlar mahallelerinde imamlar tarafından bilinmek durumundalardır. Gayrimüslim mahallelerde ise bu görev rahiplere verilmiştir.¹⁹⁶

İmamların camilere atanması padişah beratları ile yapılmıştır. İncelediğimiz defterde Kasımpaşa mahallâtından İbadullah mahallesinde ikamet eden ve vefat eden Seyyid Ali Çelebi adına mescidi şerif yaptırılmış ve imam olarak da yevmi 4 akçe ile Ahmed Efendi'nin atanması yapılmıştır.¹⁹⁷ İmamların görevden ayrılmaları ise vefat ve kendi istekleri ile gerçekleştiği gibi aynı zamanda İmamlar hakkında oluşan bazı gayri ahlaki

¹⁹¹ Ö. Ergenç, *a.g.m.*, s.73.

¹⁹² İ. Ortaylı, *a.g.e.*, s.22.

¹⁹³ Ziya Kazıcı, "Osmanlılarda Mahalle İmamlarının Bazı Görevleri", *İslam Medeniyeti Mecmuası*, C.3 (1982), s.31.

¹⁹⁴ Mefai Kazıcı, "Osmanlıda Mahalle İmamlarının Performanslarına Dair," *TESAM Akademi Dergisi*, İstanbul 2014, s.34.

¹⁹⁵ Ö. Ergenç, *a.g.m.*, s.73.

¹⁹⁶ İ. Ortaylı, *a.g.e.*, s.22.

¹⁹⁷ İKS, GM, 90, v. 6a-2.

durumlar ve cemaatin hoşnutsuzluğundan kaynaklı sebeplerle görevden uzaklaştırılmaları şeklinde mümkün olmuştur.¹⁹⁸

2.1.2.1.Galata Evleri

Barınma ve korunma, insanın var olduğundan beri yemek, içmek, uyumak gibi en temel ihtiyaçlardan olmuştur. Kişilerin kendilerini güvende hissetme ihtiyaçları evlerin doğmasının ana sebebidir. Ev ya da ev işlevi gören doğal yapılar, tarihin her evresinde var olmuş ve bu yapılar toplumların farklı kültürel, ekonomik, sosyal düzeylerine göre çeşitli niteliklere sahip olmuştur.

Türkler, İslamiyet'i kabul etmeden önce Orta Asya'da göçebe topluluklar şeklinde yaşarlardı. Bu göçebe topluluklar yaşamlarını çadırlarda sürdürmüşlerdi. Doğa koşulları ve yaşam biçimlerine bağlı olarak şekillenen çadır yaşamı yerleşik yaşamda da korunmuş halde Türk evlerine yansımıştır. Bu sebeple evlerin mimarisinde izlenen ana tutum evlerin fonksiyonel ve kullanışlı olmasıdır. Mimari bölgenin topoğrafyası ve çevresel koşullara göre de şekillenmiştir. İslamiyet'in kabulü ve Anadolu'ya yerleşmelerin başlamasıyla hem İslam etkisi hem de yeni fethedilen yerlerdeki farklı kültürler evlerin yapısal özelliklerin etkili olmuştur. İstanbul'un fethinden sonra özellikle İstanbul'daki evler yeni formlarına kavuşmuştur.¹⁹⁹

Türk evleri içindeki yaşama bağlı olarak mahrem yani içe dönük bir yapıdadır. Bu sebeple evin sokağa bakan tarafı ile bahçe veya avluya bakan tarafları farklıdır. Benzer şekilde Osmanlı Devleti'nde ailelerin mahremiyetine çok önem verilmişti. Bu yüzden de genel olarak evler yan yana konumlanır, bahçeler ile ayrılırdı. Evlerin pencereleri sokak tarafına bakarken ²⁰⁰ evlerin iç kısımları ise bir avluya bakardı.²⁰¹ Evlere bu avlulardan geçilerek girilirdi. Bu avlular bahçeleri de içerisinde bulundururdu.²⁰² Bu bahçelerde kimi

¹⁹⁸ Kemal Beydilli, *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmanın Günlüğü*, Pınar Yayınları, İstanbul 2018, s.45.

¹⁹⁹ Ahmet Eyüce, *Geleneksel Yapılar ve Mekanlar*, Birsen Yayınevi, İstanbul 2005, s.67.

²⁰⁰ Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisini*, YEM Yay., İstanbul 2007, s.600.

²⁰¹ S. Eyice, *a.g.m.*, s.310.

²⁰² D. Kuban, *a.g.e.*, s.599-600.

zamanlarda meyve ağaçları ve su kuyuları da bulunurdu. Galata evlerinde de bu türden su kuyuları bulunmaktaydı. Nitekim Sultan Bayezid mahallesinde sakin olan Nikola v. Dimitri'nin ölümünden sonra evi zevcesi Marola ve oğlu Kanaki tarafından satılmış ve bu satış işlemi esnasında evin özellikleri ifade edilmiştir. Evin alt katında bir mahzen ve su kuyusunun bulunduğu kayıtlara geçmiştir.²⁰³ Bir başka kayıтта ise Kasımpaşa'da El-Hac Ahmed mahallesinde ikamet eden Saime isimli kadının evini Muharrem b. Aliye sattığı ve satış belgesinde evin bahçesinde meyve ağaçlarının varlığından söz edilmiştir.²⁰⁴

Galata evlerinin genellikle iki katlı olduğu ifade edilebilir ancak tek katlı ve üç katlı evlerin de sayısının azımsanamayacak kadar çok olduğu kayıtlara yansımıştır.²⁰⁵ Bu bağlamda İncelediğimiz kayıtlarda yer alan özellikle satış belgelerinde üst katı nitelemek için *fevkanî*²⁰⁶ ya da *ulya*,²⁰⁷ ortanca katı belirtmek için *vusta*²⁰⁸ ve alt katı ifade etmek için de *tahtani*²⁰⁹ veya *süfla*²¹⁰ kavramları kullanılmıştır.

Mahallerdeki evler semen adı verilen ücret karşılığında satışa çıkarılmaktaydı. Semen bedel, paha, anlamlarını ifade etmektedir.²¹¹ Satışlar *bey*' terimiyle belirtilmiştir.²¹² Defterimizde geçen satış işlemlerinin tamamı alıcının ve satıcının caymasının mümkün olmadığı "*bey-i bat*" türündeki satışlardır. Defterimizde rastlamamakla birlikte diğer bir satış türü ise "*bey-i bi'l-vefa*" terimiyle ifade edilen satıştır. Bu satışın önemli noktası taraflara belirli bir süre içinde cayma hakkının tanınmasıdır. Bu satışta evi geçici satın alan kişi evi başkasına satamazdı ve devredemezdi.²¹³

²⁰³ İKS, GM, 90, v. 6a-3.

²⁰⁴ İKS, GM, 90, v.8b-3.

²⁰⁵ Galata 90 numaralı defter incelendiğinde kayıtlara işlenmiş olan kırk beş evin yirmi sekizinin iki katlı olduğu, bunun da %62'lik bir orana tekabül ettiğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda 114 numaralı defter incelendiğinde ise otuz evin yirmi üçünün iki katlı olduğu tespit edilmiştir. Bu rakam defterdeki evlerin toplam sayısının %76'sını oluşturmaktadır.

²⁰⁶ İKS, GM, 90, v. 30b-3.

²⁰⁷ İKS, GM, 90, v. 10a-1.

²⁰⁸ İKS, GM, 90, v. 22a-1.

²⁰⁹ İKS, GM, 90, v. 35b-1, v. 68b-1.

²¹⁰ İKS, GM, 90, v.10a-1.

²¹¹ Ş. Sami, *Kamus-i Türkî*, Çağrı Matbaası, İstanbul, 2004, s.461.

²¹² İKS, GM, 90, v. 11a-2, v. 12b-2.

²¹³ Abdülaziz Bayındır, "Bey' bi'l-Vefa", *DİA*, C.6, İstanbul 1992, s.20-21.

Evlerin satış fiyatlarının belirlenmesinde çeşitli ölçütler vardır. Bunlar; evin kat sayısı, bahçesinde meyve ağaçlarının bulunup, bulunmaması, balkonların ve mahzenlerin varlığı ev fiyatlarının değişimine yol açan özellikleridir.

90 numaralı defterde yer alan satış belgelerinde evlerin fiyatları 3 bin ve 160 bin arasında değişkenlik göstermektedir. İncelediğimiz kayıtlara göre Burgos'ta iki katlı ve üst katında iki oda ve alt katında bir şarap mahzeni olan bir ev üç bin akçeye satılmıştır.²¹⁴ Bu kayıta geçen ev satışlarının arasında en az fiyatlı satışı yapılan ev olmuştur. Buna karşılık olarak en yüksek paraya alıcı bulan ev ise yüz altmış bin akçeye satılmıştır. Evin üç katlı olduğu, en üst katında iki adet balkonlu odası ve iki sofasının bulunduğu, ortanca katında biri balkonlu, 3 odası ve en alt katında bir mahzeni ve iki odası olduğu kayıtlara geçmiştir.²¹⁵

Tablo 2: 90 Numaralı Defterde Evlerin Oda Sayısı

ODA SAYILARI		YÜZDELİK DİLİM
1 Odalı Evlerin Sayısı	8	%11,7
2 Odalı Evlerin Sayısı	27	%39,7
3 Odalı Evlerin Sayısı	14	%20,5
4 Odalı Evlerin Sayısı	12	%17,6
5-6-8 Odalı Evlerin Sayısı	7	%10,2

90 numaralı Galata Mahkeme kayıtlarında belirtilen evlerin çoğunlukla 2 odadan oluştuğu, bunun yanı sıra 3-4 odalı evlerin mevcudunun fazla olduğu görülmüştür. 114 numaralı defter incelendiğinde ise, evlerin en fazla 4 odalı olduğu tespit edilmiştir.

²¹⁴ İKS, GM, 90, v. 18a-1.

²¹⁵ İKS, GM, 90, v. 22a-1.

Tablo 3: 114 Numaralı Defterde Evlerin Oda Sayıları ²¹⁶

ODA SAYILARI		YÜZDELİK DİLİM
1 Odalı Evlerin Sayısı	2	%6,4
2 Odalı Evlerin Sayısı	7	%22,5
3 Odalı Evlerin Sayısı	6	%19,3
4 Odalı Evlerin Sayısı	13	%41,9
5-6-7 Odalı Evlerin Sayısı	3	%9,6

İki defterde de dikkat çeken durum tek odalı evlerin sayısının azlığıdır. Bu bağlamda Galata evlerinde daha çok konforun ve düzenli bir hayatın ön plana çıktığı ifade edilebilir. Defterimizdeki bir kayıta, Sultan Bayezid mahallesinde Nikola adında bir zımmi sahip olduğu arsaya ev inşası yapmıştır. Bu inşaat faaliyeti sonrasında mahalledeki Demirci Yanaki ve Varilci Yakomi isimindeki komşuların inşa edilen binanın kendi evlerinden yüksek olduğunu iddia etmişler ve kadıya başvurmuşlardır. Kadı tarafından yaptırılan inceleme sonucunda binanın çevredeki diğer binalardan yüksek olmadığı anlaşılmış ve binaya izin verilmiştir.²¹⁷ Mahkemenin aldığı karardan bağımsız olarak ilgili şikâyetin konusu ve mahkeme tarafından tetkik edilmesi Osmanlı Galata'sında evlerin güneşi ve ışığı en iyi alabilecek konumda, komşuların manzarasını ve ışığını etkilemeyecek şekilde olmasına dikkat edildiği ifade edilebilir.

2.1.3. Galata Aileleri

Bir toplumu meydana getiren en temel kurum olan aile, iki kişinin evlilik bağıyla bir araya gelmesi ile teşekkül eder. İçinde bulunduğu toplumun kültür ve değerlerine göre şekillenen aile kurumu bu değerleri yeni doğan bireylere aktararak toplumun devamlılığını sağlar.²¹⁸ Diğer tüm toplumlarda olduğu gibi Türk aileleri de toplumun çeşitli değerlerine göre şekillenmiştir. Türk aile yapısını şekillendiren en önemli

²¹⁶ İstanbul Kadı Sicilleri Galata 114 numaralı defterdeki veriler aracılığıyla hazırlanmıştır.

²¹⁷ İKS, GM, 90, v. 77a-3.

²¹⁸ İ. Ortaylı, *a.g.e.*, s.2.

faktörlerden biri de İslamiyet'tir. İslam dini, Türk aile yapısının eskiden beri getirdiği toplumsal yaşam alışkanlıkları ile uyum sağlamış ve iç içe geçerek İslami değerlerin aile içinde uygulamaya konmasına elverişli hale getirmiştir. Bu bağlamda Osmanlı aile hukuku İslam hukuku ile belirlenmiş ve kuralları İslam dininin hükümlerine göre şekillenmiştir. Nikah, mehir, boşanma, nafaka gibi çoğu konu İslam kuralları ile uygulamaya konmuş ve Osmanlı hukukunda yer bulmuştur.²¹⁹

2.1.3.1. Evlilik Bağının Kurulması: Nikah

Nikah, bir araya getirme, evlenme anlamlarına gelmektedir ve bir kadınla erkeğin hayatlarını beraber sürdürmelerini sağlayan bir aracı ve karşılıklı söz vermedir. Nikah aile olmanın, tarafların birbirleri ile karşılıklı paylaşım yapmalarını ve soylarının devam etmelerini sağlayan meşru bir ilişkiye geçiş için ilk adımdır.²²⁰

Osmanlı Devleti'nde nikah akitlerinin birçoğu mahkemelerde kadılar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunun için kişilerin kendileri veya vekil tayin ettikleri kişiler ile mahkemelere başvurmaları gerekmiştir. Başvuru sonrası gerekli incelemeler yapıp tarafların evlenmeleri için herhangi bir mâni taşımadığı belirtilirse kadı, nikahı gerçekleştirirdi. Kimi sebepler ile kadıya gelemeyenlerin nikahları ise Kadı'nın bilgisi dahilinde genelde imamlar tarafından kıyılmıştır.²²¹ Gayrimüslimlerin ise gerçekleştirecekleri nikâhlar için kadı mahkemelerine başvurup evliliklerini kadıların onaylatması şartı aranırdı. Bununla beraber gayrimüslimlerin istemeleri halinde nikahları kadı mahkemelerinde İslami usullerle de gerçekleştirilebilirdi. Nitekim incelediğimiz defterde Sultan Bayezid mahallesinde sakin olan Nikola, kızı Maryora'yı Yanaki isimle bir adamla evlendirmiş ve bu nikah akdinde on iki bin akçe mehri müeccel takdir edilmiştir.²²²

²¹⁹ Ömer Demirel-Adnan Gürbüz- Muhiddin Tuş, "Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı", *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi*, C.1, Ankara 1992, s.97.

²²⁰ İ. Ortaylı, *a.g.e.*, s.2.

²²¹ Fahrettin Atar, "Nikah", *DİA*, C.33 (2007), s.112-117.

²²² İKS, GM, 90, v. 1b-4.

Toplumun huzuru ve aile kurumuna herhangi bir hanel getirmemek adına üzerinde titizlikle durulan nikahların devlet eliyle kadılar aracılığıyla devamlı denetlenmesi sağlanmıştır. Bu bağlamda, lüzumlu hallerde nikahın gerçekleşmesinin önüne geçilmesi, nikahların tasdiki, kimsesi olmayanların nikahlarının kıyılması gibi görevler de kadılar tarafından gerçekleştirilmiştir.²²³

Osmanlı hukukunda nikahın geçerli olabilmesi için şahitlerin varlığı baş kıstastır. Bu durum gerçekleşen nikahın sıhhati açısından da önemlidir. Nikahın kişiler arasındaki ilişkilerin meşru zeminini oluşturması sebebiyle nikahın topluma ilanı bu sayede sağlanmıştır. Nikah için hür, erkek ve akli melekelerinden uzak olmayan iki şahidin varlığı yeterli görülmüştür. Aynı zamanda buna bir dayanak oluşturması açısından incelendiğinde nikahın kadı, müftü, imam ve çiftlerin aile efradından ileri gelenlerinin huzurunda kıyılması tercih edilmiştir. Devlet ve toplum ricalinde öne çıkan kişilerin nikah akdi esnasında hazır bulunmaları nikahın bir nebze denetime tabii olmasına vesile olmuştur.²²⁴

Kimi durumlar nikah için engel teşkil etmiştir. Bunlar belirli ölçüdeki kan ve süt yakınlığı, dini farklılık sayılabilir. Bunun dışında eşinden boşanan veya eşini herhangi bir sebeple kaybeden kadınların da yeniden evlenmeleri için mahkemelere başvurması ve gerekli izinleri almaları gerekirdi. Ayrıca boşanmış kadınların yeniden evlenebilmeleri için en az üç ay beklemesi gerekirdi.²²⁵

Nikaha taraflardan birinin kendisi yerine bir başkasının katılmasına “velilik” denmektedir. Bu durum genellikle buluş çağına erişmemiş kızların evliliği esnasında gerçekleşmekteydi. Osmanlı hukukunda küçüklerin rızası alınmadan buluş çağına ermemiş kızların evliliklerine izin verilmiştir. Ancak Osmanlı Hukuku kadının menfaatini gözeterek, kadın akl-ı baliğ olduğunda, eğer bu nikah akdini sonlandırmak isterse rızasının olmadığını belirtmesi halinde kadı mahkemelerine başvurma hakkını saklı tutmuştur. Örneğin, Kasımpaşa Bedrettin Bey mahallesinde sakin olan Sarı Ali'nin kızı İsmihan adlı henüz baliğ olmayan kız, annesi Rabia hatun tarafından Bayram b.

²²³ Halil Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., Ankara 1974, s.39.

²²⁴ Fahrettin Atar, *a.g.m.*, s.112-117.

²²⁵ İsmail Kıvrım, *Şer'îye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılda Konya ve Ayıntâb Şehirlerinde Gündelik Hayat (1670-1680)*, S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2005, s. 26.

Mustafa'ya nikahlanmış, kız baliğ olduktan sonra mahkemeye bizzat başvurarak nikah akdine son vermiştir.²²⁶

2.1.3.2. Evliliği Sonlandıran Haller: Boşanma

Evlilik bağının çiftler tarafından karşılıklı bitirilmesine “boşanma” denir. İslam Hukukunda buna *talak* denilmektedir. Osmanlı aile hukuku evlilikte devamlılığı esas almıştır. Buna rağmen evliliğin sürdürülme imkanının kalmadığına ikna olunması durumunda nikahın sonlanması da gerçekleşmiştir.²²⁷

Osmanlı mahkeme kayıtlarında öne çıkan boşanma vakaları 3 çeşittir. Bunlar, erkeğin sözlü ifadesine dayanan *talak* (*talak-ı bain*, *talak-i selase* ve *şartlı talak* olmak üzere 3 türü vardır) ve kadının mehir ve nafaka gibi birtakım haklarından feragat etmesi suretiyle gerçekleşerek *muhalaa* ve kadı kararıyla boşanması sonucunda gerçekleşen da *tefrik*dir. Talak, erkeğin beyanı ile gerçekleşirken, muhalaa ve tefrik kadınların talepleri ile gerçekleşmekteydi²²⁸ Boşanma sebepleri çoğunlukla modern literatürde şiddetli geçimsizlik olarak ifade edilen “*beynlerinde hüsn-i zindegâneleri olmamağla*” şeklinde belirtilmiştir.²²⁹

Tablo 4: 90 Numaralı Defterde Göre Boşanma Vakaları

BOŞANMA TÜRÜ	ADET	YÜZDE
Muhalaa	17	%58,4
Talak-ı Bain	9	%31
Talak-ı Selase	1	%3,4
Şartlı Talak	1	%3,4
Tefrik	1	%3,4

²²⁶ İKS, GM, 90, v. 4a-3.

²²⁷ Halil Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1988, s.36.

²²⁸ Coşkun Üçok-Ahmet Mumcu, *Türk Hukuk Tarihi Ders Kitabı*, Turhan Kitapevi, Ankara 1976, s.89.

²²⁹ İKS, GM, 90, v. 5a-4.

Erkeklerin boşanma konusunda sahip olduğu haklar kadınlara oranla daha geniştir. Erkek boşanmak istediğinde mahkemeye gelmesine gerek dahi yoktur. Kadınlara bakıldığında ise durum daha farklıdır. Kadınlar, devam ettirmek istemedikleri evliliklerini sonlandırma yolunda mehirlerinden ve nafaka ödemelerinden kendi istekleriyle vazgeçerek evlilik yoluyla kazandıkları çeşitli haklarından feragat etmek durumunda kalmışlardır. Tablo incelendiğinde 90 numaralı Galata Sicil Defterine göre, muhalaa yoluyla boşanma oranının toplam boşanma oranları içinde ortalama %60 ile büyük bir çoğunluğunu oluşturduğu, Talak-ı Ba'in'in ise 30'luk dilimini kapladığı görmekteyiz. Kadınların muhalaa yoluyla çeşitli haklarından feragat etmeleri, erkeğin boşanmaya ikna edilmesi için de kullanılmıştır. Bu bağlamda erkeklerin de çeşitli maddi durumların üzerinden kalkması sebebiyle bu tarz boşanmaları daha fazla tercih ettikleri görülmektedir. Defterimizdeki boşanma kayıtlarının büyük kısmını muhalaa yolu ile boşanma türünde olması bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Muhalaa yoluyla boşanma eşlerin karşılıklı olarak evliliklerine anlaşma yoluyla son vermeleri esasına dayanmaktadır. Bu kavram, kadının kocasına herhangi bir mal vererek kendisini serbest bırakmasını ifade etmektedir. Muhalaanın gerçekleşmesi için öncelikle karşılıklı beyana ihtiyaç duyulmuştur. Beyan ilan edildikten sonra karı ve koca tarafları oluşturur ve kadın evlilik bağına sürdürmek istemediği eşinden ayrılmak için bedel öder. Bu bedel kendi mehri olabileceği gibi, gayrimenkuller, alım ve satımında herhangi bir mâni teşkil etmeyecek mallar da olabilirdi.²³⁰

Bu tür boşanmaları talep eden ve evliliği sonlandıran kadınlardır. Kadınlar, genellikle hakları olan mehirlerinden ve iddet nafakalarından vazgeçerek boşanmak istemişlerdir. Kadınlar haklarından feragat ederek aynı zamanda erkekleri boşanmaya da ikna etmişlerdir. Erkekler de çeşitli maddi yükümlülüklerin üzerinden kalkması sebebiyle bu tarz boşanmaları daha fazla tercih etmişlerdir.²³¹

Bu şekilde gerçekleşen boşanmalarda tarafların karşılıklı olarak talepleri dinlenir, boşanmaları yönünde karar verilir ve bu karar açıklanırdı. Daha sonra iki taraf kararı ikrar eder ve boşanma gerçekleşirdi. Kadınlara mehir ücretleri belirtilmiş veya ödemeleri

²³⁰ N. Abacı, *a.g.e.*, s. 155.

²³¹ İzzet Sak- Alaaddin Aköz, "Osmanlı Toplumunda Evliliğin Karşılıklı Anlaşma ile Sona Erdirilmesi: Muhâlaa (18. Yüzyıl Konya Şer'îye Sicillerine Göre)", *SÜ. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 15 (2004) Konya, s.100.

gerçekleştirilir ve eşler birbirlerinin üzerindeki haklardan feragat ettiklerine dair yemin ederlerdi.²³² Örneğin Alacamescid mahallesinde sakine olan Kerime bt. Abdurrahman adlı kadın eşi Abdülal b. Mehmed'den muhalaa yoluyla boşanmak için beş yüz akçe mehrinden ve nafakasından vazgeçtiğini belirtmiş, Abdülal b. Mehmed'din bu durumu ikrarı üzerine boşanma gerçekleşmiştir.²³³

Muhalaa yoluyla boşanmadan sonra defterimizde öne çıkan ikinci boşanma türü *Talak*'tır. Talak erkeğin evliliği sonlandırması durumudur. Talak için mahkeme kararı şartı yoktur. Erkeğin eşine kendisini söz ile boşadığını bildirmesi yeterlidir. Talak, evliliğin devamlılığı veya tamamen ortadan kalkmasına göre çeşitlenmiştir. Ric'i talak, eşlerin ayrılık sonrasında yeniden ilişkilerine devam edebilmeleri imkânı tanımıştır. Talak-ı bain ise, evlilik bağına tamamen son verir ve eşler yeniden birleşmek isterler ise nikahın tazelenmesi ve erkeğin yeniden mehir ödemesi gerekliydi. Erkek bu tür boşanma sonrasında üç-dört ay kadar süreyle boşandığı kadının ihtiyaçlarını karşılamak ve mehrini ödemek zorundadır.²³⁴

Siciller incelendiğinde kimi boşanmalar belirli şartlara bağlanmıştır. Bu şekilde gerçekleşen boşanmalara *şartlı talak* denmiştir. Bu şart bazı durumlarda, erkeğin yaptığı eylemler ile şekillenmiş olurdu. Söze yaptırım gücü kazandırmak, herhangi bir iş için teşvik veya tam tersi olarak bir eylemin devamının önüne set çekmek için yemin ile ifade edilen durumları karşılamıştır. Bu durumdaki boşanmada ise erkek yaptığı eylemin tekrarlanması karşılığında bedeli evliliğinin sonlanmasıdır.²³⁵ Nitekim Sultan Beyazıd sükkânından olan Yani v. İstemad'ın eşi Yasemin bt. Andriye'yi sürekli dövmesi sebebiyle mahkemeye taşınmış bir mahkeme kaydında, kadı çifte şartlı talak vermiştir. Kayıtta, erkek, “bi *gayr-ı vech-i şer'î darb edersem merkûme Yasemin benden bâyin en mutallaka olsun* ifadeleriyle bab” yeminini mahkemede beyan etmiştir.²³⁶

Defterde kaydı bulunan bir diğer boşanma şekli ise *Tefrik*'tir. Tefrik taraflardan birinin mahkemeye geçerli bir sebep sunarak başvurması yoluyla nikahın sonlandırılması anlamına gelen hukuki bir terimdir. Tefrik yoluyla boşanmada erkeğin boşanmayı isteyip

²³² Saim Savaş, “Fetva ve Şer ‘iyye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılması”, *Sosyo Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, C.2, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1992, s. 530.

²³³ İKS, GM, 90, v.3a-4.

²³⁴ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, C.1, İz Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 358.

²³⁵ M.Akif Aydın, *Osmanlı Aile Hukuku*, Klasik Yayınları, İstanbul 2021, s. 39; Coşkun Üçok, *Türk Hukuk Tarihi*, Turhan Kitapevi, İstanbul 2020, s. 90.

²³⁶ İKS, GM, 90, v. 80b-2.

istememesinin bir önemi yoktur. Burada boşanma tarafların irade beyanıyla değil Kadı'nın verdiği karar ile gerçekleşmektedir. Tefrik'in çeşitli sebepleri vardır. Bunların başında çeşitli hastalıklar yatmaktadır. Çiftlerden birinin evlilik bağına zarar getirecek hatalarının varlığı tefrikin uygulanmasında önemli bir nedendir. Kadının çeşitli hastalıkları olan eşini boşamaya hakkı olurdu. Böyle durumlarda hastalığın belirli bir süreyi alıp geçeceği düşünülürse tefrik uygulanmazdı.²³⁷ Tefrik sebebi olan bir başka durum ise evlilik akdinin gerekli şartları sağlamasından kaynaklı evliliğin meşru olmaması durumudur.²³⁸ Nitekim Kasımpaşa Bedrettin Bey mahallesinde annesinin veliliği ile evlendirilen İsmihan adlı kadın akl-ı baliğ olduğunda, nikahın kendi bilinci dışında annesinin veliliğinde gerçekleştirdiğini beyan ederek, nikahın devam etmesini istemediğini belirtmiş ve mahkemece tefrik yoluyla boşanmıştır.²³⁹

Gaiplik kadının eşinin herhangi bir sebep dolayısıyla çıktığı yolculukta kaybolmasını tanımlamaktadır. Bu durum bir kadın için boşanma sebebi olarak tanımlanmamıştır. Bu durumda kadınların eşlerinden boşanmak için en azından 90 yıl beklemeleri gerekmiştir.²⁴⁰ Ancak bu süre geçmeden gaiplik gerekçesiyle mahkemeye başvuran kadınların olduğu da anlaşılmaktadır. Örneğin Hind adlı kadın eşi Zeyd'in gaip olması üzerine Bişr ile nikahlanmak istemiş ancak kadı bu duruma karşı çıkararak Zeyd'in hayatta olmadığına dair bir kaydın olmaması sebebiyle kadının başka bir adamla evlenmesine müsaade etmemiştir.²⁴¹

Eşi gaip haldeki kadınların oldukça mağdur halde kaldıkları bilinmektedir. Bu mağduriyet özellikle maddiyat açısından gerçekleşmiş, kadınların bu tür mağduriyetlerinin önüne geçmek için günlük olarak hesaplanan nafakalar tayin edilmiştir.²⁴² Örneğin Yolcuzade mahallesinde ikamet etmekte olan Mustafa kızı Fatma adlı kadına “şimdilik” gaip halde olan Mustafa adlı kocasının kendisine nafaka veyahut nafaka cinsinden herhangi bir gelir bırakmadığına Allah adına yemin etmiştir. Mahkeme, bu kadının nafakası ve hayatının devamlılığının sağlanması için kaydın tutulduğu tarihten

²³⁷ Hayredin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, C.1, İz Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 368-377.

²³⁸ Saadet Maydaer, “Klasik Dönem Osmanlı Kültüründe Boşanma”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.16, S. 1 (2001) Bursa, s. 316.

²³⁹ İKS, GM, 90, v. 4b-2.

²⁴⁰ Saadet Maydaer, *a.g.e.*, s. 375.

²⁴¹ İKS, GM, 90, v. 1a-1.

²⁴² Vecdi Bilgin, *Osmanlı'da Sosyal Yapı ve Fıkıh*, İz Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 92.

itibaren kadına on akçe verilmesine karar vermiş ve bu meblağ “kadın üzerine tayin” edilmiştir.²⁴³

2.1.3.3. Mehir

Evliliğin başlangıç ve sonlanması esnasında gerçekleşen dikkat çekici bir olay da “mehir”dir. Mehir evlenme esnasında belirlenen ve erkeğin eşine vermekle yükümlü olduğu ve taahhüt ettiği maldır. Mehir miktarı ve ödenme şekli genellikle nikahın kıyılması sırasında belirtilmiş ve nikah akitlerinde de açıkça belirtilmiştir. Bu durumdaki kayıtlara, “mehr-i müsemma” denilmektedir. Ancak mehirin tayini belirtilmemiş olduğu haller de mevcuttur. Bu durum “mehr-i misl” olarak ifade edilmiştir. Mehir, boşanma sonrası eşten tahsil edilebilmektedir.²⁴⁴

Mehire para dışında değeri olan her türlü eşya, gayrimenkul, satılabilen mallar dahil olabilirdi. Bunun bir örneği olarak Yolcuzade mahallesinde sakin olan Mehmed b. Hasan’ın talak-ı bain ile boşadığı eşi Aişe bt. Mustafa misal verilebilir. Aişe, mehri karşılığında evinin kullanım hakkını eşine devretmiştir²⁴⁵ ve yine bir başka örnek ise El-Hac Hüsrev Mahallesinde sakine olan Saliha adlı kadın, eşinden talak-ı bain ile boşanmış, mehri ve nafakası karşılığında eşine üç aded bez çarşaf, azak kürkü, bir kilim, bir kebe, destgâh, ve halıyı vermiştir.²⁴⁶

Mehirin ödenmesi nikah anında gerçekleşebilir veya ertelenebilmektedir. Bu bağlamda mehirin tamamının ödenmesi “mehr-i muaccel” veya ödenmesi zamana yayılan “mehr-i müeccel” olarak adlandırılmıştır. Bu ödeme için belirli bir süre belirlenmez, boşanma veya taraflardan birinin ölümü neticesinde mehirin ödenmesi gerçekleşirdi.²⁴⁷

Mehir miktarları hem kadının statüsü hem de erkeğin mali durumu ile ilgili fikir edinmemizi sağlamaktadır. Defterimizdeki mehir ücretleri incelediğinde en yüksek mehir ücretlerinden birinin sekiz bin akçe ile es-seyyid Mustafa Efendi kızı Meryem Hatun’a

²⁴³ İKS, GM, 90, 2b-1.

²⁴⁴ M. Akif Aydın “Mehir”, *DİA*, C.28 (2003), s.389-391.

²⁴⁵ İKS, GM, 90, v. 11b-3.

²⁴⁶ İKS, GM, 90, v.35b-3.

²⁴⁷ M. Âkif Aydın, *a.g.e.*, s. 69-70.

tayın edildiği belirlenmiştir. Meryem Hatun'a tahsis edilen mehir ücretinin defterimizde geçen mehir ücretleri ortalamasının üstünde olmasının sebebinin Meryem Hatun'un babasının es-seyyid unvanı taşımasından kaynaklandığı kanaatindeyiz.²⁴⁸ İncelediğimiz kayıtlara göre ortalama biçilen mehir ücretleri řu şekildedir:

Tablo 5: 90 Numaralı Defterde Mehir Ücretleri ²⁴⁹

Dava Kaydı	Mehri Müeccel Ücretleri
Nikah Akdi	12000
Nikah Akdi	1000
Nikah Akdi	300
Nikah Akdi	1000
Nikah Akdi	1000
Nikah Akdi	400
Muhalaa	400
Muhalaa	1000
Muhalaa	2000
Muhalaa	6000
Muhalaa	800
Muhalaa	200
Muhalaa	1000
Muhalaa	500
Muhalaa	8000
Muhalaa	2000
Muhalaa	3000
Muhalaa	1000
Muhalaa	700
Muhalaa	2400
Muhalaa	1000
Muhalaa	100
Talak	2000

²⁴⁸ İKS, GM, 90, v. 5a-2.

²⁴⁹ İlgili tablo İstanbul Kadı Sicilleri Galata 90 numaralı defterdeki verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

114 numaralı defter incelendiğinde kadınların eşlerinin vefat durumunda mehir ödemelerinin yapıldığı kayıtlarda görülmektedir. Bu bağlamda defterdeki mehir ücretlerinin ortalama olarak 300²⁵⁰akçe ile 20.000²⁵¹ akçe arasında değiştiği söylenebilir.

2.1.3.4. Nafaka

Nafaka kelimesi çeşitli ihtiyaçların giderilmesi için harcanan paradır. Bu ihtiyaçlar beslenme, barınma olarak sayılabilir. Nafaka nikahın sonlanması bir sonucu olarak gerçekleşmektedir. Evliliğin bitirilmesi durumunda iddet nafakasının ödenip ödenmeme durumu boşanmanın sebebine göre belirlenmiştir.²⁵²

Evliliğini sonlandıran erkek geride bıraktığı karısının beslenme, giyinme, barınma gibi temel insani ihtiyaçlarının karşılanması için nafaka ödemeye mahkumdur. Nafaka miktarı tarafların sosyal ve ekonomik durumlarına göre belirlenirdi. Bunun belirlenmesinde içinde bulunan coğrafi koşullar ve çevrenin adetleri etkili olmuştur. Nafakaya hak kazanan kadın eşi ile aynı hanede oturmuş olmalı ve evlilik birliğinin gerekliliklerini yerine getirmeliydi. Eş nafakayı ödemez ise kadın mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.²⁵³ İncelediğimiz defterde kişilere bağlanan nafaka miktarları 6²⁵⁴, 8²⁵⁵, 10²⁵⁶ ve 12²⁵⁷ akçedir.

Evlilik sürerken ortadan kaybolan erkekler için geride bıraktıkları hanımları için de nafaka bağlandığı durumlara rastlanmıştır. İncelediğimiz 90 numaralı defterde bu şekilde kendisine nafaka bağlanan kadınların konu edinildiği kayıt sayısı 5'tir. Bunlardan biri, Alacamescid mahallesinde ikamet eden Rabia bt. Seyyid Osman adlı kadının eşi Hamza ile ilgilidir. Rabia, mahkemeye verdiği beyanında eşi Hasan'ın gaip olduğuna ve

²⁵⁰ İKS, GM, 114, v.3a-1.

²⁵¹ İKS, GM, 114, v.80a-2.

²⁵² Halil Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 2004 s.45.

²⁵³ Celal Erbay, "Nafaka", *DİA*, C.32, İstanbul 2006, s.282-285.

²⁵⁴ İKS, GM, 90, v. 15b-5.

²⁵⁵ İKS, GM, 90, v.12a-2.

²⁵⁶ İKS, GM, 90, v. 76a-4.

²⁵⁷ İKS, GM, 90, v.43a-1.

kendisine hiçbir şekilde bir “nafaka cinsinden bir şey ve kisve bırakmadığına ve göndermediğine” yemin etmiş ve bunun üzerine mahkeme kadına yevmi 8 akçe ödenmesine karar vermiştir.²⁵⁸

Galata 114 numaralı defterde nafaka kayıtları oldukça çeşitlidir. Nafaka tayinleri, bilhassa çocukların mağduriyetlerinin önüne geçilmesi için hâkimin kararı ile bağlanırdı. Babalarını kaybeden çocuklara hâkim tarafından nafaka bağlanması gerçekleşirdi.²⁵⁹ Bunun haricinde annelerinin ölmesi sonucunda da nafaka bağlanırdı. Birden fazla çocuğun bulunması durumunda nafaka miktarı her çocuk için ayrı ödenir ve toplam rakam kişi üzerinden belirlenirdi.²⁶⁰ 114 Numaralı defterde nafaka miktarları 3²⁶¹-20²⁶² akçe arasında değişmektedir.²⁶³

2.1.3.5. Velayet

Yaşamını tek başına idame ettiremeyen kişilerin hayatlarının devamı için devlet kanalıyla atanmış kişilere *vasi* denmektedir. Bu kişilerin bakımı, gözetilmesi gibi sorumlulukları taşıyan kişiler muhtaç durumdaki kişinin varlığını temsil etmişlerdir. Bu temsile *velayet*, kişinin mal varlığının idare edilmesi ise *vesayet* olarak tanımlanmıştır.²⁶⁴

Babalar çoğunlukla vasi olarak belirlenmiştir. Babanın olmadığı şartlarda ise vasi dede veya anne olmuştur.²⁶⁵ Ayrıca, babasını kaybeden kişiler için devlet ricali aile efradına ödeme yapmaktaydı. Mesela Galata’da sakin iken vefat eden Ruşen adlı kişinin geride bıraktığı oğlu Ahmed için vasisi olduğu annesi Şahkulu Hatun bt. Mustafa’ya 70 akçe ödeme yapılmıştır.²⁶⁶

²⁵⁸ İKS, GM, 90, v. 2b-1.

²⁵⁹ İKS, GM, 114, v. 84a-1

²⁶⁰ İKS, GM, 114, v.17b-1

²⁶¹ İKS, GM, 114, v.45b-1.

²⁶² İKS, GM,114, v. 49b-1.

²⁶³ İKS, GM,114, v. 84a-1, v. 104a-3, v.129b-2, 6b-4.

²⁶⁴ M. Akif Aydın, *a.g.e.*, s. 225.

²⁶⁵ M. Akif Aydın, *a.g.e.*, s. 226 .

²⁶⁶ İKS, GM, 90, v. 1b-2.

Kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla Osmanlı'da vasi tayinlerine oldukça önem verilmektedir. Vasi tayini çeşitli yaş grubundaki kişiler için yapılmıştır. Bu bağlamda 114 numaralı defterde yer alan bir kayıt oldukça dikkat çekicidir. Bu kayda göre babası ölen anne karnındaki cenine dahi vasi atanmıştır.²⁶⁷

2.1.4. Galata'da Kölelik

Endüstrileşme öncesi dönemlerde üretim ve ekonomik faaliyetlerin insan gücüne dayanmasının bir sonucu olarak kölelik kavramı tüm sanayi öncesi toplumlarda var olmuştur.²⁶⁸ Bu bağlamda çok eskilere uzanan bir tarihi olan köleliğin Eski Mısır, Antik Yunan ve Roma'da yerleşmiş bir müessese olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. Benzer şekilde İslamiyet'in ortaya çıktığı dönemlerde de Arap yarımadasında köleliğin yerleşik bir kurum olarak var olduğu bilinmektedir.²⁶⁹

İslam dini gerek savaş esirlerine karşı toplu kısımların önüne geçmek gerekse köleliğin yerleşik bu kurum olarak dönemin tüm toplumlarında bulunmasından dolayı köleliği doğrudan yasaklamamıştır. Bunun yerine bu kurumu tedrici olarak ortadan kaldırmayı hedeflemiş, diğer taraftan da azat oluncaya kadar kölelere düzgün muamele edilmesi yolunda etkin tedbirler almıştır. Kölelik kurumunun İslam dinince doğrudan yasaklanmamasının bir sonucu olarak İslam tarihinin her döneminde kölelerin İslam toplum ve devlet hayatında var olduğu görülmüştür.²⁷⁰

Bir İslam devleti olarak Osmanlı Devleti'nde de kölelik kurumu ana hatları itibariyle İslami Ortadoğu'daki köleliğin tarihsel seyriyle paralellik izlemiş ve varlığını uzun süre muhafaza etmiştir.²⁷¹ Bu nedenle de köleler ile ilgili hukuki uygulamalar sicillerde önemli bir yere sahip olmuştur.

²⁶⁷ İKS, GM,114, v.65b-2.

²⁶⁸ N. Abacı, *a.g.e.*, s.181.

²⁶⁹ M. Akif Aydın, *a.g.e.*, s. 229-230.

²⁷⁰ M. Akif Aydın, *a.g.e.*, s.230-231.

²⁷¹ Madeline C.Zilfi, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kölelik ve Kadınlar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2020, s. 118.

Köle kavramı günümüzde kadın-erkek ayrımı yapılmaksızın bir başkasının emri altında bulunan ve özgürlüğü olmayan kişileri ifade eden bir sözcük olarak kullanılmasına karşın 90 Numaralı Galata Sicil defterinde bu kavram memlûk olarak geçmekte ve köle ifadesi daha çok özgürlüğü kısıtlanmış erkekler için *abd-i memlûk* şeklinde kullanılırken özgür olmayan kadınlar için ise *cariye-i memlûke* ifadesi kullanılmaktadır. Söz konusu defterde köle ve cariyelere ilişkin en geniş belge gurubunu onların serbest bırakılmasına dair kayıtlar oluşturmaktadır.²⁷²

İslam hukukunda köleliğin sona ermesini sağlayan birçok uygulama vardır. Belgemizde köleliği sona erdiren işlemler içinde sayı bakımından en fazla grubu gönüllü olarak köleleri azad eden kimseler dair kayıtlar oluşturmaktadır. Karşılık beklemeden, Allah rızası için yapılan bu serbest bırakmalarda köle veya cariyenin kayıt tarihinden itibaren diğer “hür asıllılar gibi hür olduğu” ve eski efendilerin “vela hakkı dışında üzerinde kimsenin bir hakkı kalmadığı” vurgulanmıştır.²⁷³

Defterde gönüllü azada ilişkin karşımıza çıkan farklı bir uygulama da sahiplerinin ölümü neticesinde kölelerin hür kalma durumlarıdır. 57 numaralı kayıta Yolcuzade mahallesinde sakin olan El-Hac Mehmed oğlu Ali, Lalegül isimli cariyesine, kendisinin vefatından 40 gün önce hür bırakılmış şekilde muamele edilmesini ve malları arasında sayılmamasını vasiyet etmiştir.²⁷⁴ Gönüllü azat hemen sonuç doğuracak bir işlemle yapılabildiği gibi bu örnekte de görüleceği üzere ölüme bağlı bir tasarruf beyanıyla da yapılabilmektedir. İslam hukukunda bu işleme *tedbir*, özgürlüğü vefata bağlı bir tasarrufla ilişkilendirilen köleye de *mudebber* denmiştir.²⁷⁵

Defterde köle azadına dair gönüllü azat yönteminden sonra en çok bulunan azat işlemi sözleşmeli azattır. 176 numaralı kayda göre Cami-i Kebir mahallesinde ikamet eden Hüseyin Kapudan adlı kişi kölesi Saman’ı yedi ay kendisine hizmet etmesi karşılığında azat edeceğini mahkeme karşısında beyan etmiştir.²⁷⁶ Bir başka kayıta da yine Cami-i Kebir mahallesinde ikamet eden Ramazan isimli kişi Gülistan isimli cariyesinin beş bin

²⁷² Galata 90 Numaralı defterde toplamda 58 kayıta cariyeye ve kölelerin konu edindiği kayda rastlanmıştır. Bunların 40 tanesi kölelerin azad edilmesine dairdir. Bu sayı ile azad edilmiş kölelerin belge içindeki oranı, %74’e tekabül etmektedir.

²⁷³ İKS, GM, 90, v. 11a-1, v.15a-1, v. 65b-2.

²⁷⁴ İKS, GM, 90, v. 8b-2.

²⁷⁵ M. Akif Aydın, *a.g.e.*, s. 236.

²⁷⁶ İKS, GM, 90, v. 22b-5.

akçe bedeli karşılığında kendisi üzerinde hakkı kalmadığını beyan ederek serbest bırakmıştır.²⁷⁷ Anlaşılacağı üzere köle efendisi ile belli bir miktar para ödenmesi veya belli süre hizmet etmesi koşuluyla özgürlüğü üzerinde mutabakata varabilmektedir. Yapılan bu sözleşmeye *mükatebe* bu durumdaki köleye de *mükateb* denmiştir.

90 numaralı Galata Sicil Defteri'nde köle ve cariyelerin konu edildiği diğer kayıtlar ise satış ve miras belgeleridir. Bu belgeler üzerinden köle ve cariyelerin hukuki statüleri hakkında çıkarımlar yapmak mümkündür. Buna göre köle ve cariyeler efendilerinin tek taraflı iade beyanı ile belirli bir ücret karşılığında satılabilmekte veya vefat sonrasında varislerine miras olarak bırakılabilmektedir.²⁷⁸ Bu bağlamda köle ve cariyelerin hukuki açıdan efendilerinin mülkiyeti altında oldukları söylenebilir.²⁷⁹ Ancak bu tanımlama sadece hukuki bir olguyu ifade etmektedir. Buradan köle ve cariyelerin yalnızca sahibinin karşılıksız her istediğini yapan, karın tokluğuna çalışan ve her türlü insanlık dışı muameleye maruz kalan kişiler olduğu sonucuna varılmamalıdır. Nitekim incelediğimiz defterlerde geçen bazı kayıtlar bu konuda dikkat çekicidir. Meselâ Kasımpaşa'da Voyvoda Sivayuş Ağanın kethüdası İsmail Ağa tarafından ele geçirilen kaçak durumundaki köle Yuvan'a onar akçe nafaka bağlanması²⁸⁰ ve yine İsmail Ağa tarafından Kuruçeşme'de bulunan "Rus asıllı Payidar isimli küçük cariyeye günlük altışar akçe nafaka verilmesi"²⁸¹ bu türden örnekler içerisinde sayılabilir. Bu durum Osmanlı Devleti'nin kurumsal açıdan, toplumun en üst tabakasından en alt tabakasına kadar her kesimden insanın korunması ve temel ihtiyaçlarının karşılanması hususunu teminat almaya çalışmasının önemli bir göstergesidir.²⁸²

Defterde köle ve cariyeleri konu eden satış, miras, azat ve nafaka belgeleri bu kişilerin kimlikleri/nitelikleri; uyrukları ve fiziksel özellikleri ile ilgili bilgilere ulaşılmasını da sağlamaktadır. Örneğin bir azatlık belgesinde serbest bırakılan Yuvan isimli Leh asıllı bir

²⁷⁷ İKS, GM, 90, v. 77b-1.

²⁷⁸ Köle satış belgesi için bkz. İKS, GM, 90, v. 22b-1, v.27b-4, v.11a-2.; Miras için ise bkz. İKS, GM, 90, v. 17(2) a-4, v. 66a-1.

²⁷⁹ N. Abacı, *a.g.e.*, s.182.

²⁸⁰ İKS, GM, 90, v.76a-4.

²⁸¹ İKS, GM, 90, v.36a-1.

²⁸² Kaçak kölelere, yakalanmaları halinde sahipleri tarafından alınana veya beytülmalâ intikalleri sağlanana kadar gereksinimlerini karşılamaları için mahkemece nafaka tayin edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Akkaya, "Osmanlıda 16. ve 17. Yüzyıllar Arasında Nafaka Uygulamaları ile Satın Alma Gücü Arasındaki İlişki", *History Studies*, İstanbul 2018.; Ayrıca örnek belge için: İKS, GM, 90, v.10(2)a-5.

köle orta boylu, açık kaşlı, gök gözlü olarak,²⁸³ başka bir satış belgesinde ise Canfeda isimli Rus asıllı bir cariye uzun boylu, açık kaşlı, gök ela gözlü olarak tanımlanmıştır.²⁸⁴ 114 Numaralı defterde köleler vefat eden kimselerin terekelerine kaydedilmişlerdir.²⁸⁵

2.1.5. Galata'da Sağlık Hizmetleri

Siciller incelendiğinde önümüze çıkan dikkat çekici bir metin türü de tıp tarihinde yer alabilecek kayıtlar olan hasta ve doktor arasında imzalanan anlaşmalardır. Bu anlaşmalar operasyon sırasında hastada oluşabilecek herhangi bir hasar ve kalıcı durum veyahut ölüm durumunda doktorun herhangi bir sorumluluk kabul etmediğini ve hastanın bu şartı kabul ettiğine dairdir. Bu anlaşmalar günümüzde yapılan sözleşmelerle benzerlik göstermektedir. Kayıtlarda bahsi geçen sözleşmelere dair uygun örneklere rastlamaktayız. Bu kayıtlarda özellikle söz konusu husus, “*kasığı şakk ve munfetik olan mevzi 'i kat' ”* ibaresi ile geçmektedir. Bu ibare, fitik ameliyatı olacak hastaların Cerrah İstati ile yaptıkları sözleşmelerdir. Kayıtlardan takip edildiği şekilde bu tür ameliyatın fiyatı 250²⁸⁶ ile 1650²⁸⁷ akçe arasında olabilmekte ve bu ücret ameliyatın derecesine göre belirlenmekteydi.

2.1.6. Vakıf

Vakıf, bir kişinin maliki olduğu taşınır yahut taşınmaz mallarını; Allah rızasını kazanmak amacıyla dini, sosyal ve hayri bir gaye için süresiz olarak tahsis etmesidir.²⁸⁸ Başka bir ifadeyle vakıflar, İslam'ın iyiliği ve hayrı öğütlemesinin bir sonucu olarak dayanışma

²⁸³ İKS, GM, 90, v. 22b-5.

²⁸⁴ İKS, GM, 90, v. 74a-1.

²⁸⁵ İKS, GM, 114, v.121b-1.

²⁸⁶ İKS, GM, 90, v. 19b-1.

²⁸⁷ İKS, GM, 90, v. 28b-3.

²⁸⁸ Bahaeddin Yediyıldız, “Vakıf”, *DİA*, C.42 (2012), s.479-486.

duygusu temelinde ortaya çıkmış hukuki kurumlardır.²⁸⁹ Günümüzde modern devletin üstlenmiş olduğu birçok dini, içtimai ve kültürel hizmetler vakıflar aracılığıyla yürütülmüştür. Darüşşifa yapımı ve hastaların tedavisi, medrese, darülhadis, mektep, muallimhane yapımı ve buralardaki eğitim öğretim faaliyetlerinin sürdürülmesi, çeşme, sebil, su yolu, köprü inşası ve her türlü bayındırlık hizmetleri, cami, mescid, zaviye yapımı ve buralarda dini hizmetlerin yürütülmesi, bimarhane, imaret yapımı ve bu kuruluşlar aracılığıyla ihtiyaç sahiplerinin gereksinimlerinin karşılanması gibi birçok alanda hizmet eden vakıflar kurulmuştur.²⁹⁰ Vakıf sahibi söz konusu vakfı sürdürülebilir kılmak için taşınır yada ev, han, hamam, dükkan, bağ, bahçe gibi taşınmazların yanı sıra bir veya birkaç köyün iradı gibi gelir kaynaklarını vakfa tahsis ederdi.²⁹¹ Vakfa tahsis edilen bu gayrimenkuller kiralanarak vakfın giderleri karşılanırdı. Vakıf mülklerinin kiralanma şekilleri peşin ödeme ve taksitlendirilme olarak çeşitlenmiştir. Peşin ödeme şekli olan icare-i muaccele’de kira gelirinin toptan alınması söz konusudur. Bu yönetim ile vakıfların canlanması amaçlanmıştır.²⁹² Defterlerimizdeki kayıtlar incelendiğinde vakıf mülklerinin kiralanmasında en fazla bu yöntemin tercih edildiğini söylemek mümkündür.

Vakıflara bir kişinin herhangi bir malını vakfetmesi de mümkündür. Galata, Bereketzâde mahallesinde sakine olan Dilber hatun, evini Ayasofya-ı Kebir vakfına vakfetmiştir. Kayıтта kendisinden sonra yaşadığı Bereketzade’deki mescide imam olan kişinin her gün mülk suresini okumasını ve kendi ruhuna hediye etmesini dilemiştir.²⁹³

Vakfın hukuki nitelik kazanması ise *vakfiye* düzenlenmesi ile mümkün olurdu. Bir tür sözleşme ve tüzük görevi gören vakfiyede sırasıyla vakıf sahibinin kimliği, *mütevelli* denilen vakfın idarecisi *mevkûf* adı verilen vakfedilen taşınır veya taşınmaz, vakıfta görev alacak kişiler ve her birine ödenecek ücret, vakfın masrafları için ayrılacak meblağ, vakfın gelir kaynakları ve bu kaynaklardan elde edilecek miktar belirtilirdi.²⁹⁴ Nitekim 346 numaralı kayıтта yer alan vakfiyenin içeriği incelendiğinde, Galata’ya tabi Kasımpaşa’da Piyale Paşa-yı kebir mahallesinde sakin olan Hızır Dede b. Osman’ın, bir taraftan İsmail

²⁸⁹ İhsan Akbulut, *Türk Hukuk Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2018, s. 192.

²⁹⁰ M. Akif Aydın, *a.g.e.*, s.241-242.

²⁹¹ M. Kütükoğlu, *Osmanlı Sosyo-Kültürel ve İktisadi Yapısı*, TTK Yayınları, Ankara 2018, s. 60.

²⁹² M. Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 63.

²⁹³ İKS, GM, 90, v.26a-1.

²⁹⁴ M. Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 70.

Paşa mülküne, diğer tarafından kalafatçı Mehmed mülküne komşu olan iki odalı, bahçesinde meyve ağaçları olan mülkünü vakfetmiştir. Vakfın mütevellisi Abdurrahman Çelebi b. Ramazan olarak belirtilmiştir. Abdurrahman'ın ölümü sonrasında ise Piyale Paşa Camii imamı mütevellisi olarak tayin edilmiştir. Vakfiye sahibi kendi ruhu için bir cüz Kur'an okutulmasını, ayrıca özellikle belirttiği El-Hac Hüseyin adlı kişinin kendi ruhuna Kur'an okumasını ve bu görevi evlatlarına da devretmesini ve eylemin sürmesini istemiştir.²⁹⁵

90 numaralı Galata Sicil Defteri incelediğinde beş adet vakfiyeye rastlanılmaktadır. Bunlar; Kâtip Mehmed Efendi b. Abdülmuin Vakfiyesi, Hızır Dede b. Osman Vakfiyesi, Rahime Hanım vakfiyesi ve en nihayetinde Tophane sakini Şakire Hatun vakfiyesidir. Söz konusu vakfiyeler incelendiğinde vakıfların kuruluş amaçları olarak karşımıza çıkan şartlardan biri kişinin kendi ruhuna Kur'an-ı Kerim okutması olduğu görülür. Ancak bu bağlamda en çok öne çıkan kayıt, Divan kâtibi Mehmed Efendi b. Abdülmuin vakfiyesidir. Öyle ki vakıf sahibi, sırasıyla Arab Cami'inde imam olanlara günlük bir buçuk akçe tahsis ederek günde üçer ihlas okumalarını, yine Üsküdar'daki İsmail Ağa Camisi'ndeki müezzinin üç akçe karşılığında günlük üç İhlas süresi ve üç salavat-ı şerif okumasını, yine Abdullah Ağa Camisi'ndeki müezzinin bir akçe karşılığı üç ihlas okumasını istemiştir.²⁹⁶

Tablo: 6: 90 Numaralı Defterlerde Adı Geçen Vakıflar ²⁹⁷

Hekim Şirvan Vakfı	Mimar Yusuf Vakfı
Merhum Kasımpaşa Vakfı	Sefer Kethüda Vakfı
Büyük Emine Hanım Vakfı	Okçu Musa Vakfı
Medine-i Münevvere Vakfı	Kamuran Hatun Vakfı
Nurcihan Hatun Vakfı	Hüseyin Efendi Vakfı

²⁹⁵ İKS, GM, 90, v. 48b-1.

²⁹⁶ İKS, GM, 90, v. 9a-6.

²⁹⁷ İstanbul Kadı Sicilleri Galata 90 Numaralı defterdeki veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

Dilber Hatun Vakfı	Silahdar Mustafa Paşa Vakfı
Midillili Ali Vakfı	Merhum Kasım Ağa Vakfı
Sultan Beyazıd Vakfı	Ayasofya-yı Kebir Vakfı
Kasım Paşa Vakfı	Gülfem Hatun Vakfı

Tablo 7: 114 Numaralı Defterde Adı Geçen Vakıflar ²⁹⁸

Şehid Ali Paşa Vakfı	Kamer Hatun Vakfı
Veys Beşe b. Mehmed Vakfı	Kızlar Ağası Vakfı
Ali Paşa Vakfı	el-Hâc Hasan Vakfı
Longazâde Vakfı	Pilavazoğlu Vakfı
Sakaoğlu Vakfı	Yusuf b. Abdullah Vakfı
Pilavazoğlu Vakfı	Hoca Ali Vakfı
Emrullah Efendi Vakfı	Gazanfer Ağa Vakfı
Kasab Vakfı	Âişe Hatun Vakfı
Davud Çavuş Vakfı	İstanbul Ağası vakfı
Mustafa Çelebi Vakfı	Belkıs Hanım Vakfı
Tırnakçı Mehmed Paşa Vakfı	Rahime Hatun Vakfı
Kılarcıbaşı Ahmed Efendi Vakfı	Ferhad Ağa Vakfı
Sultan Ahmed Vakfı	Cerrâh Câmî-i Şerif Vakfı
Piyale Paşa Gazi Vakfı	Zünnûn Ağa Vakfı

²⁹⁸ İstanbul Kadı Sicilleri Galata 114 Numaralı defterdeki veriler kullanılarak hazırlanmıştır.

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere incelediğimiz defterlerde çok sayıda vakıf bulunmaktadır. Bunlardan biri de Ayasofya-i Kebir Vakfıdır. Bu vakıf, Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'un fethinden sonra kurmuş olduğu en önemli vakıflarından birisidir. Vakfın hizmet alanı içerisinde eğitim, sağlık ve dini hizmetlerin yanı sıra şehrin su ihtiyacını gideren Kırkçeşme çeşmesi ve bilhassa saraya ulaşan su yollarının onarım ve düzenli bakımı da bulunmaktaydı. Bu vakfın ve hizmetlerinin sürekliliğinin sağlanması için çarşı, dükkân ve evler vakfedilmiştir.²⁹⁹

2.2 GALATA'DA EKONOMİK YAŞAM

Galata, Osmanlı hakimiyetine girmeden evvel ekonomik açıdan kendi kendine yetebilen bir yapıya sahipti.³⁰⁰ Bölgenin ekonomik olarak en çok ön plana çıkan özeliği, ticari bir merkez konumunda olmasıydı. Galata, İstanbul'un fethinden sonra da bu konumunu korumaya devam etmiştir. Fetihden sonra artan ekonomik canlanma, bölge ticaretinin daha da artmasına sebep olmuş ve yeni ticari alanlar oluşmuştur.³⁰¹

2.2.1. Esnaf Teşkilatı

Galata bölgesinde esnaf yapılanması karşılıklı yardımlaşma ve kontrollü olma prensibine göre şekillenmiştir. Aynı meslek gurundan olan esnaflar birbirini sahiplenir, kuşatır, destek olur ve kollardı.³⁰²

²⁹⁹ Detaylı bilgi için bkz. Eyüp Sabri Kala, "Fatih Külliyesi ve Ayasofya-i Sebir Vakfı", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, C.15 (2020), s.102

³⁰⁰ Wolfgang Müller-Wiener, *İstanbul'un Tarihsel Topografyası*, YKY Yayınları, İstanbul 2001, s. 60.

³⁰¹ Halil İnalçık, "Ottoman Galata, 1453-1553", *İstanbul Tarihi Araştırmaları*, İstanbul 2019, s. 293.

³⁰² Joseph von Hammer, *İstanbul ve Boğaziçi*, C.1, (Çev. Senail Özkan), TTK Yay., Ankara 2011, s.327-328.

Esnaflar çeşitli kurallara tabii olarak çalışmış ve denetlenmişlerdir.³⁰³ Esnaflar arasındaki kuralların uygulamaya konması ve oluşabilecek anlaşmazlıkların giderilmesini sağlayan kişiler, yiğitbaşılar ve kethüdalardır. Bu görevliler yine esnaf tarafından seçilmiş kişilerdi. Bunların yanında ehl-i hibre de bulunmaktaydı.³⁰⁴ Bu görevliler her meslek gurubunun içerisinde o meslek grubunu temsilen seçilmiştir. Burada amaç, seçilen kişinin ilgili meslek grubu içinde onay alan birinin olması, bunun da oy ile seçilerek sağlanması ve görevlendirilmesidir.³⁰⁵ 114 numaralı defterde Galata’da havıyarcı sınıfına bir kethüda ataması yapılmıştır.³⁰⁶

Bu görevliler ihtisap ağasına karşı sorumlu olurlardı. İhtisap ağaları bazı mallarda uygulanan narh ile ilgilenir, fiyatını belirler, kanunların korunmasını ve uygulamaya konulmasını sağlardı. Kadıya karşı sorumlu durumdaydı.³⁰⁷ Esnafın mallarının satış fiyatının belirlenmesi görevi kadıya aittir. Bazı fiyat artırım istekleri için esnaflar kadıya başvururlar, artış sağlanır veya talep reddedilirdi.³⁰⁸

Esnafların kontrolünü sağlayan bir diğer önemli yapı ise esnaf loncalarıdır. Galata’daki lonca sayısı 57 grup ve 1109 lonca olarak belirtilmiştir.³⁰⁹ Loncalar kendi üretimlerini kontrol ederlerdi. Bunun yanında aynı zamanda iç rekabeti azaltıp kendi alanlarında faaliyet gösteren yeni esnafları da denetlemişlerdir.³¹⁰

Loncalar kısmen özerk bir yapıdaydılar. Hem aynı iş kolundaki esnafların rekabetini kontrol altında tutar ve çekişmelerine engel olur hem de diğer meslek kollarında faaliyet gösteren esnafların kendi iş kollarına giren alanlarda çeşitli faaliyetlerde bulunması durumuna karşı kendi gruplarını kurarlardı.³¹¹ Mesela, Galata’da takkeci esnafının, takkelerine kürk işlenmesi durumunda bu işin takkeçiler tarafından üstlenilmemesi ve işin kürkçülere bırakılması istenmiştir. Bu örnek esnaf gruplarının birbirlerinin işlerine

³⁰³ Ömer Lütfi Barkan, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Esnaf Cemiyetleri”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Mecmuası*, C.41, S.1-4 (1985), s.39.

³⁰⁴ Ahmet Refik, *Eski İstanbul*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011, s.104.

³⁰⁵ Reşat Ekrem Koçu, *Tarihte İstanbul Esnafı*, Doğan Kitap, İstanbul 2003, s.17.

³⁰⁶ İKS, GM, 114, v. 149b-5.

³⁰⁷ Şevket Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi 1500-1914*, İletişim Yay., İstanbul 2009, s.59.

³⁰⁸ Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yay., İstanbul 2010, s.299.; Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlılar’da Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, Enderun Yay., İstanbul 1983, s.12.

³⁰⁹ R. Mantran, *16-17. Yüzyılda İstanbul’da Gündelik Hayat*, İstanbul 2005, s.330.

³¹⁰ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Paradigma Yay., İstanbul 2012, s.129.

³¹¹ Suraiya Faroqhi, “Krizler ve Değişim 1590-1699”, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C.2, (Çev. Ayşe Berktaş), Eren Yay., İstanbul 2004, s.709.

müdahalede bulunmalarının önüne geçmek ve her esnaf grubunun kendi zanaatını sergilemelerini ve birbirlerinin sınırlarını ihlal etmelerine izin verilmediğinin güzel bir örneğini oluşturmuştur.³¹²

Bir başka örnek ise Kasımpaşa'da derici esnafıyla ilgilidir. İlgili kayıтта Halil b. İbrahim'in taşradan çeşitli dericilerle anlaşarak derileri koltukçulara sattığı tespit edilmiş, bu durum mahkemece kusurlu hareket olarak görülerek ilgili derilerin debbağ esnafına satılması konusunda tembihte bulunulmuştur.³¹³

Başka bir kayıтта ise meyhaneci taifesinden dükkanlarında içki ile yiyecek satanlardan belirli bir vergi alınmış, yalnızca ikisinden birini satanlardan bu vergi istenmemiştir. Bu örnekte görüldüğü gibi verginin bir esnaf için bir caydırıcı olması hedeflenmiştir.³¹⁴

Esnaf, aynı zamanda işlerinin devamlı olması ve diğer grupların kendi işlerine engel olacak şekilde davranmalarının da önüne geçmiştir. Örneğin Kasımpaşa'daki Emir Efendi fırınının sahibi ve *habbaz* taifesinden olan Mıgırđıç'ın Küçük Piyâle Paşa Fırını'nın yakınındaki bakkal dükkanında tezgâh açarak ekmek sattığı tespit edilmiş ve mahkemece bu durumun esnafa zarar verdiği görülmüş ve davranışın önüne geçilmiştir.³¹⁵

Lonca içinde esnaf olarak görev yapan bir kişi herhangi bir nedenle mesleğini bırakırsa dükkanını, aletlerini söz konusu meslekte ehil başka bir esnafa devrederdi. Böylece aynı meslek grubu içerisindeki alet ve edavât aynı sistem içerisinde yok olmadan devam ederdi. Bu sebeple esnaflar istedikleri gibi dükkân açıp kapatamazlardı.³¹⁶ Dükkân açabilmek için bir esnaf grubu sınıfının içerisinde yer almak ve esnaf kethüdasına bedel³¹⁷ ödenmesi gerekirdi. Bununla birlikte dükkanında dilediği miktarda mal satışı yapamaz, ürün fazlası veya eksiki bulunamazdı.³¹⁸

Esnaf yapılanmasının temeli ustanın yanı sıra zanaatını devam ettirebilecek bir çırağını bırakması ile mümkündür. Çırakları, şakirtleri de ilgilendiren kurallar da mevcuttur.

³¹² İKS, GM, 90, v. 43a-2.

³¹³ İKS, GM, 90, v.16a-1.

³¹⁴ İKS, GM, 90, v. 16b-4.

³¹⁵ İKS, GM 90, v. 59a-1.

³¹⁶ Ş. Pamuk, *a.g.e.*, s. 59.

³¹⁷ Bu bedel “ bi't-tariki'l-rüşve” olarak geçmektedir. Burada “rüşve” ile ifade edilen bir adama ameli mukabilinde verilen ücrettir. *Lügat-i Remzi*, Ankara 2018, s. 591.

³¹⁸ M. Çağatay Uluçay, *XVII. Yüzyıl'da Manisa'da Ziraat, Ticaret ve Esnaf Teşkilatı*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1942, s.21.

Örneğin bir çırağın aynı meslek grubundan başka bir ustanın yanına geçmesi için tek şartı, ustasının onu kovmasıydı. Esnaflar ortaklıklar kurabilir ve iş yerlerini bir şirkete çevirebilirlerdi. Bu sayede usta olmak için uygun ortam da sağlanmış olurdu. Ortaklıkların feshi veya ortaklardan birinin vefatı gibi durumlarda iş mahkemeye taşınırdı.³¹⁹

90 Numaralı defterde gayrimüslim esnafın yaptığı meslekler arasında habbaz³²⁰, mellah³²¹, tüccar³²², meyhaneci³²³ sayılabilir.

2.2.2. Ticaret Merkezleri

2.2.2.1. Liman ve İskele

Boğazın Haliç tarafının kuzey sahiline uzanan Galata, içerisindeki limanlar ve iskeleler ile tarih boyunca hep gözde bir mekân olarak öne çıkmıştır. 12.yy'dan itibaren bu elverişli bölgenin farkına varan Venediklilerin, bu bölgeyi ticari bir üs olarak öne çıkarmaları Galata'yı ve onun özelinde de İstanbul'u deniz ticaretinde önemli bir merkez haline getirmiştir.³²⁴ Galata'nın en elverişli yanı, gemilerin tam anlamıyla kıyıya yanaşmalarını sağlayacak noktada suyun derinliğini korumasıdır. Bu derinlik sayesinde daha büyük gemiler dahi limandan kolaylıkla boşaltma ve yükleme yapabiliyordu.³²⁵ Liman ve yanaşan gemiler arasındaki geçişler kurulu bir limana ihtiyaç duymaksızın bir tahta aracılığıyla dahi sağlanabiliyordu.³²⁶ Şehri ziyarete gelen İbni Battuta³²⁷, limanın işlekliği

³¹⁹ Eunjeong Yi, *17. Yüzyıl İstanbul'unda Lonca Dinamikleri*, (Çev. Barış Zeren), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2018, s.111.

³²⁰ İKS, GM, 90, v.2a-1.

³²¹ İKS.GM, 90, v.26b-3.

³²² İKS.GM, 90, v.4b-1.

³²³ İKS.GM, 90, v.35a-1.

³²⁴ Eser Tutel "Limanlar -Osmanlı Dönemi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.5, Tarih Vakfı Yay., İstanbul 1994, s.216.

³²⁵ R. Mantran, *İstanbul Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2020, s.87.

³²⁶ W. Müller-Wiener, *a.g.e.*, s. 60.

³²⁷ İbn Battûta Tancî, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, (Çev.A. Sait Aykut), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, s. 337.

ve her geminin kolaylıkla alışveriş yapabilmesinden söz etmiştir. Galata'nın bu elverişli liman konumu Osmanlı fethinden sonra da önemini korumuştur.

Galata sur kapıları sahile açılan bir özelliğe sahiptir. Bu kapılar aynı zamanda açıldıkları sahile de isimlerini vermişlerdir. Bunlar; Kireç Kapı, Karaköy kapısı, Azap Kapısı gibi sıralanabilmektedir. Limanların idaresi *liman* kaptanı adı verilen kişilerin idaresindeydi. Buna ilaveten her iskelede de iskele kethüdası³²⁸ bulunmaktaydı. Gümrükten ise gümrük nazırı sorumluydu.

Her iskelenin belirli fonksiyonlarına göre sıralandığı ve kimlik kazandığı bilinmektedir.³²⁹ Bazıları gemilerin ihtiyaçlarını gidermede görev yaparken, bazıları da uluslararası ticaret için hizmet vermekteydi. Çoğunluğu ise Anadolu ve İstanbul arasındaki bağlantının sağlanmasında görevliydi. Buna örnek olarak; Azap kapı limanı sefere yeni çıkacak veya yeni dönen gemilerin bakımlarının yapılıp onarım işlerinin yapıldığı limandı. Gemilerin çeşitli gereksinimlerinin giderilmesini sağlayabilecek esnaf grubu bu limanda bulunurdu.³³⁰

Şehirde esnaflık yapanlar arasında uygulanan kurallar, iskelede görev yapan esnaflar için de uygulanmıştır. Her esnaf bir iskeleye bağlı olarak çalışmıştır. Bu bağlılık sadece kendi bağlı olduğu iskeleden yolcu ve yük taşınmasına izin vermiştir ve bu kural sıkı takipler ile kontrol altında tutulmuştur. İskelelerde çalışacak kişilerin çıraklıktan yetişmeleri şartı aranmıştır.³³¹

Kayıklar da iskelenin bir malıydı. Kayıklar ile yapılan her türlü taşımacılık faaliyetleri ait olduğu iskelenin işlerinden oluşmaya mecburdu. Kayıkların elden çıkarmayı düşünenler, meslek erbabı olarak nitelendirebilecek kişilere devredebilirlerdi.³³²

Denizlerde kullanılan diğer bir araç ise peremeler olarak adlandırılan araçlardır. Peremeler genellikle haliç ile İstanbul arasındaki geçişlerde kullanılmıştır. Kayıkların bir iskeleye bağlı olması gerektiği gibi bu aletler de bir iskeleye dahildiler ve o iskelenin

³²⁸ Cengiz Orhonlu, "Osmanlı Türkleri Devrinde İstanbul'da Kayıkçılık ve Kayık İşletmeciliği", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C.16, S. 21 (2000), s.111.

³²⁹ W. Müller-Wiener, *a.g.e.*, s. 159.

³³⁰ E. Çelebi Kömürçüyan, *a.g.e.*, s. 35.

³³¹ C. Orhonlu, *a.g.e.*, s.111.

³³² C. Orhonlu, *a.g.e.*, s.112.

işlerinde kullanılmasına izin verilirdi. Bu aletlerin elden çıkarılması, satılması veya miras yoluyla bırakılmaları mümkündür.³³³

2.2.2.2. Ana Ticaret Merkezi: Lonca

17.yüzyılın sonlarına kadar Galata'nın en önemli ticaret alanı Lonca idi. Lonca ticari bir alan, bir bölge veya bir bina olarak kaynaklarda geçmektedir. Lonca, Osmanlı terminolojisinde bilindiğinden farklı olarak bir esnaf örgütlenmesi anlamıyla yerleşmemiştir. Terim, Latince bir kelime olan "loggia"dan dilimize uyarlanmış, han ve kervansaray kelimesini karşılayan *fondaco* ile eş anlamlı bir özelliğe kavuşmuştur. Bu iki kelimenin batı dillerindeki yerleri incelendiğinde bunların bölgeye gelen tüccarların barınma, beslenme, konaklama, ticaret yapma ve depolama imkânı sağlayan mekânlar olarak öne çıktığı görülür. Sonralarda bu kelime "fondaco"dan ayrılarak ve daha kapsamlı bir şekilde mekânları ve ticari alanları karşılayacak duruma geldi. Ticari alanları ifade eden benzer sözcük gruplarını da içine alacak kadar kapsamı gelişti.³³⁴

Galadaki loggia'dan ilk defa 1304 yılında bahsedilmiştir. Bu kelime, Bizans'ın Cenevizlilere verdikleri ticari imtiyazlar arasında kurulmasına izin verilen yapılar arasında sayılmıştır. Kurulan *loggia* ekonomik faaliyetin yürütüldüğü bir merkez olarak görülmektedir.³³⁵

Lonca bölgesi Yağ kapanı kapısından kuleye doğru uzanan yerde vücut bulmuştu. Galata loncası bir binayı değil bir bölgeyi kapsamıştır. Bu bölge meydanı, çarşmayı ve yönetim çarşısını da içine alan bir yerdi. Loncada yer alan dükkanlar sokak boyunca sağ ve sol karşılıklı halde devam eden bir sıra takip etmişlerdir. Dükkânların bir kısmı bitişik bir kısmı ise iki katlı şekilde inşa edilmiştir.³³⁶

Bölge, Osmanlı hakimiyeti sonrasında oldukça genişlemiştir. Bölgedeki dükkanların sayısı artmış, dükkanlar, hamamlar ve çarşılar inşa edilmiştir. Bölgenin ekonomik olarak

³³³ C. Orhonlu, *a.g.e.*, s.111.

³³⁴ Şerafettin Turan, "Venedik'te Türk Ticaret Merkezi (Fondaco dei Turchi)", *Belleten*, S. 126 (1968), s. 247.

³³⁵ Semavi Eyice, *Galata ve Kulesi*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul 2012, s. 12.

³³⁶ Pedro'nun Zorunlu İstanbul Seyahati, (Çev. Fuad Carım), Güncel Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 186.

genişlemesi vakıfların da oldukça artmasına vesile olmuştur. Kurulmuş olan vakıfların çoğu loncada ev ve dükkanlara sahip durumdadır. Bölgede varlıklarını belli eden en önemli üç vakıf Rüstem Paşa, Ayasofya ve İbrahim Paşa vakıflarıydı.³³⁷

Galata bedesteni artan ticari faaliyetlerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Rüstem Paşa vakfının en önemli özelliği ise bir kervansaraya sahip olmasıdır. Burası gelen malların toplandığı bir merkezdi ve esnafa ürün dağıtımını bu noktadan yapılmaktaydı.³³⁸

2.2.2.3. Çarşılar, Dükkanlar ve Mahzenler

Lonca bölgesi haricinde Galata'da en önemli ticaret bölgesi Karaköy ve etrafıydı. Karaköy'de vakıflara ait gayrimenkullerde konuşlanmış 16 kadar dükkân mevcuttu. Kale duvarlarına bitişik inşa edilmiş dükkanların daha iyi durumda olduğunu söylemek mümkündür. Bölgede yer alan pazar yeri çarşıya dönüştürülmüştür.³³⁹ Burası Karaköy çarşısı adıyla anılır hale gelmiştir. Bölgede açılan yeni dükkanlar, odalar ve hanlar ile bölgeye rağbet artmıştır. Bu gelişmenin önemli bir sebebi, loncanın sınırlarının haddinden fazla artması ve ticaretin yeni bir merkez aramasıydı. Karaköy bu anlamda yerleşimi seyrek olmasıyla da ticaret için daha tercih edilebilir bir nokta haline gelmiştir. Böylece Karaköy çeşitli doğal ve beşerî yollardan ticari faaliyetlerin canlandığı bir nokta haline gelmiştir.³⁴⁰ Bu iki önemli ticaret mekânı haricinde önemli diğer bir yer Arap çarşısıdır. Burada dükkanlar haricinde konaklamak için kiraya verilen odalar da rağbet görmüştür.³⁴¹

³³⁷ Gönül Cantay, "Kurşunlu Han", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.5, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul 1994, s. 126.

³³⁸ Ö. Lütfi Barkan, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546) Tarihli*, Baha Matbaası, İstanbul 2004, s. 109.

³³⁹ Said Öztürk ve Yaşar Baş, *Üç Devirde Bir Mabed Ayasofya*, OSAV Yayınları, İstanbul 2005, s. 290-291.

³⁴⁰ Ahmed Akgündüz- Said Öztürk ve Yaşar Baş, *Üç Devirde Bir Mabed Ayasofya*, OSAV Yayınları, İstanbul 2005, s. 290-291.; Sarkis Sarraf Hovhannesyan, *Payitaht İstanbul'un Tarihçesi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011, s. 44.

³⁴¹ Timur Kuran, *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, C.5, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s. 218.

Galata’da ticaret merkezi olarak sayılabilecek diğer yerler; yaylacılar, simidciler ve kürkçüler çarşısıdır. Buradaki dükkanlar çoğunlukla vakıflara ait menkulleri içinde barındırmıştır.³⁴²

Bölgede dükkanlar haricinde tüccarların mallarına ev sahipliği yapan mahzenler de bulunmaktadır. Bu mahzenlerin en önemlilerinden biri, kurşunlu mahzeniydi. Galata’daki mahzenleri kullananlar genellikle yabancı tüccarlardı.³⁴³

Bireysel olarak dükkân sahibi olan esnaflar da Galata’da mevcuttu. Fetih sonrası yapılan sayımlara göre bölgedeki 33 dükkânın 18’i devlete aitti. Bölgeden kaçan bazı gayrimüslim dükkanları devletin eline geçmiştir. Bölgede kiliselere ait dükkânlar da bulunmaktaydı. Bu dükkanların bazıları kiraya verilmişti.³⁴⁴ Dükkanların kiralari 10-15 akçe arasında değişmekteydi. Kiraya verilme 3 şekilde gerçekleşmekteydi: “*Mukataa*”, “*icareteyn*” ve “*icare-i sahiha*”. Bunlardan “*icare-yi sahiha*” belirli bir süre için kiralamayı karşılamaktadır. Bu süre gayrimenkulde 1 yıllık olarak belirtilmiştir.³⁴⁵

Galata’da en yaygın olan usul ise *icareteyn* yani çift kira usulüdür.³⁴⁶ Bu usul şu şekildeydi: “*icâre-i muaccele (peşin kira) denilen ve umûmiyetle vakıf emlâkin gerçek değerinin yarısına eşit olup, bunların tamirine harcanması gereken sâbit bir meblağ ile icâre-i müeccele (tecil edilmiş, ertelenmiş kira) denilen ve aslında normal kira bedelinden çok düşük olup, değiştirilmesi mümkün olmayan yıllık bir ücret ödüyordu*”. Bu şekilde kiralamada dükkanlar kiracılar tarafından miras bırakılabilir, hak devredilebilir ve menkulün sahibinin izni ile satış işlemi gerçekleştirebilirdi.³⁴⁷

³⁴² Timur Kuran, *a.g.e.*, s. 218.

³⁴³ E. Çelebi Kömürçüyan, *a.g.e.*, s. 35.

³⁴⁴ M. Doukas, *Tarih Anadolu ve Rumeli 1326-1462*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s. 278.

³⁴⁵ Bahaeddin Yediyıldız, “XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu”, *Vakıflar Dergisi*, S. 18 (1984), s. 20.

³⁴⁶ İKS, GM, 90, v.27a-3, 28b-1, 40b-3, 44a-1, 45b-1, 54a-1, 54a-2, 54b-1, 67b-2, 77a-3.

³⁴⁷ B. Yediyıldız, *a.g.e.*, s.21.

SONUÇ

Osmanlı döneminde Galata, İstanbul'un en gözde ve en önemli yerleşim merkezlerinden biriydi. Burada çok farklı dini ve etnik yapıya sahip kimseler bir arada yaşamlarını sürdürmekteydiler. Bu bağlamda Müslüman ve Gayrimüslim unsurların huzur içerisinde bir arada yaşadıkları görülmektedir. İstanbul'un fethinden sonra doğal olarak bölgede Gayrimüslim nüfusun yoğun olduğu görülür. Ancak fetih sonrasında Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul için izlediği iskân politikası sonrasında Müslüman nüfus hızla artmıştır. Nitekim incelediğimiz defterlerde Müslüman mahallelerinin sayısında artış gözlemlendiği görülür. Müslüman mahalle adlarına baktığımızda, şahıs isimlerinin yanı sıra mescid ve cami gibi mimari yapıların isim olarak kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte farklı etnik ve dini kimliğe sahip kimselerin aynı mahallede ikamet ettikleri, mahalleler arasında bu anlamda bir ayrımın yapılmadığı gözlenmiştir.

Galata mahkemelerine müracaat eden kimselerin özelliklerine bakıldığında, bu mahkemelere gayrimüslimlerin de başvurdukları görülmektedir. Bu durum gayrimüslimlerin Osmanlı mahkemelerine ve hukuk sistemine olan güveninin bir göstergesidir.

İncelediğimiz defterlerin muhtevasına bakıldığında 90 numaralı defterin daha çok hüccetlerden, 114 numaralı defterin ise tereke kayıtlarından oluştuğu görülmektedir. Tereke kayıtları günlük hayatta kullanılan ev eşyalarının, okunan kitapların, giyim kuşamın anlamlandırılması açısından, hüccetler ise mahkemeye taşınan olayların muhtevası hakkında fikir edinmemizi sağlamıştır.

1663 ve 1672-1673 tarihlerinde Galata'da aile mefhumuna önem verildiği görülmekle birlikte boşanma hadiselerinin de yoğun bir şekilde yaşandığı gözlenmiştir. Bu bağlamda incelediğimiz belgelerde nikah, boşanma, mehir ve veraset kayıtlarına çok fazla yer verildiği görülmektedir.

Belgelerde kölelerin satış işlemine dair kayıtların varlığı incelediğimiz tarihlerde bu sistemin aktif bir şekilde işlediğini göstermektedir. Bunun yansısı defterlerde çok sayıda vakıf adının geçmesi Osmanlı Devleti'nin bir vakıf medeniyeti olduğunun göstergesidir. Bu kayıtlar Galata'da sosyal kurumların ve dolayısıyla dayanışmanın güçlü olduğunu göstermektedir. Ancak Galata'yı ön plana çıkaran özellik bu bölgenin ticari açıdan işlek bir yer olmasıdır. Limanlar, çarşılar ve dükkanlar bu bağlamda söylenebilir.

Gayrimüslimler muhtelif iş kollarında ve ticari faaliyetlerde boy göstermişlerdir. Onların bu faaliyetleri yerine getirmesinde devletin katkısı büyüktür. Zira incelediğimiz kayıtlarda esnaf ilişkileri ve esnafın haklarının korunması konusunda dikkate değer bilgiler bulunmaktadır.

Defterlerde sosyal ve gündelik yaşama dair başka bilgiler de bulunmaktadır. Nitekim 114 numaralı defterde yer alan tereke kayıtları kişilerin evlerinde kullandıkları çeşitli eşyalar, giydikleri kıyafetler, okudukları kitaplar hakkında önemli veriler içermektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, 90 numaralı defterin bir yıllık süreyi, 114 numaralı defterin ise 2 yıllık bir süreyi kapsaması ve dolayısıyla az sayıda verinin elde edilmesi, Galata'daki gündelik yaşam hakkında genel yargılara varmayı mümkün kılmamaktadır. Bu duruma rağmen en azından ilgili dönemin Osmanlı sosyoekonomik tarihi hakkında bir fikir vermektedir. Bu çalışma en azından bu yönüyle alana katkı sağlamayı hedeflemiştir.

KAYNAKÇA

I. Basılmış Arşiv Kaynakları

İstanbul Kadı Sicilleri, Galata Mahkemesi, 90 Numaralı Sicil (H. 1073-1074/ M. 1663), Proje Yön. Mehmet Akif Aydın, Ed. Coşkun Yılmaz, İSAM Yay., İstanbul 2012.

İstanbul Kadı Sicilleri, Galata Mahkemesi, 114 Numaralı Sicil, (H. 1083-1085/M. 1672-1674), Proje Yön. Mehmet Akif Aydın, Ed. Coşkun Yılmaz, İSAM Yay., İstanbul, 2019.

II. Diğer Kaynak ve İncelemeler

Abacı, Nurcan. *Bursa Şehrinde Osmanlı Hukuku'nun Uygulanması (17.Yüzyıl)*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

Adalı, B., - Günalan, R. "XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Mevleviyet Kadıları", *Prof. Dr. Şevket Nezih Aykut Armağanı*, Etkin Yayınevi, İstanbul 2004, s. 9-24.

Akdağ, Mustafa. *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, Cem Yayınevi, İstanbul 1974.

Akbulut, İhsan. *Türk Hukuk Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2018.

Akgündüz, Ahmet. *Osmanlı'da Harem / İslam Hukuku'nda Kölelik- Cariyelik Müessesesi*, Osav Yayınları, İstanbul 2000.

Akgündüz, Ahmet. *Osmanlı Hukukunda Vakıflar, Hükümleri ve Çeşitleri*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

Akgündüz, Ahmet. *Şer'iyye Sicilleri: Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler*, C.1 Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.

Akgündüz, Ahmet - Said Öztürk, *700 Yılında Bilinmeyen Osmanlı*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1999.

Atar, Fahrettin. "Mahkeme", *DİA*, 27 (2001), Ankara, s.342.

Atar, Fahrettin. "Nikah", *DİA*, 33 (2007) İstanbul, s.112-117.

- Atar, Fahretin. *İslam Yargılama Hukukunun Esasları*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2013.
- Ateş, Ahmed. "İstanbul'un Fethine Dair Sultan Mehmed Tarafından Gönderilen Mektublar Ve Bunlara Gelen Cevaplar", *Tarih Dergisi*, 7 (2011), s. 19-20.
- Aydın Bilgin- Rıfat Günalan, *XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Mevleviyet Kadıları*," Prof. Dr. Şevket Nezihi Aykut Armağanı, Etkin Yayınevi, İstanbul 2011, s.19-34.
- Aydın, Mehmet Akif. Osmanlı Hukukunun Genel Yapısı ve İşleyişi, *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, 10.15 (2002), Ankara 2003.
- Aydın, Mehmet Akif. "Mahkeme", *DİA*, 27 (2001), İstanbul, s. 342.
- Aydın, Mehmet Akif. "Mehir", *DİA*, 28 (2003), İstanbul, s. 389-391.
- Aydın, Mehmet Akif. *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yayınları, İstanbul 2020.
- Aydın, Mehmet Akif. *Osmanlı Aile Hukuku*, Klasik Yayınları, İstanbul 2021.
- Barbaro, Nicolo. *Konstantiniyye Muharası Ruznamçesi*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1953.
- Barkan, Ömer. L. *Kanunnameler*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü Neşriyatı, İstanbul 1943.
- Barkan, Ömer L. Osmanlı İmparatorluğunda Esnaf Cemiyeti. *İstanbul Üniversitesi İktisat Mecmuası*, 41 (1985), s.1-4.
- Barkan, Ömer. L. *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546) Tarihli*, Baha Matbaası, İstanbul 1970.
- Bassano, Luigi. *Kanuni Dönemi Osmanlı İmparatorluğu'nda Gündelik Hayat*, (Çev. S. Cangi), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011.
- Baştav, Şerif. "XVI. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihine Göre İstanbul'un Muharası Ve Zebti", *Belleten*, 69. 68 (1594), s. 51-82.
- Bayındır, Abdülaziz. "Bey Bi'l-Vefa", *DİA*, 6 (1996), İstanbul, s. 20-22.

- Bayındır, Abdülaziz. "Osmanlı'da Yargının İşleyişi". *Osmanlı Ansiklopedisi*, 6 (1996), s. 435-436.
- Bayındır, Abdülaziz. *İslam Muhakeme Hukuku*, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul 2015.
- Bertele, Tommaso. *Venedik Ve Kostantiniyye: Tarihte Osmanlı- Venedik İlişkileri*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2002.
- Beydilli, Kemal. *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü*, Pınar Yayınları, İstanbul 2018.
- Bilgin, Vecdi. *Osmanlı'da Sosyal Yapı ve Fıkıh*, İz Yayıncılık, İstanbul 2003 .
- Bilgin, Aydın. "Osmanlı Dönemi İstanbul Mahkemelerine Ait Sicillerin Korunması ve Şeriyye Sicilleri Arşivinin Kurulması", *Arşiv Araştırmaları Dergisi*, 1 (1999), s. 55-73.
- Bozkurt, Gülnihal. *Alman- İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumları*, TTK Yayınları, Ankara 1996.
- Bozkurt, Gülnihal. "Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 64 (2015), s.7-8.
- Bulunur, Kemal, İ. *Osmanlı Galatası*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2014.
- Byzantions, Dosionysis. *Boğaziçi'nde Bir Gezinti*, (Çev. M. F. Yavuz), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2010.
- Canaye, Philippe. F. *Fresne Canaye Seyahatnamesi-1573*, (Çev. T. Tunçdoğan), Kitap Yayınları, İstanbul 2009.
- Cantay, Gönül. "Kurşunlu Han", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 5 (1994), İstanbul.
- Carım, Fuat. *Kanuni Devrinde İstanbul*, Yeni Savaş Matbaası, İstanbul 1964.
- Cin , Halil. *Eski Hukumuzda Boşanma*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1988.

- Cin, Halil. *Osmanlı Hukukunda Evlenme*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi İstanbul Yayınları, Ankara 1974.
- Cin, Halil -Akgündüz, Ahmet. *Türk Hukuk Tarihi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1995.
- Clavijo, Ruy. D. *Timur Devrinde Kudüs'ten Semerkand'a Seyahat*, (Çev. Ö. R. Doğrul), Kesit Yayınları, İstanbul 2007.
- Çetin, Firdevs. *Batılı Seyyahlara Göre İstanbullu Gayrimüslimler*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2012.
- Demirel, Ömer- Gürbüz, Adnan- Tuş, Muhiddin, "Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı", *Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi*, C.1, Ankara 1992.
- Derscham, Hans. *İstanbul ve Anadolu'ya Seyehat Günlüğü*, (Çev. Y. Önen), Kültür Bakanlığı Yayınları, Mersin 1992.
- Dirimtekin, Feridun. *İstanbul'un Fethi*, Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Dolfin, Zorzo. "1453 Yılında İstanbul'un Muhasara ve Zabtı". *Fatih Ve İstanbul*, (Çev. S. Sinanoğlu), İstanbul 1953.
- Doukas, Michael. *Tarih Anadolu ve Rumeli 1326-1462*, Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2008.
- Eken, Güven. *Fiziki, Sosyal Ve İktisadi Açılan Divriği (1775-1845)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1993.
- Ekin, Ümit. *Seyahatnamelerin Işığında Osmanlı Toplumunda Köleler*, Tezkire Yayıncılık, İstanbul 2017.
- Ekinci, Ekrem Buğra. "Osmanlı Devleti'nde Mahkemeler Ve Kadılık Müessesesi Literatürü". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5 (2005), s.417-440.
- Ekinci, Ekrem. B. *Osmanlı Hukuku*, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2010.
- Eldem, Ethem. "Nostaljidten Arındırılmış Bir Bakış: Galata'nın Etnik Yapısı". *İstanbul Dergisi*, 50 (1992), s. 58-63.

- Emecen, Feridun. M. *Fetih ve Kıyamet: 1453 İstanbul'un Fethi ve Kıyamet Senaryoları*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.
- Erbay, Celal. "Nafaka", *DİA*, 32 (2006), s. 282-285.
- Ergenç, Özer. "Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 4.4 (1984), s.69-78.
- Esad, Celal. *Eski Galata ve Binaları, Ahmed İhsan ve Şürekası*, İstanbul 1329.
- Çelebi, Evliya. *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C.1, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2010 .
- Eyice, Semavi. "Galata Hakkında İki Kitap Ve Bu Münasebetle Bazı Notlar", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 1.1 (1949), s. 212-219.
- Eyice, Semavi. "Arap Camii", *DİA*, 3 (1991), s. 326-327.
- Eyice, Semavi. "Galata", *DİA*, 8 (1969), 116.
- Eyice, Semavi. "Rumeli Hisarı". *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.6, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.
- Eyice, Semavi, Galata ve Kulesi, *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu*, İstanbul 1969.
- Eyüce, Ahmet. *Geleneksel Yapılar ve Mekanlar*, Birsan Yayınevi, Ankara 2005 .
- Faroqhi, Suraiyya. "Krizler ve Değişim 1590-1699". *Osmanlı İmparatorlu'nun Ekonomik Ve Sosyal Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, (Çev. A. Berktaş), C.2, Eren Yayınları, İstanbul 2004.
- Faroqhi, Suraiyya. *Orta Halli Osmanlılar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.
- Fleet, Kate. *Erken Osmanlı Döneminde Türk- Ceneviz Ticareti*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.
- Fraze, C. A. *Katolikler ve Sultanlar*, Küre Yayınları, İstanbul 2009.
- Freely, Brendan, & Freely, John. *Galata Pera Beyoğlu: Bir Biyografi*, (Çev. Y. Türedi), YKY, İstanbul 2020.

- Gedikli, Fethi. "Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şeriyye Sicilleri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* , 5 (2005), İstanbul, s.187-213.
- Genç, Mehmet. *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2010.
- Gibbons, Herbert. A. *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, (Çev. Bülent Arı), 21.YY. Yayınları, Ankara 1998.
- Goffman, Erving. *Kamusal Alanda İlişkiler*, Heretik Yayınları, İstanbul 2017.
- Gölbilgin , Tayyib. *Osmanlı Müessesleri Teşkilatı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1997.
- Göyünç, Nejat. "Türk Kültür Tarihi Bakımından Arşivlerimizin Önemi", *Bellekten*, Ankara
37. 147 (1973), s. 305-319.
- Gyllius, Petrus. *İstanbul'un Tarihi Eserleri*, (Çev. E. Özbayoğlu), Eren Yayınları, İstanbul 1999.
- Gyllius, Petrus. *İstanbul Boğazı*, (Çev. E. Özbayoğlu), Eren Yayınları, İstanbul 2000.
- Hammer, J. Von. *İstanbul ve Boğaziçi*, (Çev. S. Özkan), TTK Yayınları, Ankara 2011.
- Heyd, W. *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, (Çev. E. Z. Karal), TTK Yayınları, Ankara 2000.
- Hızlı, M. "Osmanlıda Mahalle İmamlarının Performanslarına Dair". *Tesam Akademi Dergisi*, 1.1 (2014), İstanbul.
- Howhannesyanyan, S. S. *Payithaht İstanbul'un Tarihçesi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2011.
- İbn , Batuta. *İbn Batuta Seyahatnamesi*, (Çev. S. Aykut), YKY, İstanbul 2005.
- İhsanoğlu, Eldar. *Osmanlı Devleti Medeniyeti Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999.
- İnalçık, Halil. "Osmanlı Hukukuna Giriş: Örfi- Sultani Hukuk Ve Fatih'in Kanunları", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 13 (1958), s.104-107.

- İnalcık, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, Eren Yayınları, İstanbul 2000.
- İnalcık, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.
- İnalcık, Halil. *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet*, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000.
- İnalcık, Halil. "Galata –Osmanlı Dönemi- ", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.3, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s.349.
- İnalcık, Halil. "Osmanlı Frengistan'ı: Galata", *Osmanlılar: Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.
- İnalcık, Halil. *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar II*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2021.
- İnalcık, Halil. "Türk-Hollanda İlişkilerinin Başlangıcı", *Düşünce ve Tarih Dergisi*, (Haz. Mehmet Tütüncü), İstanbul 2016, s.37.
- İnalcık, Halil. "Ottoman Galata 1453-1553", *İstanbul Tarihi Araştırmaları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2019.
- İncicyan, P. Gugios. *18.Asırda İstanbul*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2000.
- İpşirli, Mehmet. İstanbul Kadılığı, *DİA*, 23 (2001), İstanbul, s.305-307.
- Kala , Eyüp Sabri. "Fatih Külliyesi ve Ayasofya-i Sebir Vakfı", *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 15 (2020), s.99-130.
- Kalabalık, Halil. *Hukukun Temel Kavram ve Kurumları*, Derya Kitapevi, Trabzon 2013.
- Karal, Enver Ziya. "Islahat Fermanı (1856-1861)", *Büyük Osmanlı Tarihi*, TTK Yayınları, C.2, İstanbul 1977.
- Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslam Hukuku*, İz Yayıncılık, C.1, İstanbul 2011.

- Karatepe, Şükrü. *Osmanlı Siyasi Kurumları Klasik Dönem*, İz Yayıncılık, İstanbul 1999.
- Ziya Kazıcı, "Osmanlılarda Mahalle İmamlarının Bazı Görevleri", *İslam Medeniyeti Mecmuası*, 3 (1982)
- Kenanoğlu, M. Macit. *Osmanlı Millet Sistemi- Mit Ve Gerçek*, Klasik Yayınları, Ankara 2012.
- Kılıç, D. "Dini İlişkiler Bakımından İstanbul Ermeni Partikhanesi", *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Konya 2007.
- M. Hülagü, *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler 1*, Kayseri Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 2007.
- Kılıç, Rüya. *Osmanlı Devleti'nde Seyyidler ve Şerifler*, Kitap Yayınevi, Ankara 2005.
- Kıvrım, İsmail. *Şeriyeye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılda Konya ve Ayıntab Şehirlerinde Gündelik Hayat (1670-1680)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2005.
- Koçu, Reşat Ekrem. "Galata", *İstanbul Ansiklopedisi*, Koçu Yayınları, 11 (1977), İstanbul.
- Koçu, Reşat Ekrem. *Tarihte İstanbul Esnafı*, Doğan Kitap, İstanbul 2003.
- Kömürciyan, Eremya. *İstanbul Tarihi XVII .Asırda İstanbul*, Eren Yayınları, İstanbul 1988.
- Köse, Metin Z. *Osmanlı Devleti ve Venedik Akdeniz'de Rekabet ve Ticaret*, Giza Yayınları, İstanbul 2010.
- Küçük, Cevdet. "Osmanlılarda Millet Sistemi ve Tanzimat", *Tanzimattan Cumhuriyete Türk Ansiklopedisi*, C. 4, İletişim Yayınları, İstanbul 1985.
- Kritoyulos. *İstanbul'un Fethi*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2005.
- Kuban, Doğan. "Mahalleler-Osmanlı Dönemi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

- Kuban, Doğan. *Osmanlı Mimarisi*, Yem Yayınları, İstanbul 2007.
- Kuran, Timur. *Mahkeme Kayıtları Işığında 17. Yüzyıl İstanbul'unda Sosyo-Ekonomik Yaşam*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.
- Küçük, Cevdet. "Osmanlılarda Millet Sistemi ve Tanzimat", *Tanzimattan Cumhuriyete Türk Ansiklopedisi*, 4.1007 (1985).
- Kütükoğlu, Mübahat. *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, Enderun Yayınları, İstanbul 1983.
- Kütükoğlu, Mübahat. *Osmanlı Belgelerinin Dili*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.
- Mantran, Robert. *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul 1* (Çev. M. A. Kılıçbay-E. Özcan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020.
- Mantran, Robert. *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul 2*, (Çev. M. A. Kılıçbay-E. Özcan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990.
- Mantran, Robert. *İstanbul Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.
- Mantran, Robert. *XVI Ve XVII. Yüzyıllarda İstanbul'da Gündelik Hayat*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1991.
- Maydaer, Saadet. "Klasik Dönem Osmanlı Kültüründe Boşanma", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16. 1 (2001), Bursa, s.299-320.
- Müller, Max. *İstanbul'dan Mektuplar*, (Çev. Muharrem Taşçıoğlu), Tercüman, İstanbul 1978.
- Nerval, De Gerard. *Doğuya Yolculuk*, (Çev. M. Taşçıoğlu), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.
- Nicol, Donald. M. *Bizans Ve Venedik: Diplomatik Ve Kültürel İlişiler Üzerine*, (Çev. G. Ç. Güven), Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2000.
- Ođuz, Mustafa. *Girit (Resmo) Şeriyye Sicil Defterleri (1061-1067)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2002.

- Onar, Sami Sıddık, *İdare Hukukunun Umumi Esasları 1*, İstanbul Akgün Matbaası, İstanbul 1996.
- Orhonlu, Cengiz. "Osmanlı Türkleri Devrinde İstanbul'da Kayıkçılık ve Kayık İşletmeciliği", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Dergisi*, 16 (1966), s.109- 134.
- Ortaylı, İlber. "İstanbul'un Mekansal Yapısının Tarihsel Evrimine Bir Bakış", *Amme İdaresi Dergisi*, 10.10 (1977), İstanbul, s.77-97.
- Ortaylı, İlber. "XVII-XIX. Yüzyıllarda Galata", *Tarih Boyunca İstanbul Semineri*, 29 Mayıs-1 Haziran 1988, İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1989, s. 131-138.
- Ortaylı, İlber. "Galata", *DİA*, C.13 (1996), s. 303-307.
- Ortaylı, İlber. *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, Ankara 2008.
- Ortaylı, İlber. *Osmanlı Toplumunda Aile*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012.
- Ortaylı, İlber. *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı*, Kronik Yayınevi, İstanbul 2016.
- Özbilgen, Erol. *Osmanlı Hukukunun Yapısı*, Nihal Kitapevi, İstanbul 1985.
- Özcan, Tahsin. "Muhallefat", *DİA*, 30 (2005), s. 407.
- Öztürk, Said. "Kassam", *DİA*, 24 (2001), s. 579-582.
- Öztürk, Said-Baş, Yaşar. *Üç Devirde Bir Mabed Ayasofya*, Osav Yayınları, İstanbul 2005.
- Pakalın, Mehmed Z. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 2004.
- Pamuk, Şevket. *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2009
- Pertusi, Agostino. *İstanbul'un Fethi: Çağdaşların Tanıklığı*, Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2008.

- Pertusi, Agostino. *İstanbul'un Fethi: İstanbul'un Fethine Dair Neşredilmemiş ve Az Bilinen Metinler*, (Çev. M. H. Şakiroğlu), Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 2008.
- Poş, Abdullah. XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Tarsus'ta Müslim-Gayrimüslim İlişkileri. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17. 2 (2008), s.593-619.
- Refik, Ahmet. *Eski İstanbul*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1993.
- Refik, Ahmet. *Hicri On İkinci Asırda İstanbul Hayatı (1100-1200)*, Enderun Kitapevi, İstanbul 1988.
- Refik, Ahmet. *Eski İstanbul*, Kapı Yayınları, İstanbul 2011.
- Rozen, Minna. *İstanbul Yahudi Cemaatinin Tarihi, Oluşum Yılları (1453-1566)*, (Çev. S. Çağlayan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.
- Runciman, Steven. *Konstantinopolis Düştü*, (Çev. D. Türkömer), Doğan Yayınları, İstanbul 2005.
- Saim, Savaş. *Fetva ve Şer'iyye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılması, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1992, s. 504-548.
- Sak, İ.-Aköz, A. "Osmanlı Toplumunda Evliliğin Karşılıklı Anlaşma ile Sona Erdirilmesi: Muhâla (18. Yüzyıl Konya Şer'iyye Sicillerine Göre)", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 15 (2004), Konya.
- Sami, Şemseddin. *Kamusu'l-A'lam*, Mihran Matbaası, İstanbul 1314.
- Sami, Şemseddin, *Kamus-i Türki*, Çağrı Matbaası, 2004.
- Schweigger, Salomon. *Sultanlar Kentine Yolculuk (1578-1581)*, (Çev. T. Noyan), Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.
- Şahin, Hatice. "Bursa Şer'iyye Sicillerinin Dili Üzerine Bir İnceleme Denemesi", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12.1 (2002), s.101-126.
- Şakiroğlu, Mahmud H. "Frenk", *DİA*, 13 (1996), s.179-199.

- Şehsuvaroğlu, Haluk Y. "İstanbul'da Yeniden İmar Edilen Tophane". *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu*, 13.2 (1957) .
- Şişman, Simon. İstanbul Karayları, *Türk Kültürü Dergisi*, 3 (1971), s.97-102.
- Turan, Şerafettin. "Venedik'te Türk Ticaret Merkezi", *Belleten*, 32.126 (1968), s.247-283.
- Turan, Şerafettin. *Türkiye-İtalya İlişkileri I*, Metis Yayınları, İstanbul 1990.
- Tutel, Eser. "Limanlar- Osmanlı Dönemi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 5 (1994), İstanbul.
- Uğur, Yunus. "Şerhiye Sicilleri", *DİA*, C.39, İstanbul 2010, s. 457.????
- Uluçay, M. Çağatay. "XVIII. Yüzyıl'da Manisa'da Ziraat, Ticaret ve Esnaf Teşkilatı", *Resimli Ay Matbaası*, İstanbul 1942.
- Unan, Fahri. "Mevleviyet", *DİA*, 29 (2004), s.467-468.
- Uzunçarşılı, İsmail H. "Ferman", *DİA*, 4, (1977), s. 400-406.
- Uzunçarşılı, İsmail. H. *Osmanlı Devleti'nde Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984.
- Uzunçarşılı, İsmail H. *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994.
- Uzunçarşılı, İsmail H. *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- Üçok, Coşkun-Mumcu, Ahmet. *Türk Hukuk Tarihi Ders Kitabı*, Turhan Kitapevi, Ankara 1976.
- Ülker, M. B.-Adalı, B. "Türkiye Haricinde Bulunan Osmanlı Kadı Sicilleri", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 16.2 (2004), s.201-214.
- Ünal, Mehmed Ali. *Osmanlı, Sosyo-Ekonomik Tarihi*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2012.
- Vejdi, Bilgin. *Osmanlı'da Sosyal Yapı ve Fıkıh*, İz Yayıncılık, İstanbul 2003.

- Wiener, W. Müller. *Bizans'tan Osmanlı'ya İstanbul Limanları*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2003.
- Wiener, W. Müller. *İstanbul'un Tarihi Coğrafyası*, YKY Yayınları, İstanbul 2001.
- Yağcı, Zübeyde G. *İstanbul Esir Pazarı: Osmanlı Devleti'nde Kölelik*, Tezkire Yayıncılık, İstanbul 2017.
- Yediyıldız, Bahaeddin. "XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu", *Vakıflar Dergisi*, İstanbul 1984.
- Yel, Ali Murad-Küçükaşçı, Mustafa. "Mahalle", *DİA*, 23 (2003), s.323-326.
- Yi, Eunjeong. *17.Yüzyıl İstanbul'unda Lonca Dinamikleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.
- Yıldırım, Muhammed. *İdris-i Bitlisi'nin Heşt Behişt'ine Göre Fatih Sultan Mehmed ve Dönemi*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.
- Yılmazçelik, İbrahim. "1736-1739 (H. 1149-1151) Tarihli Amasya Şeriyye Sicillerinin Tanıtımı ve Fihristi". *Otam Dergisi*, 1999, 457-502.
- Zilfi, Madeline. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kölelik ve Kadınlar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2020.

EKLER**EK 1. ORJİNALLİK RAPORU**

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 01 /07 /2021

Tez Başlığı: İstanbul Kadı Sicillerine Göre 17. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata'da Sosyal ve Ekonomik Yaşam

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 100 sayfalık kısmına ilişkin, 01 /07 /2021 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %14

'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç
- 4- Alıntılar dâhil
- 5- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

01/ 07/ 2021

Adı Soyadı: Tutku KORUCU

Öğrenci No: N18132116

Anabilim Dalı: Tarih

Programı: Tarih- Yüksek Lisans

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Prof.Dr. Emine ERDOĞAN
 ÖZÜNLÜ

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
HISTORY DEPARTMENT**

Date: 01/07/2021

Thesis Title : Social and Economic Life in Galata in the Second Half of the 17th Century According to the Istanbul Kadi Registers

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 01 /07 / 2021 for the total of 99 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is %14

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

01/07/2021

Name Surname: Tutku KORUCU
Student No: N18132116
Department: History
Program: History- Master Degree

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Prof.Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ

EK 2. ETİK KURUL MUAFİYET FORMU

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU**

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA**

Tarih: 01/07/2021

Tez Başlığı: İstanbul Kadı Sicillerine Göre 17. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata'da Sosyal ve Ekonomik Yaşam

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

01.07.2021

Adı Soyadı: Tutku KORUCU
Öğrenci No: N18132116
Anabilim Dalı: Tarih
Programı: Tarih-Yüksek Lisans
Statüsü: Yüksek Lisans Doktora Bütünleşik Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Prof. Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ

Telefon: 0-312-2976860

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
HISTORY DEPARTMENT**

Date:01/ 07/2021

Thesis Title: Social and Economic Life in Galata in the Second Half of the 17th Century According to the Istanbul Kadi Registers

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

01.07.2021

Name Surname: Tutku KORUCU
Student No: N18132116
Department: History
Program: History-Master Degree
Status: MA Ph.D. Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Prof. Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ
 (Title, Name Surname, Signature)

